

**Vanemahüvitis ja sündimus:
Eesti vanemahüvitise 2004. a. reformi analüüs**

Allan Puur Sanan Abdullayev

Eesti demograafia keskus
Tallinna Ülikool, ühiskonnateaduste instituut

Tallinn 2024

Sisukord

Jooniste nimekiri	3
Tabelite nimekiri	3
1. Sissejuhatus	4
2. Teoreetilised lähtekohad ja varasemad uuringud	6
2.1. Vanemahüvitise seos sündimuse taseme ja ajastusega	6
2.2. Vanemahüvitise ja sündimuse seose rühmaerinevused	9
2.3. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamist mõjutavad tegurid.....	12
2.4. Isade vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seos.....	16
3. Eesti vanemahüvitise reform	20
4. Andmed ja meetodid	22
4.1. Vanemahüvitise ja sündimuse seoste analüüs	22
4.2. Isade vanemapuhkuse kasutamise analüüs	23
4.3. Isade vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seose analüüs	24
5. Analüüsi tulemused	26
5.1. Vanemahüvitise ja sündimuse seosed: üldvaade	26
5.1.1. Kestuspõhised sündimuskordajad	26
5.1.2. Kaplan-Meieri kõverad	30
5.1.3. Mudelarvutus.....	33
5.2. Vanemahüvitise ja sündimuse seosed: rühmaerinevused	37
5.2.1. Kestuspõhised sündimuskordajad	37
5.2.2. Kaplan-Meieri kõverad	43
5.2.3. Mudelarvutus.....	49
5.3. Isade vanemapuhkuse kasutamine	52
5.3.1. Isade vanemapuhkuse kasutamise muutus.....	52
5.3.2. Vanemapuhkust kasutanud isade profiil	54
5.4. Isade vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seos.....	58
6. Kokkuvõte	60
Viited	63

Jooniste nimekiri

- Joonis 1. Kestuspõhised teise ja kolmanda sünni kordajad (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmas- ja teisessünni kohordid 1995–2015, Eesti.
- Joonis 2. Kestuspõhised teise ja kolmanda sünni kordajad (31–60 kuud, 61–96 kuud ja 97–132 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmas- ja teisessünni kohordid 1995–2015, Eesti.
- Joonis 3. Teise ja kolmanda sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad, naiste esmas- ja teisessünni kohordid 1996–2014, Eesti.
- Joonis 4. Kestuspõhised teise sünni kordajad hariduseti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmassünni kohordid 1995–2015, Eesti.
- Joonis 5. Kestuspõhised kolmanda sünni kordajad hariduseti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste teisessünni kohordid 1995–2015, Eesti.
- Joonis 6. Kestuspõhised teise sünni kordajad rahvuseti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmassünni kohordid 1995–2015, Eesti.
- Joonis 7. Kestuspõhised kolmanda sünni kordajad rahvuseti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste teisessünni kohordid 1995–2015, Eesti.
- Joonis 8. Teise sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad hariduseti, naiste esmassünni kohordid 1996–2014, Eesti.
- Joonis 9. Teise sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad rahvuseti, naiste esmassünni kohordid 1996–2014, Eesti.
- Joonis 10. Kolmanda sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad hariduseti, naiste teisessünni kohordid 1996–2014, Eesti.
- Joonis 11. Kolmanda sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad rahvuseti, naiste teisessünni kohordid 1996–2014, Eesti.

Tabelite nimekiri

- Tabel 1. Vanemahüvitise reformi seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumisega ja sünnivahemiku pikkusega (sündmuslooline komposiitmodel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.
- Tabel 2. Vanemahüvitise reformi seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumisega ja sünnivahemiku pikkusega hariduseti (sündmuslooline komposiitmodel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.
- Tabel 3. Vanemahüvitise reformi seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumisega ja sünnivahemiku pikkusega rahvuseti (sündmuslooline komposiitmodel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.
- Tabel 4. Isa vanemapuhkuse kasutamise muutus (logistiline regressioonmodel), aastatel 2003–2017 sündinud lapsed, Eesti.
- Tabel 5. Vanemapuhkust kasutanud isade sotsiaal-demograafiline profiil (logistiline regressioonmodel), aastatel 2003–2018 sündinud lapsed, Eesti.

1. Sissejuhatus

Eestis toimus 2004. aastal vanemahüvitise süsteemi põhjalik reform, mille tulemusena hakati vanematele ühesuguse ja väikese lapsehooldustasu asemel maksma nende eelnevast palgast sõltuvat vanemahüvitist. Süsteemi loomisel oli Eestile paljus eeskujuks Rootsi vanemahüvitise süsteem, mis oli põhijoontes välja kujundatud 1970.-1980. aastatel. Riikidevahelistes võrdlustes paistab Eesti vanemahüvitise süsteem silma eelkõige helduse poolest, millel on kaks allikat: esiteks, vanemahüvitise suur asendusmäär ja maksimummäär, ja teiseks, hüvitise maksmise perioodi pikkus.

Vanemahüvitist hakati reformi järel maksma lapse sünnile eelneva kalendriaasta sotsiaalmaksu põhjal arvatud töötasu suuruses, mis üldjuhul tähendas, et vanemahüvitis asendas oma töökohast lapsehoolduspuhkusel oleva vanema töötasu täies ulatuses. Asendusmäär oli väiksem vaid neil vanematel, kelle tulu ületas hüvitise maksimaalset suurus (üle-eelmise aasta kolmekordne keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu). Kui lapse sünnile eelnenud aastal oli vanema keskmine ühe kuu tulu alampalgaga võrdne või sellest väiksem, siis maksti kuupalga alammäära suurus vanemahüvitist. Vanemad, kel eelneval aastal sotsiaalmaksuga maksustatav tulu puudus, said hüvitist alampalgast veidi väiksemas määras. Aastatel 2004–2005 maksti vanemahüvitist hetkeni, mil täitus 365 päeva koos eelnenud sünnitushüvitise päevadega. 2006. aastal pikendati maksmise perioodi 455 päevani ja 2008. aastal 575 päevani. Kui lapse emal ei olnud õigus sünnitushüvitisele, siis maksti alates 2008. aastast hüvitist kuni lapse 18 kuu vanuseks saamiseni (aastatel 2004–2005 11 kuu ja 2006–2007 14 kuu vanuseks saamiseni).

Vanemahüvitise reformi taustaks oli Eestis toimunud põhjanev ühiskonnamuutus, mille oluliseks osaks oli sündimuse järsk vähenemine. Kui laulva revolutsiooni aastatel kerkis sündide arv ajutiselt 24–25 tuhandeni, siis alates 1990. aastate keskpaigaks oli uute aastakäikude suurus vähenenud pea poole võrra, 12–13 tuhande lapse suurusjärku. Positiivset muutust ei toonud ka 21. sajandi algus, tollal koostatud rahvastikuproгноosid ennustasid Eesti rahvaarvu kiiret kahanemist, sest lisaks madalale sündimusele oli tollal negatiivne ka rändesaldo. Sündimuse langus väga madalale ja positiivse väljavaate puudumine aitavad seletada, kuidas sotsiaalpoliitikale vähe või paremal juhul mõõdukalt panustavas Eestis suudeti luua selline vanemahüvitise süsteem, mis helduse poolest ületab enamiku meist jõukamate heaoluriikide vastavaid poliitikameetmeid.

Sotsiaalministeerium tellis nullindate lõpul Praxiselt analüüsi, mis hindas vanemahüvitise mõju tööturu- ja sündimuskäitumisele (Võrk, Karu ja Tiit, 2009). Sündimuskäitumise osas jõudsid autorid järeldusele, et vanemahüvitis suurendas perede motivatsiooni saada lapsed lühema vaheajaga. Tulemustest nähtus samuti, et vanemahüvitisele reageerisid teistest rohkem kõrgema haridustaseme ja suurema palgaga naised. Autorid oletasid samuti, et vanemahüvitis oli julgustanud peresid saama varasemast rohkem teisi ja kolmandaid lapsi, kuid olid järelduste sõnastamisel suhteliselt ettevaatlikud. Põhjuseid selleks oli kaks. Esiteks oli vanemahüvitise reformist möödunud aastate hulk veel suhteliselt väike, mistõttu polnud selge, kas reformile omistatud käitumismuutused on ajutised või jäävad püsima pikemaks ajaks. Teiseks oli suur osa analüüsist tehtud kirjeldavate meetodite abil, mis jättis lahtiseks, kas vanemahüvitise reformi ja täheldatud käitumismuutuste vaheline seos on põhjuslik.

Käesolev raport on kirjutatud Sotsiaalministeeriumi poolt tehtava perepoliitika analüüsi tarbeks. Selle eesmärk on analüüsida Eesti vanemahüvitise seoseid sündimusega pikemalt ajaliselt distantsilt, keskendudes kolmele uurimisküsimusele:

1. Millised on muutused sündimuskäitumises seoses vanemahüvitise süsteemi reformiga?
2. Kuidas on muutunud vanemapuhkust kasutanud isade osakaal ja milline on nende sotsiaal-demograafiline profiil?
3. Milline on seos isade vanemapuhkuse kasutamise ja järgmise lapse sünni vahel?

Töö tugineb Statistikaameti poolt Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskuse teadusprojektide tarbeks loodud registriandmestikele, mis hõlmavad nii vanemahüvitise reformi eelset (1993–2003) kui ka sellele järgnenud ajavahemikku (2004–2019). Andmestik ja analüüs ei hõlma vanemahüvitise süsteemis alates 2018. aastast tehtud muutusi, mille eesmärgiks oli vanemahüvitise süsteemi paindlikkuse suurendamine. Nende muutuste sündimusmõju on eeldatavalt üsna väike, võrreldes praeguse vanemahüvitise loomisega.

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks on kasutatud demograafilise analüüsi kirjeldavaid meetodeid (kestuspõhised sündimuskordajad, Kaplan-Meieri analüüs) ja erinevaid statistilisi mudeleid (sündmusloolised elulemusmudelid, logistiline regressioon). Sarnaselt teistes riikides vanemahüvitise ja sündimuse seoseid käsitletud töödele on analüüsi fookus teise ja kolmanda lapse sünnil. Lisaks sisaldab raport ka põgusat ülevaadet uurimisküsimustega seotud teoreetilistest käsitlustest ja olulisematest teistes riikides tehtud sama küsimusteringi käsitletud empiiriliste uuringute tulemustest.

Raporti aluseks olevad analüüsid on valminud Eesti Teadusagentuuri poolt rahastatud rühmagrandi (PRG2248) ja Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt rahastatava tippkeskuse ENER toel (TK230). Autorid tänavad kolleege Mark Gortfelderit ja Martin Klesmentit töö erinevatel etappidel antud väärtuslike nõuannete eest. Samuti tänavad autorid Kadri Raidi, Alis Tammurit, Ulvi Tüllineni ja Age Viirat Sotsiaalministeeriumist esialgsele versioonile lisatud kommentaaride eest, mille arvestamine aitas raportit täpsemaks ja loetavamaks muuta.

2. Teoreetilised lähtekohad ja varasemad uuringud

2.1. Vanemahüvitise seos sündimuse taseme ja ajastusega

Arusaam, et poliitikameetmed võivad stimuleerida sündimust, tugineb paljus mikromajanduslikule perekäsitlusele (*New Home Economics*), mida kasutatakse sageli perepoliitika analüüside teoreetilise raamistikuna. Mikromajanduslik teooria lähtub eeldusest, et laste arv, mille paarid saavad, sõltub nende ostujõust ja ressurssidest (Becker, 1991; Cigno, 1994). Selle käsitluse kohaselt võivad poliitikameetmed, mis suurendavad perekonna sissetulekut või vähendavad otsesid lapse saamise ja kasvatamise kulusid või teevad mõlemat korraga, sündimust muude tingimuste võrdsuse korral suurendada. Teisalt sellised meetmed, mis suurendavad vanemate tööhõivet ja palka, võivad toimida ka vastupidiselt, sest suurem tööne sissetulek tähendab ühtlasi suuremat alternatiiv- ehk loobumiskulu, mis lapse saamisega kaasneb. Mikromajandusliku teooria raamistikus peaks vanemapuhkus ja puhkuse perioodil makstav vanemahüvitis avaldama sündimusele kokkuvõttes positiivset mõju, vähendades tööst ajutise loobumise alternatiivkulu ja suurendades pere sissetulekut vanemapuhkuse ajal ning tagades lapsevanemale võimaluse pärast vanemapuhkust endisele töökohale naasta (Bergsvik jt, 2021; Matysiak ja Szalma, 2014).

Koondandmed, enamasti riikide sündimuse näitajate ja perepoliitika meetmete võrdlemisel põhinevad tulemused vanemahüvitise mõju kohta sündimusele on vastukäivad. Mainitud lähenemisviisi kasutanud analüüsid on täheldatud summaarse sündimuskordaja ja vanemahüvitise vahel nii positiivset seost (Adserà, 2004; Luci-Greulich ja Thévenon, 2013), negatiivset seost (D'Addio ja d'Ercole, 2005) kui ka statistiliselt olulise seose puudumist (Gauthier ja Hatzius, 1997; Hilgeman ja Butts, 2009). Mõnedes koondandmetel põhinevates uuringutes on kasutatud ka summaarsest sündimuskordajast täpsemaid ajastuskorrigeeritud näitajaid, mis võtavad arvesse lapsesaamise edasilükkamise mõju, kuid neiski uuringutes on tulemused olnud erinevad. Nii näiteks leidsid Luci-Greulich ja Thévenon (2013), et OECD riikides on pikem tasustatud vanemapuhkus seotud ajastuskorrigeeritud sündimuskordaja veidi kõrgema tasemega. Seevastu Kalwij (2010) tulemused näitasid, et suurem vanemahüvitis on seotud mõnevõrra väiksema lastetusega, kuid märkimisväärset seost vanemahüvitise suuruse ja sündimuse taseme vahel autor ei leidnud. Sarnasele tulemusele jõudsid ka Baizan ja kaasautorid (2016) Euroopa Liidu 15 liikmesriigi kohta.

Riikide võrdlusel põhinevate uuringute oluliseks on tõik, et seost poliitikameetmete ja sündimuse vahel otsitakse koondnäitajate abil, mis peegeldavad sündimuses toimuvaid muutusi ja neid mõjutavaid ühiskondade tasemel, tugevasti üldistatud kujul. Poliitikameetmete mõju uurimisel peetakse paremaks tugineda isikupõhistele longituudsetele andmetele, mis võimaldavad tuvastada meetme mõju sündimuskäitumise muutustes isiku tasandil, näiteks kõrvutades lapse sünni tõenäosust meetme rakendamisele eelnenud ja järgnenud ajal, arvestades samal ajal asetleidnud muutusi rahvastiku sotsiaaldemograafilistes karakteristikutes ja makrosotsiaalsetes tingimustes (Bergsvik jt, 2021; Neyer ja Andersson, 2008).

Esimesed longituudseid registriandmeid ja sündmusloolise analüüsi meetodeid rakendanud uuringud vanemahüvitise ja sündimuskäitumise seoste kohta tehti 1990. aastate alguses Rootsis, riigis, kus eelneva sissetulekuga seotud suhteliselt pika vanemapuhkuse süsteem loodi 1970.-1980. aastatel. Suurem osa Rootsi uuringutest on keskendunud Rootsi vanemahüvitise süsteemi osaks oleva nn kiiruspreemia mõjule. Eestis rohkem järjestikuste sündide kaitsena ja tiheduspreemiana (Võrk jt 2009) tuntud sätte võimaldab vanemahüvitist saada enne eelmise lapse sündi saadud sissetuleku määras, kui vaheaeg sündide vahel on suhteliselt lühike (Carlson, 2013; Duvander, 2008). Kõnealuse sätte mõte oli lihtsustada peredel järjestikku mitme lapse saamist, ilma kaotuseta vanemahüvitise määras järgmise lapse sünnil.¹

Rootsi analüüsid näitasid, et vanemahüvitise määra säilitamist võimaldava sünnivahemiku pikkuse suurendamine 24 kuult 30 kuuni 1986. aastal põhjustas märgatava muutuse sündimuskäitumises, mis kajastus kasvus teise ja kolmanda sünni kordaja tõusus just kestusel alates eelnevast sünnist, millele eelmise sünni eel väljateenitud vanemahüvitise säilitamise võimalus laienes (Andersson, 1999, 2002, 2004; Hoem, 1990, 1993; Miranda, 2020). Need uurimisleiud on põhjusliku seose olemasolu tõenduseks vanemahüvitise süsteemi osaks oleva kiiruspreemia ja sünnivahemike lühenemise vahel (Bhrolcháin ja Dyson, 2007). Sünnivahemike lühenemist peetakse aga Rootsis 1980. aastatel toimunud summaarse sündimuskordaja märgatava tõusu üheks oluliseks teguriks (Neyer ja Andersson, 2008). Samas ei püstitanud Rootsis tehtud uuringute autorid küsimust vanemahüvitise mõju kohta sündide arvule, sest uurijate poolt kasutatud sündmusloolise analüüsi tavamudelid ei võimaldanud seda mõju hinnata.

Norra vanemahüvitise süsteemi muutusi uurinud Dahl ja kolleegid (2016) näitasid, et eelnevast sissetulekust sõltuva hüvitise perioodi pikendamisel oli laste arvule väike, kuid pikaajaline, 14 aastat hiljem mõõdetud positiivne mõju (efekti suhteline väiksus olla tingitud asjaolust, et vanemapuhkust pikendati kolme nädala võrra, mis pole väga suur muutus). Dahli jt uuringus kasutatud regressioonikatkestuse meetod (*regression discontinuity*) annab aluse väita, et tegemist oli heldema vanemapuhkuse põhjusliku mõjuga.

Austrias pikendati 1990. aastal töökoha säilimisega tasustatud vanemapuhkust 12 kuult 24 kuule; vanematel oli võimalus puhkust sujuvalt jätkata, kui järgmine laps sündis vanemapuhkuse ajal (Thenner, 1999). Mitu uuringut on näidanud, et kõnealune poliitikamuutus tõi kaasa teise ja kolmanda sünni kordajate märgatava tõusu lühematel kestusel pärast eelmise lapse sündi, samuti sünniintervallide lühenemise (Prskawetz ja Zagaglia, 2005; Prskawetz jt, 2008; Št'astná ja Sobotka, 2009). Lalive ja Zweimüller (2009) kasutasid sama reformi uurimisel regressioonikatkestuse meetodit. Nad leidsid, et tasustatud vanemahüvitise pikendamise mõju ei piirdunud sünniintervallide lühenemisega, vaid see suurendas ka järgmise lapse sünni tõenäosust. Saja naise kohta, kel avanes võimalus kasutada pikemat, 24-kuulist tasustatud vanemapuhkust, sündis kolm last rohkem kui naistel, kes said kasutada lühemat, aastast vanemapuhkust.

Saksamaal võeti 2007. aastal kasutusele eelnevast sissetulekust sõltuv vanemahüvitis, mis asendas senised fikseeritud hüvitised, mida maksti üksnes väikese sissetulekuga rühmadele.

---

¹ Rootsis, nagu ka hiljem Eestis, võeti vanemahüvitise määra arvutamisel aluseks lapse sünnile eelnenud kalendriaasta sissetulek.

Reformi käigus lühendati vanemapuhkuse kestust 24 kuult 12 kuule, et stimuleerida emade kiiremat tööle naasmist (Spiess ja Wrohlich, 2008). Kombineerides regressiooni katkestuse ja erinevuste erinevuse (*difference in differences*) meetodit, leidis Cygan-Rehm (2016), et reformiga seotud sündimuskäitumise muutused polnud ühesugused, vaid varieerusid sotsiaalmajanduslike rühmade lõikes. Väiksema sissetulekuga rühmades, kelle jaoks reform vanemahüvitise kestust ja saadava hüvitise suurust vähendas, sündimuskordajad lühematel kestustel vähenesid ja sünnivahemikud pikenesid. Suurema sissetulekuga emadel, kes enne eelmist sündi töötasid, tõenäosus saada järgmine laps reformi järel veidi suurenes. Kuna analüüsiperiood piirdus viie esimese reformijärgse aastaga, siis on reformi pikaajalisema mõju kohta sündimustasemele see uuring vastust anda ei võimaldanud.

Põhja-Ameerikas riikides on tehtud kaks tähelepanuväärset vanemapuhkuse uuringut, mis mõlemad kasutavad põhjuslike mõjude tuvastamiseks sobivat erinevuste erinevuse meetodit. 2006. aastal suurendati Kanadas Quebecis provintsivõimude algatusel vanemahüvitisi, samas kui teistes provintsid seda ei tehtud. Kanada tööjõu-uuringu põhjal näitas Ang (2015), et vanemahüvitise suurendamisega kaasnes Quebecis sündimuse tõus, võrreldes ülejäänud piirkondadega. Lühike vaatlusperiood (kuni 2008. aastani) ei võimaldanud autoril paraku eristada sündimuse ajastuse- (sünnivahemiku lühenemine) ja tasememuutusi (järgmise lapse sünni tõenäosuse suurenemine). USA-s kehtestati 1993. aastal osale töötajaskonnast 12 nädala pikkune tasuta emapuhkus, mille järel oli töötajal õigus endisele töökohale naasta. Puhkuse saamiseks pidi olema täidetud mitu tingimust, sh vähemalt 12 kuu pikkune töösuhe oma tööandjaga ja selle aja jooksul töötamine vähemalt 1250 tunni ulatuses. Kasutades üleriigilise noorte longituuduuringu (*National Longitudinal Study of Youth*) andmeid, leidis Cannonier (2014), et töökoha säilimist tagava emapuhkuse õigusega olid seotud positiivsed muutused sündimuskäitumise mõlemas peamises aspektis: emapuhkuse õigust omanud naistel suurenes esimese ja teise lapse sünni tõenäosus ja nad said ka järgmise lapse varem kui naised, kellel emapuhkusele õigust polnud. Tulemuste kaalu vähendab paraku tõsiasi, et analüüs hõlmas vaid üht longituuduuringu kohorti.

Matysiak ja Szalma (2014) kasutasid vanemapuhkuse ja sündimuse seoste analüüsiks riikidevahelise võrdlusuuringu Generations and Gender Survey andmeid Ungari ja Poola kohta. Tööst ilmsel, et eelnevast sissetulekutest sõltuva vanemahüvitisega Ungaris oli teise lapse eostamise tõenäosus vanemapuhkuse ajal suurem, võrreldes Poolaga, kus kasutati vajaduspõhist fikseeritud määraga vanemahüvitist. Töös kasutatud sündmusloolise analüüsi tavameetod ei võimaldanud autoritel paraku öelda, kas tulemus peegeldab erinevust sünniintervallide pikkuses või kaasnes sissetulekutest sõltuva vanemahüvitisega ka suurem tõenäosus saada teine laps. Teine, Št'astná ja kolleegide (2020) poolt teostatud kahe algselt sarnase perepoliitikaga riigi, Slovakkia ja Tšehhi võrdlus näitas, et vanemahüvitise määra ja paindlikkuse suurenemisele Tšehhis järgnes mitte ainult esimese ja teise sünni vahelise intervalli lühenemine, vaid ka teise sünni tõenäosuse tõus. Kuigi tulemused on selged, ei luba töös kasutatud meetodid vanemahüvitise mõju sündimusele põhjuslikuna käsitleda.

Esimese süstemaatilise ülevaate vanemahüvitise poolt sündimusele avaldatava mõju uuringutest koostasid Thomas ja kaasautorid (2022). Autorid keskendusid eksperimentaalset või kvaasiekspimentaalset lähenemist kasutanud uuringutele, mille rangem metoodika lubab tuvastada põhjuslikke mõjusid. Kirjandusotsingus jäi autoritel sõelale 11 ajavahemikul 2009–2019 avaldatud uurimust, milles käsitleti 23 poliitikamuudatust Euroopa ja Põhja-

Ameerika riikides aastatel 1977–2009. Neist poliitikamuutustest leiti vanemahüvitise meetme jõustamisel või süsteemi tugevdamisel olevat sündimusele positiivne mõju 9 juhul, negatiivne mõju ühel juhul, 14 juhul aga statistiliselt oluline mõju puudus.

Edasi liigitasid Thomas ja kaasautorid analüüsid kahte rühma vastavalt sellele, kas töös oli analüüsitud poliitikamuutuse nn praeguse lapse efekti (*current-child effect*) või nn tulevase lapse efekti (*future-child effect*).

Praeguse lapse efekti analüüsivates töödes keskendutakse lühikese aja (mõne nädala või kuu) kestel enne ja pärast reformi lapse saanutele ja võrreldakse nende rühmade sündimuskäitumist (järgmise lapse saamist) paari järgmise aasta jooksul. Kaks võrdlusrühma erinevad üksteisest vaid selle poolest, millised olid nende vanemapuhkuse õigused lapse sündides, esimesel rühmal veidi enne reformi ja teisel veidi pärast reformi. Praeguse lapse efekti uuringu disain sarnaneb randomiseeritud uuringule, andmete analüüsil kasutatakse tihti regressioonikatkestuse meetodit. Selle lähenemise puuduseks on aga asjaolu, et reformijärgne kogemus on mõlemal rühmal ühesugune, st järgmise lapse saamisel kehtivad mõlema jaoks valdavalt reformijärgsed vanemapuhkuse ja hüvitise tingimused. Seetõttu kipub poliitikamuutuse mõju olema väike ja statistiliselt olulist erinevust rühmade sündimuskäitumises on raske tuvastada.

Tulevase lapse efekti analüüsivates töödes tulevad reformiga seotud sündimuskäitumise muutused selgemini esile, sest võrreldakse käitumist pikemate ajavahemike vältel enne ja pärast poliitikareformi. Selle lähenemise puhul on aga väljakutseks pikema ajavahemiku vältel toimuvate, eelkõige makromajanduslike muutuste arvestamine. Ülevaate kõige tähtsama tulemusena toovad Thomas ja kolleegid (2022) välja selle, et kõik kuus uuringut, mis keskendusid tulevase lapse efektile, leidsid positiivse seose vanemahüvitise süsteemi heldemaks muutmise ja sündimuse suurenemise vahel.

Kokkuvõtteks võib öelda, et isikupõhistel longituudandmetel põhinevad uuringud on näidanud, et töökoha säilimisega vanemapuhkus ja sissetulekust sõltuv vanemahüvitis, eriti kui sellega kaasneb järjestikuste sündide kaitse, viib sünnitusintervallide lühenemiseni. Samuti leidub tõendeid selle kohta, et vanemapuhkuse süsteemi heldemaks muutmisega kaasneb laste sünni tõenäosuse suurenemine, vanemapuhkuse ja hüvitise vähem heldeks muutmisel võib olla aga sündimusele negatiivne mõju.

2.2. Vanemahüvitise ja sündimuse seose rühmaerinevused

Huvi selle vastu, kuidas erinevad rahvastikurühmad poliitikameetmetele reageerivad, pärineb kahest allikast. Teaduse jaoks annavad rühmaerinevused teavet vanemahüvitise sündimusele avaldatava mõju aluseks olevate mehhanismide kohta. Poliitilisest vaatenurgast näitavad erinevused, millistel rühmadel on reformidest rohkem abi olnud ja millistel vähem. Erinev mõju võib mõnikord olla oluline eesmärk, mida poliitikamuutust kavandades silmas peetakse. Näiteks soovi suurendada kõrgharitud naiste väga madalat sündimust on peetud üheks oluliseks teguriks Saksamaa 2007. aasta vanemahüvitise

reformis, mis asendas vajaduspõhise, üksnes vaesematele peredele mõeldud vanemahüvitise eelnevast sissetulekust sõltuva vanemahüvitisega (Raute, 2019).

Nagu vanemahüvitise ja sündimuse seosele üldiselt, annab ka selle seose suuna ja tugevuse rahvastikurühmade vaheliste erinevuste mõistmiseks võtme eelmises alaosas mainitud mikromajanduslik perekäsitlus. Selle kohaselt on töökohale naasmise garantiiga vanemahüvitis olulisem neile, kes on oma haridusse ja töökarjääri rohkem panustanud. Eelnevat sissetulekut asendav vanemahüvitis on tähtsam nende jaoks, kellele töölt ajutine kõrvalejäämine toob endaga suurema majandusliku kaotuse, teisisõnu kõrgema sissetulekuga rahvastikurühmadele (Matysiak & Szalma, 2014). Madala asendusmääraga vanemahüvitise süsteem suurema sissetulekuga rühma kuuluvaid naisi ei toeta, sest selline süsteem ei kompenseeri suuremat alternatiivkulu (saamata jäävat sissetulekut), mis neil töölt eemalolekuga kaasneb.

Kui arvestada, et vanemahüvitise ja sündimuse seose rühmaerinevuste uurimise eelduseks on suurte longituudsete isikupõhiste andmestike olemasolu, mis kätkevad endas teavet uuritavate rühmade käitumise kohta mitme aasta vältel enne ja pärast poliitikamuutust, siis pole üllatav, et vastavaid empiirilisi uuringuid on võrdlemisi vähe.

Rootsis analüüsisid Andersson ja kolleegid (2006), kuidas erinevad rahvastikurühmad reageerisid vanemahüvitise süsteemi muutusele, mis 1986. aastal pikendas eelmise lapse sünni eel väljateenitud vanemahüvitise säilitamist võimaldava sünnivahemiku pikkuse 24 kuult 30 kuule. Mikromajandusliku teooria kohaselt pidanuks sellele muutusele teistest tugevamini reageerima kõrgharidusega emad, kelle laste sünniga seotud alternatiivkulu on kõige suurem. Tulemused teooria ennustusele ei vastanud: sõltumata haridustasemest reageerisid Rootsis sündinud emad poliitikamuutusele ühtmoodi, lühendades sarnasel määral ajavahemikke esimese ja teise sünni ning teise ja kolmanda sünni vahel. Samuti täheldati kõikide haridusrühmade puhul teise ja kolmanda sünni tõenäosuse suurenemist just sünnivahemike selles osas, mida kiiruspreemia kasutamise õiguse laiendamine puudutas. Autorid põhjendasid hariduserinevuste puudumist Rootsi ühiskonna sotsiaalmajandusliku homogeensusega.

Kõige rohkem on seni analüüsitud rühmaerinevusi reageeringutes Saksamaa 2007. aasta vanemahüvitise reformile. Huvi rühmaerinevuste vastu tuleneb sellest, et selle reformi üheks sihiks oli vähendada sündimuslõhet kõrgelt haritud ja vähem haritud naiste vahel (Raute, 2019). Nagu eespool mainitud, asendati reformi käigus varasem fikseeritud määraga vajaduspõhine vanemahüvitis eelneva sissetuleku suuruselt sõltuva hüvitisega, lühendades hüvitise maksmise perioodi. Hüvitise perioodi lühendamise eesmärk oli kiirendada emade tööle naasmist (Bergemann ja Riphahn, 2011; Kluve ja Tamm, 2013). Enne reformi said madala sissetulekuga pered 24 kuu jooksul 300 euro suurust vanemahüvitist. Pered võisid valida ka 12 kuu pikkuse hüvitise saamise perioodi, misjuhul oli hüvitis suurem (450 eurot kuus). Reformi järel oli vanemahüvitise määr 67 protsenti lapse sünnile eelnenud palgast (kuni 1800 eurot kuus) 12 kuu jooksul. Kui vanemad vanemapuhkust omavahel jagasid, siis maksti vanemahüvitist 14 kuud. Reformi tulemusena vähenesid keskmise ja suure sissetulekuga perede lapsesaamise (alternatiiv)kulud, väikese sissetulekuga perede jaoks oli uus süsteem ebasoodsam (hüvitise saamise periood lühenes).

Kasutades regressioonikatkestuse ja erinevuste meetodit, leidis Cygan-Rehm (2016), et madala sissetulekuga emade seas tõi reform kaasa järgmise lapse sünni tõenäosuse vähenemise, mis püsis kuni uuringu vaatlusperioodi lõpuni (viis aastat pärast eelmist sündi). Suurema sissetulekuga emadel vähendas reformi samuti järgmise lapse sünni tõenäosust, kuid negatiivset mõju võis märgata vaid esimestel aastatel pärast lapse sündi. Vaatlusperioodi lõpuks (viis aastat pärast eelmist sündi) see mõju kadus. Suurema sissetulekuga emadel, kes enne eelmist sündi töötasid, tõenäosus saada järgmine lapse viie aasta jooksul pärast eelmist sündi reformi järel veidi suurenes. Analüüsidest sama reformi mõju, näitas Raute (2019), et eelneva sissetulekuga seotud vanemahüvitisele üleminekul oli positiivne mõju kõrgharidusega naiste esimese ja järgnevate sündide tõenäosusele, võrdluses madalama haridustasemega naistega. Seega aitas reform vähendada sündimuse hariduslõhet. Raute (2019) näitas samuti, et reform suurendas reproduktiivset jooksul sündinud laste koguarvu kõrgharidusega naistel. Sarnastele järeldustele Saksamaal 2007. aasta vanemahüvitise reformi kohta on jõudnud ka teised autorid (Bujard ja Passet, 2013; Fitzenberger ja Seidlitz, 2021; Stichnoth, 2020).

Saksamaal hakati vanemahüvitisi 2011. aastal sotsiaaltoetuste määramisel toetuste summast maha arvatama. Muutuse tulemusena vähenes vaesemate perede sissetulek esimese 14 kuu jooksul pärast lapse sündi kuus 300 euro võrra. Võrreldes reformieelset ja järgset olukorda, leidsid Sandner ja Wiyneck (2023), et reformil oli negatiivne mõju järgmise lapse sünni tõenäosusele sotsiaaltoetusi saanud peredes; see mõju oli suurem madala haridusega emade seas ja suurema laste arvuga peredes, kes sõltusid rohkem toetustest ning keda reform seetõttu rohkem negatiivselt mõjutas. Toetuste vähendamisel oli lisaks lühiajalisele ka pikemaajaline mõju, sest sündimus jäi viis aastat pärast reformi reformieelsega võrreldes madalamale tasemele. Vähenemist täheldati ka sotsiaaltoetusi saanud naiste seas, kes olid jõudnud kolmekümne eluaastate teise poolde, mis viitab sellele, et reformi negatiivne mõju puudutas ka põlvkonnasündimuse taset.

Austrias pikendati 1990. aastal tasustatud vanemapuhkuse kestust 12 kuult kuni 24 kuule; selle aja vältel maksti mittetöötavale vanemale kindlasummalist hüvitist (340 eurot kuus). Reform muutis perede jaoks atraktiivsemaks ka laste järjestikku saamise. Vanemahüvitise saamise periood pikendati automaatselt, kui järgmine laps sündis 27 kuu jooksul pärast eelmise lapse sündi (enne reformi pikendati hüvitist juhul, kui sünnivahemik ei ületanud 15,5 kuud). Regressioonikatkestuse meetodi abil näitasid Lalive ja Zweimüller (2009), et lühemaajalistel kestustel (3 aastat pärast eelmise lapse sündi) kaasnes reformiga järgmise lapse sünni tõenäosuse suurenemine nii kõrge- kui madalapalgaliste emade hulgas, tugevama mõjuga viimases rühmas. Pikema aja jooksul (10 aastat alates eelmisest sünnist) reformi positiivne efekt kadus kõrgepalgalistel emadel, kuid püsis madalapalgalistel. Seega kiirendas Austria reform järgmise lapse sündi mõlemal rühmal, kuid sündimuse taseme tõus ilmnis vaid madalapalgalistel. Autorid seletasid reformi suuremat mõju madalapalgalistel sellega, et fikseeritud määraga vanemahüvitise tähendus selle rühma liikmete jaoks oli märgatavalt suurem kui kõrgepalgalistel.

Matysiak ja Szalma (2014) võrdlesid vanemahüvitise rühmaerisusi Ungaris ja Poolas, kahes suhteliselt sarnases riigis, kus võeti 1990. aastatel kasutusele erinevad vanemapuhkuse süsteemid. Ungaris eelistati sissetulekust sõltuvat vanemahüvitist (asendusmäär 70 protsenti lapse sünnile eelnevast sissetulekust), Poolas aga võeti kasutusele suhteliselt väike

vajaduspõhine hüvitis. Kõrgharitud naiste tõenäosus saada järgmine laps oli sissetulekust sõltuvate hüvitistega Ungaris suurem kui vajaduspõhiste hüvitistega Poolas, kuid erinevus ei olnud statistiliselt oluline. Autorite sõnul võis selle tingida asjaolu, et uuringus kasutati küsitlusuuringu andmeid, mistõttu uuritavate arv on palju väiksem kui registripõhises uuringutes.

Cannonier (2014) analüüsis rühmaerinevusi USA 1993. aasta emapuhkuse reformis. Reformiga kehtestati 12-nädalane palgata, kuid töökoha säilimisega puhkus naistöötajatele, kelle töösuhe vastas seatud kriteeriumidele. Autor leidis, et reform suurendas oluliselt esimese ja teise lapse saamise tõenäosust kõrgharidusega naistel, teistes haridusrühmades polnud muutuse mõju sündimisele statistiliselt oluline. Nagu eespool mainitud, tugines see töö USA noorte paneeluuringu (National Longitudinal Study of Youth) ühe kohordi andmete analüüsile.

Mõnes uuringus on käsitletud ka sündimuse vanemahüvitisele reageerimise erinevusi mitte hariduse, sissetuleku või ameti, vaid muude sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes. Eespool mainitud töös uurisid Andersson ja kolleegid (2006) seda, kas Rootsis ja välismaal sündinud naised (sisserännanud) reageerisid järjestikuste sündide kaitset võimaldava perioodi pikendamisele 24 kuult 30 kuuni sarnaselt. Autorid leidsid Rootsis sündinutega sarnase reageeringu (sünnivahemike lühenemine) teistest Põhjamaadest pärit sisserännanute seas, kuid väljastpoolt Põhjamaid saabunud immigrandid poliitikamuutusele ei reageerinud. Autorid oletasid, et selle põhjuseks võis olla nende madalam tööhõive ja tööturult eemaloleku väiksem alternatiivkulu. Teises uuringus võrdles Cannonier (2014) erinevast rassist (mustanahalised, hispaanlased ja valged) naiste USA 1993. aasta emapuhkuse reformile. Ainsa statistiliselt olulise tulemuse leidis autor valgete puhul, kelle hulgas suurenes reformiga seoses esimese ja teise lapse sünni tõenäosus. Cannonier seletas tulemust tööga, et valgetel naistel on sagedamini suurt sissetulekut teenivad partnerid, mis teeb palgata emapuhkuse võtmise nende jaoks lihtsamaks ning soodustab järgmise lapse saamist.

Kokkuvõttes toetavad mitme eelneva uuringu tulemused seisukohta, et positiivsed reageeringud eelneva sissetulekuga seotud vanemahüvitise sisseadmisele on tugevamad kõrgema haridustaseme ja suurema sissetulekuga rühmade sündimuses. Samas tuleb tunnistada, et vanemahüvitise reformide ja sündimuse seose rühmaerinevusi käsitletud uuringuid on seni suhteliselt vähe, mis piirab kaugemaleulatuvate üldistuste tegemise võimalust. Lisaks on mitu uuringut põhinenud suhteliselt väikese valimimahuga küsitlusuuringute andmestikel (Cannonier, 2014; Matysiak and Szalma, 2014) ja/või on kasutanud analüüsimeetodeid, mis ei ole sobivad põhjusliku mõju tuvastamiseks (Andersson jt, 2006; Matysiak & Szalma, 2014).

2.3. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamist mõjutavad tegurid

Kirjanduses leidub isade vanemapuhkuse kasutamise selgitamiseks mitmeid teoreetilisi vaatenurki. Üldisemal tasandil võib need jagada kaheks, olenevalt sellest, kas aluseks on võetud majanduslik või sotsioloogiline käsitlus.

Eelmistes alaosades mainitud mikromajanduslik perekäsitlus (Becker, 1991) lähtub eeldusest, et vanemad jaotavad oma aega ja ressursse ratsionaalselt, et optimeerida perekonna majanduslikku kasulikkust (*household utility*). Isade vanemahüvitise kasutamise kontekstis on Duvander jt (2021) nimetanud sellist käitumist, kus vanemad otsustavad vanemapuhkust jagada leibkonna sissetuleku maksimeerimise eesmärgist lähtudes, ka majanduslikuks optimeerimiseks. Sellise käitumismalli puhul sõltub vanemahüvitise kasutamine palju sellest, milline on hüvitise asendusmäär ja ülempiir. Kui need on väikesed, siis on ratsionaalne, et vanemahüvitist kasutab vanem, kelle sissetulek on väiksem. Sel juhul on vanemapuhkusele jäämise negatiivne mõju pere sissetuleku vähenemisele väiksem, võrreldes olukorraga, kus puhkusele jääb suuremat sissetulekut teeniv vanem. Kui hüvitise asendusmäär ja ülempiir on aga kõrged, siis suurendab perekonna majanduslikku kasu rohkem see, kui vanemapuhkust ja -hüvitist kasutab suuremat sissetulekut teeniv vanem. Kui rohkem sissetulekut teenivaks vanemaks on peres isa, siis see tähendab ühtlasi isade vanemapuhkuse kasutuse soodustamist. Kirjeldatud seos juhib ühtlasi tähelepanu vanemapuhkuse süsteemi osale selles, mil määral isad vanemapuhkust kasutavad.

Vanemapuhkuse kasutamist on käsitletud ka läbirääkimisteooria (*bargaining theory*) seisukohast, mille kohaselt vanemad räägivad puhkuse jagamise omavahel läbi (Manser ja Brown, 1980; Lundberg ja Pollak, 1996). Selle teooria kohaselt mõjutab läbirääkimiste tulemust ja vanemapuhkuse kasutust see, kummal vanemal on peres tugevam majanduslik positsioon (suurem panus pere majandusliku toimetuleku kindlustamisel). Teooria kohaselt annab tugevam majanduslik positsioon seda omavale vanemale eelise ja määrab läbirääkimiste tulemuse. Läbirääkimiste teooriast lähtudes eeldatakse, et paarides, kus üks osapool teenib teisest suuremat sissetulekut, jääb suuremat sissetulekut teeniv pool harvemini vanemapuhkusele, kuna on rohkem tööle orienteeritud.

Mikromajandusliku ja läbirääkimiste teooria kitsaskohaks on asjaolu, et neis pole kohta vanemapuhkuse, aga laiemas mõttes soorolle puudutavate eelistuste ja normide jaoks. Kumbki käsitlus ei võta arvesse hoiakute ja sotsiaalsete normide muutumist ja varieerumist ühiskonnas, millel on oluline mõju vanemate poolt tehtavatele otsustele, kuidas jagada omavahel kodu ja laste eest hoolitsemisega seotud kohustusi (Berk, 1985; Deutsch jt, 1993; Aldous jt, 1998). Normid ja eelistused muutuvad aeglaselt, kuid nad aitavad mõista, miks vanemapuhkuse kasutamine isade poolt on jagamisvõimaluse tekkides esialgu üsna väike, kuid suureneb aja jooksul seoses uute praktikate omaksvõtu ja normide teisenemisega. Samuti aitab see mõista, miks vanemapuhkuse kasutamine isade poolt on sagedasem egalitaarsete soorollihoiakutega rühmades. Normidega seotud töökohakultuuril on roll isade käitumise kujundamisel. Tööandjate ja töökaaslaste suhtumine isadesse, kes võtavad vanemapuhkust, võib oluliselt mõjutada isa otsust puhkust kasutada või mitte kasutada (Haas ja Hwang, 1995). Puhkuse kasutamist toetav kultuur võib julgustada isasid võtma rohkem lastega seotud kohustusi, samas kui mittetoetav kultuur võib seda takistada (Bygren ja Duvander, 2006; Pettigrew ja Duncan, 2021).

Lisaks eelistustele ja normidele on kirjanduses tähelepanu juhitud ka muude asjaolude olulisusele isade lapsehoolduses osalemist mõjutava tegurina (Berk, 1985; Deutsch jt, 1993; Närvi, 2012). Struktuuriteooria (*structural theory*) kohaselt sõltub isa poolt lapsehooldusse panustamine oluliselt vajadusest isa panuse järele (Berk, 1985; Coltrane, 1989; Deutsch jt, 1993). Selle lähenemisviisi kohaselt kasutavad isad suurema tõenäosusega vanemapuhkust,

kui ema töötab täiskohaga, on rohkem karjäärile orienteeritud või kui kodus on rohkem väikeseid lapsi.

Isade poolt vanemapuhkuse kasutamist mõjutavaid tegureid on empiiriliselt uuritud kõige rohkem Põhjamaades: Soomes (Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021), Norras (Lappegard, 2008) ja Rootsis (Bygren ja Duvander, 2006; Fahlén ja Duvander, 2023; Ma jt, 2020; Sundström ja Duvander, 2002). Kõigis mainitud uuringutes leiti tagurpidi pööratud U-kujuline seos isa sissetuleku ja vanemapuhkuse kasutamise vahel. See tähendab, et kõige enam kasutasid vanemapuhkust keskmise sissetulekuga isad, neist vähem madala ja kõrge sissetulekuga isad. Pikka ajavahemikku käsitletud uuringus Rootsi kohta ilmnes selle mustri püsivus 1990. aastatest kuni 2010. aastate lõpuni (Fahlén ja Duvander, 2023). Tagurpidi pööratud U-kujuline seos isa sissetuleku ja vanemapuhkuse kasutamise vahel osutab sellele, et vanemapuhkuse kasutamist puudutavate otsuste langetamisel on aluseks majanduslik optimeerimine. Kui kõrvutada madala ja keskmise sissetulekuga isad, siis nende rühmade võrdluses tähendab suurem sissetulek ka suuremat vanemahüvitist, mis suurendab vanemapuhkuse kasutamise atraktiivsust. Suure sissetulekuga isade jaoks on vanemapuhkuse kasutamine aga vähem atraktiivne. Vanemahüvitisele seatud lae tõttu asendab vanemahüvitis kõrge sissetulekuga isadel nende töist sissetulekut progresseeruvalt vähemas ulatuses kui keskmise ja madala sissetulekuga isadel. Selle mehhanismi olulisust tõendavad Rootsis 2000. aastatest alates tööandjate poolt makstud vanemahüvitise lisad, mis aitasid suurendada kõrget sissetulekut teeninud isade vanemahüvitise asendusmäära, ja ühtlasi suurendasid vanemapuhkuse võtmise tõenäosust (Duvander jt, 2022). Vanemahüvitise lisamaksed Rootsis ei ole universaalsed, vaid nende aluseks on konkreetsetes sektorites tööandjate ja ametitiühingute vahel sõlmitud kollektiivlepingud.

Teine vanemapuhkuse kasutamise uuringutes sageli tähelepanu pälvinud tegur on isa haridus. Selle teguri mõju saab tõlgendada nii majandusliku optimeerimise vaatenurgast (kõrgharitud teenivad teistest keskmiselt rohkem) kui ka normide ja hoiakute võtmes (kõrgema haridustasemega mehed kui teadlikumad laste hoolduse panustajad). Isa haridust puudutavad tulemused on rohkem varieeruvad kui sissetuleku kohta käivad tulemused. Rootsit uurinud Ma ja tema kaasautorid (2020) leidsid isa hariduse ja vanemapuhkuse kasutamise vahel tagurpidi pööratud U-kujulise seose. Samas on mitmed teised leidnud selle seose olevat lineaarse positiivse Rootsis (Duvander jt, 2022; Fahlén ja Duvander, 2023), Saksamaal (Geisler ja Kreyenfeld, 2019) ja Soomes (Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021). Lisaks leidub ka uuringuid, kus seost isade haridustaseme ja vanemapuhkuse kasutamise vahel ei ilmnenu, näiteks Saksamaal ja Hispaanias (Escot jt, 2014; Geisler ja Kreyenfeld, 2011).

Seega on isegi samades riikides tehtud erinevates uuringutes saadud isa hariduse ja vanemapuhkuse kasutamise seose kohta erinevaid tulemusi. Rootsi uuringutes võib seda seletada ilmselt metodika erinevustega, näiteks kontrolltunnuste valikuga. Saksamaal puudutavates töödes on erinevus tingitud aga vanemahüvitise reformist, mis asendas varasema vajaduspõhise, kehvemas majandusolukorras olevatele peredele suunatud vanemahüvitise, varasemast sissetulekust sõltuva vanemahüvitisega. Nimelt võrdlesid Geisler ja Kreyenfeld (2019) reformieelset ja -järgset aega (1996–2006 versus 2007–2012). Vajaduspõhise vanemahüvitise asendamine eelnevast sissetulekust sõltuva hüvitisega tõi kaasa isade vanemapuhkuse kasutamise sagenemise kõigis haridusrühmades. Suurim oli

tõus kõrgharitud isadel, mis muutis seose hariduse ja vanemahüvitise kasutamise vahel positiivseks. Geisleri ja Kreyenfeldi (2019) uuringu tulemused juhivad tähelepanu sellele, millist osa võib vanemahüvitise süsteemis mängida see, mil määral isad vanemapuhkust kasutavad. Vanemahüvitise asendusmäära mõju sellele, kas isad vanemapuhkust kasutavad, ilmneb ka teistest uuringutest. Duvander ja Viklund (2020) ning Duvander ja tema teised kaasautorid (2022) leidsid, et kõrge sissetulekuga isad, kes teenivad rohkem kui vanemahüvitise ülemmäär, võtavad harvemini vanemapuhkust kui isad, kelle sissetulekutase on samuti kõrge, kuid ei ületa hüvitise lage.

Mussino ja kolleegid (2019) soovisid teada saada, kas isade vanemapuhkuse kasutamisel mängivad suuremat rolli vanemahüvitise süsteemi disain või ühiskonnas valitsevad sotsiaalsed ja kultuurilised normid. Vastuse saamiseks võrdlesid nad rootslasi ja Soome päritolu sisserändajaid Rootsis ning soomlasi ja Rootsi päritolu sisserändajaid Soomes. Nad jõudsid järeldusele, et kuigi sotsiaalsed ja kultuurilised normid mängivad teatud osa isade vanemapuhkuse kasutamises, oli suurem vanemapuhkuse süsteemi mõju. Tehtud järelduse puhul tuleb arvestada Soome ja Rootsi ühiskondades valitsevate normide suhtelist sarnasust, rohkem eristuvate ühiskondade käsitlemisel oleks sotsiaalsete ja kultuuriliste normide roll osutunud tõenäoliselt olulisemaks.

Seoseid on leitud ka isade muude sotsiaaldemograafilise tunnuste (vanus, elukoht) ja vanemahüvitise kasutamise vahel. Nende tunnuste osas on tulemused samuti osutunud riikide ja uuringute lõikes võrdlemisi erinevaks. Kui Rootsis (Duvander jt, 2021; Fahlén ja Duvander, 2023) ja Kanadas (Pettigrew ja Duncan, 2021) võtsid vanemapuhkust suurema tõenäosusega nooremapoolsed isad, siis Saksamaal (Geisler ja Kreyenfeld, 2011, 2019) ja Luksemburgis (Zhelyazkova ja Ritschard, 2018) olid puhkuse sagedamini kasutajateks vanemapoolsed isad. Soomes aga leiti tagurpidi pööratud U kujuline seos isa vanuse ja vanemapuhkuse võtmise vahel: suurem tõenäosusega võtsid puhkust mitte nooremad ega vanemad, vaid keskmises vanuses kuuluvad isad (Duvander jt, 2021; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021). Elupiirkondade osas on Rootsis ja Saksamaal leitud, et suurema tõenäosusega kasutasid vanemapuhkust suurlinnades elavad isad (Fahlén ja Duvander, 2023; Geisler ja Kreyenfeld, 2011). Sellist mustrit on seletatud isade lastehoolduses osalemist soosivate hoiakute laiemal levikuga suurte linnade elanike hulgas. Siiski on teised autorid Soomes ja Rootsis saanud piirkondlike erinevuste kohta ka vastupidiseid tulemusi (Ma jt, 2020; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021).

Sisserännanutest isad võtavad vanemapuhkust väiksema tõenäosusega kui asukohariigis sündinud (Escot jt, 2014; Fahlén ja Duvander, 2023; Geisler ja Kreyenfeld, 2019; Naz, 2010; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021; Zhelyazkova ja Ritschard, 2018). Samuti näitavad uuringud, et juhul, kui sisserännanutest isad puhkust kasutavad, siis võtavad nad tavaliselt vähem päevi (Duvander jt, 2022; Duvander ja Viklund, 2020; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021). Väiksem vanemapuhkuse võtmine kõnealuses rühmas peegeldab väiksemaid ootusi isade lapsehooldusse panustamise osas päritoluriikides, mida sisserändajad endaga kaasas kannavad. Seda kinnitavad tulemused, mille kohaselt välismaal sündinud isad, kes kolisid Rootsi nooremas eas, võtavad vanemapuhkust suurema tõenäosusega, kui need, kes saabusid vanemas eas (Fahlen ja Duvander, 2023).

Isade vanemapuhkuse kasutusega seoses on uuritud ka isa ja ema tunnuste, näiteks sissetulekute, haridustaseme ja vanuse erinevate kombinatsioonide seost puhkuse võtmisega. Tulemused ei ole toetanud läbirääkimiste teooria seisukohta, mille järgi peaksid isad võtma vanemapuhkuse suurema tõenäosusega siis, kui emal on tugevam positsioon, olgu suurema sissetuleku või isast kõrgema haridustaseme tõttu. Mitmes Põhjamaid käsitletud töös on leitud, et isad võtavad tõenäolisemalt puhkust siis, kui vanemate sissetulekud on enam-vähem võrdsed (Duvander jt, 2021; Fahlén ja Duvander, 2023; Lappegard, 2008; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021).

Kui isa ja ema sissetulekud on erinevad, siis varieeruvad ka tulemused rohkem. Rootsi kohta leidsid Fahlén ja Duvander (2023), et kui isa sissetulek on suurem kui emal, võtavad isad harvemini puhkust, kooskõlas läbirääkimiste teooriaga. Norras ja Soomes saadud tulemuste järgi võtavad aga isad kõige vähem puhkust hoopis siis, kui nende sissetulek on emade omast väiksem (Lappegard, 2008; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021). Autorid seletasid seda asjaoluga, et kõnealustel paaridel saab isa sageli väikest sissetulekut, mis muudab perele kasulikumaks selle, et vanemapuhkust võtab ema (Lappegard, 2008; Saarikallio-Torp ja Miettinen, 2021). Duvander jt (2021) juhtisid tähelepanu, et neil paaridel võib sellist lahendust toetada ema tugevam positsioon vanemate vahelisel läbirääkimisel, kui ema soovib olla vanemapuhkuse ajal lapse kodune hooldaja, mitte esimesel võimalusel tööle naasta. Riikidevaheliste võrdluste juures ei tohi muidugi unustada, et vanemahüvitise süsteemid ei ole ka Põhjamaades täiesti sarnased, mis võib tulemuste erinevust teatud määral mõjutada.

Rootsis ja Soomes ilmnes mõlema vanema haridustaset käsitletud uuringutes, et isad võtavad tõenäolisemalt puhkust sellistes paarides, kus mõlemal vanemal on kõrgharidus (Duvander jt, 2021; Fahlén ja Duvander, 2023). Norras seevastu leiti, et isad kasutavad suurema tõenäosusega vanemapuhkust siis, kui emadel on nendega võrdne või neist kõrgem haridus, mis haakub läbirääkimiste teooria seisukohtadega (Naz, 2010). Sama teooriaga on kooskõlas ka Belgias (Wood jt, 2023) ja Saksamaal tehtud uuringute tulemused (Geisler ja Kreyenfeld, 2011, 2019). Need uuringud näitasid, et isad kasutavad vanemapuhkust sagedamini juhul, kui emadel on neist kõrgem haridustase või sissetulek või kui emad on isadest vanemad.

2.4. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seos

Vanemapuhkuse ema ja isa vahel jagamise võimaluste tekkimisega on kaasas käinud teadushuvi selle vastu, milline on isade vanemapuhkuse võtmise mõju pereelu erinevatele tahkudele, sealhulgas sündimusele.

Isade vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seose uuringute teoreetiliseks lähtekohaks on nüüdisdemograafias populaarsed soolise võrdõiguslikkuse käsitlused. McDonald (2000; 2006) seostas sündimuse väga madalale tasemele langemist tõsiasjaga, et arenenud riikides toimunud edasimineku soolises võrdõiguslikkuses on olnud ebaühtlane. Edasimineku algas kõigepealt üksikisikule orienteeritud institutsioonides nagu haridus ja tööturg, väljendudes naiste haridustaseme tõus ja jõudmises meeste omast kõrgemale, soolise hõiveldõhe vähenemises ning kahe leivateenijaga peremudeli kujunemises nüüdisühiskondades

domineerivaks peremudeliks. Perekonnas algas soolise võrdõiguslikkuse edenemine mõnevõrra hiljem, mistõttu naiste poolt kodutöödele kuluv aeg on vähenemisele vaatamata jätkuvalt pikem kui meestel (Pailhé jt, 2021). Kirjeldatud muutuste ebasünkroonsust üksikisikule orienteeritud institutsioonides ja perekonnas — kõigepealt tõuseb naiste tööhõive, meeste panus kodutöösse ja laste eest hoolitsemisse hakkab suurenema hiljem —, eriti olukorras, kus naiste tööhõive kasvuga ei kaasne ühiskonna poolt küllaldast tuge töö- ja pereelu ühitamiseks lastehoiu ja vanemapuhkuste süsteemi arendamise ja muude meetmete näol, pidas McDonald (2006) väga madala sündimuse kujunemise keskseks põhjuseks.

Ideestikku arendasid edasi Goldscheider, Bernhardt ja Lappegård (2015), kes tõid käibesse soorevolutsiooni (*gender revolution*) kaheetapilise käsitluse. Selle kohaselt põhjustas tööstusrevolutsioon töökoha ja kodu senisest suurema eraldumise, mis tähendas ühtlasi meeste ja naiste varasemast suuremat spetsialiseerumist ning leivateenija-koduperenaise peremudeli laiemat levikut. See mudel toetas sündimuse taastetasemel või kõrgemalgi püsimist, sest abielludes või laste sündides eeldati enamasti naise koduseks jäämist, mis hoidis laste saamise alternatiiv- ehk loobumiskulu väikesena. Kasvav nõudlus naiste tööjõu järele, edusammud naiste õiguste vallas, naiste haridustaseme, tööhõive ja palkade tõus tõi kaasa olukorra muutumise. Nende muutuste tulemuseks oli lapsesaamise alternatiivkulu ja naiste üldise töökoormuse kasv ja sündimuse vähenemine. Goldscheider jt (2015) kirjeldasid seda arengujärku kui soorevolutsiooni esimest etappi. Käsitluse kohaselt järgneb sellele soorevolutsiooni teine etapp, mida iseloomustab meeste panuse suurenemine kodutöösse ja lastehoiu, mis peaks vähendama naiste kodust koormust ja selle kaudu aitama sündimusel vahepealse madalaseisu järel suurened.

Isade poolt vanemapuhkuse kasutamine tähendab meeste koduse tööpanuse suurenemist, mistõttu soorevolutsiooni käsitlusest lähtudes võib oletada, et sel peaks olema positiivne seos järgmise lapse sünni tõenäosusega. Kahe viimase kümnendi vältel on kõnealust seost käsitletud mitmetes empiirilistes uuringutes, millest enamik on tehtud Põhjamaades. Need tööd põhinevad enamjaolt registriandmetel ja kasutavad sündmusloolise analüüsi meetodeid.

Esimeses sellesuunalises töös analüüsisid Duvander ja Andersson (2006) järgmise lapse sünni ühe ja kahe lapsega paaridel Rootsis aastatel 1988–1999. Rootsis pikendati 1989. aastal vanemapuhkuse kestust 15 kuuni, millest 1995. aastal reserveeriti sellest üks kuu isadele. 2002. aastal pikendati isadele reserveeritud (emale mitte ülekantav) osa kahe kuuni ja puhkuse kogukestuseks sai 16 kuud. Tulemused näitasid, et isade vanemapuhkuse võtmine oli positiivses seoses järgmise lapse sünni tõenäosusega teise lapse puhul. Kuid paaridel, kus isa kasutas keskmisest suuremat osa puhkusest (vanemahüvitis moodustas vähemalt veerandi isa sissetulekust lapse sünnile eelnenud aastal), positiivne seos puudus. Autorid seletasid seda asjaoluga, et paarid, kus isa sai tavalisest suurema osa oma sissetulekust vanemahüvitisest, olid reeglina madala sissetulekuga.

Veidi hiljem valminud töös analüüsisid Duvander, Lappegård ja Andersson (2010) võrdlvalt isade vanemapuhkuse ja järgmise lapse saamist Rootsis ja Norras. Norras reserveeriti isadele 1993. aastal üks kuu kokku 12 kuu pikkusest vanemapuhkusest. 2009. aastal pikendati vanemapuhkuse kogukestust 13 kuuni ja isadele reserveeritud (mitte ülekantavat) osa 10

nädalani. Andmed hõlmasid ajavahemikku 1988–1999 Rootsi ja 1993–2003 Norra puhul. Rootsi puhul leiti taas positiivne seos teise sünni puhul, kolmandate sündide puhul märkimisväärset seost ei olnud. Norra puhul leiti järgneva sünni tõenäosuse ja isapuhkuse kasutamise vahel positiivne seos nii teise kui kolmanda puhul (nagu Rootsi puhul seos nõrgenes, kui isa kasutas märkimisväärselt suurt osa vanemapuhkusest). Teises samal aastal Norrat käsitletud uuringus, kus mudelites kontrolliti ka teiste perepoliitika meetmete (laste koduhoiu toetus, lastehoiu kättesaadavus) mõju, ilmnis kolmandate sündide puhul negatiivne seos isa vanemapuhkuse kasutuse ja järgmise sünni tõenäosuse vahel (Lappegård, 2010). See tõik osutas võimalusele, et varasemas leitud positiivne seos võis olla seotud muude poliitikameetmete mõjuga.

Eelmise kümnendi lõpul uurisid Duvander jt (2019) sama lähenemise abil isade vanemapuhkuse kasutamise seost teise ja kolmanda lapse sünniga Rootsis, Norras ja Islandil. Aastatel 2001–2003 seati Islandil sisse vanemahüvitise süsteem, kus puhkuse kogukestus oli üheksa kuud, millest kummagi vanema jaoks oli reserveeritud kolm kuud ja ülejäänud kolm kuud kasutamiseks vastavalt vanemate eelistusele. Vanemapuhkuse kasutamist vaadeldi Rootsi puhul aastatel 1995–2009, Norra puhul 1994–2007 ja Islandi puhul 2001–2009, sünde kuni kümne aasta vältel pärast vaatluse lõppu. Tulemused näitasid isapuhkuse kasutamise positiivset seost teise sünni tõenäosusega kõigis kolmes riigis, kuid kolmanda sünni osas oli seos Rootsis ja Norras negatiivne.

Oluline on märkida, et kolme eelnevalt refereeritud uurimuse autorid on juhtinud tähelepanu asjaolule, et täheldatud positiivne seos isade vanemapuhkuse ja järgmise lapse sünni tõenäosuse vahel ei pruugi olla põhjuslik, vaid tuleneda asjaolust, et järgnevat last soovinud isad võivad olla keskmisest rohkem perele ja lastele orienteeritud, mis seletab ühtaegu nii nende meeste isapuhkuse kasutamist kui ka suuremat järgmise lapse sünni tõenäosusega. Isade vanemapuhkuse kasutuse põhjusliku mõju eristamiseks selektsiooniefektist on hilisemates uuringutes kasutatud rangemat metoodikat. Nii võrdlesid Duvander, Lappegård ja Johansson (2019) mehi, kes said oma eelmise lapse pärast ja enne vanemapuhkuse isa mitteülekantava osa (individuaalse õiguse) kehtestanud reforme Rootsis 1995. ja Norras 1993. aastal. Mõlemas riigis kaasnes reformiga teatavasti isapuhkuse kasutamise märgatav suurenemine. Kui isapuhkuse kasutamisel oleks positiivne põhjuslik seos järgmise lapse sünni tõenäosusele, siis oleks see pidanud avalduma järgmise lapse sünni tõenäosuse suurenemises reformi järel eelmise lapse saanute rühmas (kus isade vanemapuhkuse kasutus oli suurem) võrreldes nendega, kes said oma eelmise lapse reformi eel (kus isade vanemapuhkuse kasutus oli väiksem). Paraku ei näidanud tulemused isade vanemapuhkuse suurenemise üldist statistiliselt olulist positiivset mõju sündimusele, välja arvatud ühes väikeses rühmas. Nimelt Rootsis leiti, et madala sissetulekuga isadel suurenes pärast reformi mõnevõrra kolmanda lapse sünni tõenäosus.

Cools, Fiva ja Kirkeboen (2015) püüdsid samalaadset metoodikat (katkestuse regressioon) kasutades tuvastada isade vanemapuhkuse põhjuslikku mõju, analüüsisid Norra 1993. aasta reformi mõju, millega reserveeriti neljanädalane vanemapuhkuse osa ainult isadele. Reformiga seoses suurenes isade poolt vanemapuhkuse kasutamine 2,6 protsendilt 1993. aasta märtsis sündinud laste isade 24,6 protsendini 1993. aasta aprillis sündinud laste isade hulgas. Kuid autorid ei leidnud, et isade suurenenud vanemapuhkuse kasutusega oleks kaasnenud muutusi järgmise lapse sünni tõenäosuses või ajastuses. Hart, Andersen ja

Dragne (2022) analüüsisid sama metoodikaga seost isade vanemapuhkuse kasutuse ja sündimuse vahel, uurides Norra 2009. aasta reformi, mis pikendas isadele reserveeritud vanemapuhkuse osa kestust kuult nädalalt kümnele. Reformi mõju isade vanemapuhkuse võtmisele oli märgatav: kui enne reformi võttis 12 protsenti isadest 10 nädalat või rohkem puhkust, siis pärast reformi suurenes selliste isade osa 63 protsendini. Sarnaselt eelmainitud kahe kvasiekperimentaalset lähenemist kasutanud isade vanemahüvitise kasutuse suurenemisega ei kaasnenud statistiliselt olulist muutust, järgmise lapse sünni tõenäosuse tõusu ega ka kooselude püsivuse suurenemist.

Hispaanias uurisid Farré ja Gonzáles (2019) aastal 2007 toimunud 13-päevase tasulise isapuhkuse kehtestamise mõju sündimusele. Enne kõnealust reformi isad Hispaanias vanemapuhkust praktiliselt ei kasutanud, kuid isapuhkuse kasutamine isade poolt oli pärast reformi üsna suur (55 protsenti). Autorid kasutasid analüüsis regressioonikatkestuste disaini, võrreldes kahte rühma peresid, kes olid saanud oma eelmise lapse lühikesel ajavahemikul enne (neist peredes ei saanud isad vanemapuhkust kasutada) ja pärast reformi (neist peredes said isad vanemapuhkust kasutada). Mõlemas rühmas peredes jälgiti kuni 2013 aastani ja võrreldi järgmise lapse sünni tõenäosust. Kasutatud uuringudisain tagab, et rühmadevahelise sündimuserinevuse saab omistada isapuhkuse kasutamise laienemisele. Erinevalt eespool mainitud Skandinaavia uuringutest, kus isade vanemapuhkuse kasutamise mõju sündimusele puudus, leidsid Farré ja Gonzáles, et isapuhkuse kehtestamise ja kasutamisega kaasnes Hispaanias väike, kuid statistiliselt oluline negatiivne mõju sündimusele: pikenesid nii ajavahemikud järgmise lapse sünnini kui vähenes ka järgmise lapse sünni tõenäosus. Autorid olid reformi negatiivset mõju oodanud. Nende hinnangul suurendas isade osalemine lastehoius ja majapidamistöodes naiste tööturul osalemist (mis kajastub kõrgemas tööhõives pärast sünnitust), mis omakorda tõi kaasa järgmise lapse sünniga seotud alternatiivkulude suurenemise. Küsitlusuuringu andmed näitasid, et pärast reformi oli meeste poolt soovitud laste arv vähenenud, mis võis autorite arvates olla tingitud meeste kasvanud teadlikkusest laste kasvatamisega seotud hoolduskoormusest pärast seda, kui nad olid isapuhkuse ajal sellega ise vahetult kokku puutunud. Sarnastele tulemustele jõudis ka Lee (2022) oma hiljutises uuringus Lõuna-Korea kohta, kus ilmnes, et isade soov saada järgmist last vanemapuhkuse kasutamisega seoses vähenes võrdluses isadega, kes vanemapuhkust ei olnud kasutanud.

Kokkuvõttes ei kinnita viimase kümne aasta vältel rangemate analüüsimeetoditega tehtud uuringud oletust, et isade poolt vanemapuhkuse kasutamisel oleks statistiliselt oluline positiivne põhjuslik mõju järgmise lapse sünni tõenäosusele või ajastusele. Varasemates uuringutes leitud positiivsed seosed isade vanemapuhkuse kasutamises ja sündimuses olid seega tõenäoliselt tingitud selektsioonist, st vanemapuhkust kasutanud isad olid keskmisest suurema pereorientatsiooniga, mis seletab nii nende sagedasemat vanemapuhkuse kasutamist kui suuremat tõenäosust saada järgmine laps (Duvander jt 2010; Lappegård 2010; Hart jt 2022; Lee 2022). Hispaanias ja Lõuna-Koreas leitud negatiivne (põhjuslik) seos juhib aga tähelepanu sellele, et ühiskondades, kus töö ja pereelu ühitamine on keerukam ja soorolle puudutavad normid konservatiivsemad, võib isade vanemapuhkuse kasutamisel olla koguni negatiivne mõju. Need ja mitmed teised uuemad uurimistulemused on andnud alust soorevolutsiooni käsitluse seisukohtade täiendamiseks (Okun ja Raz-Yurovich 2018; Raybould ja Sear, 2021).

3. Eesti vanemahüvitise reform

Käesolevas raportis käsitletakse Eesti 2004. aasta vanemahüvitise reformi mõjusid sündimuskäitumisele. Vanemahüvitise reformi keskne motiiv oli sündimuse toetamine (Katus jt, 2004). Reformile eelnenud pooleteise kümnendi jooksul oli sündide arv Eestis ligi kaks korda vähenenud. Summaarne sündimuskordaja oli langenud 2,2 lapselt naise kohta 1980. aastate lõpul 1,28 lapseni aastal 1998. Järgneva viie aasta jooksul (1999–2003) jäi sündimus väga madalale tasemele, liikudes vahemikus 1,32–1,37 last naise kohta. Rahvastikuprognosis näitasid, et nii madala sündimustaseme jätkumine pikema aja jooksul tooks endaga kaasa rahvaarvu suure vähenemise (UN, 2003). Selles olukorras pidi vanemahüvitis pakkuma lapsevanematele asendussissetulekut vanemapuhkuse perioodiks, vähendades seeläbi lapsesaamise kulusid ning luues eeldused sündimuse suurenemiseks.

Vanemahüvitise reformi aluseks olev seadus võeti Riigikogus vastu 10. detsembril 2003 ja see hakkas kehtima 1. jaanuaril 2004. Vanemahüvitise seaduse kohaselt algas vanemahüvitise maksmine sünnitushüvitise maksmise perioodi lõpupäevale järgnevast päevast. 2004. ja 2005. aastal kehtinud korra kohaselt maksti hüvitist ajani, mil koos sünnitushüvitise maksmise päevadega täitub maksmise algusest 365 päeva. Kui lapse emal ei olnud õigust sünnitushüvitisele, siis maksti vanemahüvitist lapse sünnist kuni lapse 11 kuu vanuseks saamiseni. Järgnevatel aastatel pikendati vanemahüvitise maksmise perioodi kahel korral. 1. jaanuaril 2006 lisandus senisele vanemahüvitise maksmise perioodile kolm kuud: 455 päevani koos sünnitushüvitise päevadega või 14 kuuni, kui emal puudus õigus sünnitushüvitisele. 2008. aasta 1. jaanuarist pikendati vanemahüvitise kestust veel nelja kuu võrra: vanemahüvitist maksti 575 päeva vältel või alates lapse sünnist kuni lapse 18 kuu vanuseks saamiseni, kui ema ei saanud sünnitushüvitist.

Nendel emadel, kelle laps oli sündinud aastal 2003, kuid kel polnud 2004. aasta alguseks möödunud 365 päeva alates sünnituspuhkusele jäämisest, oli õigus saada vanemahüvitist üldistel tingimustel. Analoogselt pikenes vanemahüvitise saamise periood 2006. aastal neil, kellel ei olnud aasta alguseks sünnituspuhkusele jäämisest möödunud üle 455 päeva, ning 2008. aastal neil, kellel ei olnud aasta alguseks sünnituspuhkusele jäämisest möödunud üle 575 päeva.

Vanemahüvitise reform andis vanematele võimaluse otsustada selle üle, kumb neist vanemahüvitist kasutab. Enne 2007. aasta septembrit oli võimalik seda teha alates hetkest, kui laps oli saanud poole aastaseks. Enne lapse poole aasta vanuseks saamist oli õigus hüvitisele ainult emal, välja arvatud juhul, kui lapse ema oli surnud või ei täitnud perekonnaseadusest tulenevat kohustust last kasvatada või kui hüvitisele on õigus lapsendajal, eestkostjal või hooldajal. Alates 2007. aasta septembrist lühendati emale reserveeritud vanemapuhkuse osa lapse 70 päevaseks saamiseni. Kui laps oli saanud 70 päeva vanaks, võisid vanemad otsustada, kas vanemahüvitist saab edasi ema või hakkab seda saama isa.

Vanemahüvitise suurus sõltus vanema sotsiaalmaksu põhjal arvatud keskmisest töötasust lapse sünnile eelnenud kalendriaastal. Üldjuhul maksti hüvitist eelmise lapse sünnile eelneva kalendriaasta sotsiaalmaksu põhjal arvatud keskmise töötasu suuruses, sel juhul asendas hüvitis vanemapuhkuse tõttu saamata jäänud töötasu täielikult (asendusmäär 100

protsenti). Kuupalga alammäära suurust vanemahüvitist (2004. aastal 2480 krooni ehk 158,5 eurot kuus) maksti isikule, kelle eelnenud kalendriaasta keskmine ühe kuu tulu oli alampalgaga võrdne või sellest väiksem. Kuupalga alammäära suurust vanemahüvitist saanud isikutel oli hüvitise asendusmäär 100 protsenti töötasust või sellest suurem (juhul, kui eelnenud kalendriaasta keskmine ühe kuu tulu oli alampalgast väiksem). Vanemahüvitise määras (2004. aastal 2200 krooni ehk 140,6 ehk kuus) maksti vanemahüvitist isikule, kellel eelmisel kalendriaastal puudus sotsiaalmaksuga maksustatav tulu (nt mittetöötanud õppurid). Hüvitise maksimaalses suuruses (kolm üle-eelmise aasta keskmist sotsiaalmaksuga maksustatud ühe kalendrikuu tulu, 2004. aastal 15741 krooni ehk 1006 eurot) maksti hüvitist isikule, kelle keskmine ühe kuu sotsiaalmaksuga maksustatud tulu lapse sünnile eelnenud aastal ületas selle. Maksimaalses suuruses hüvitist saanud isikutel oli hüvitise asendusmäär väiksem kui 100 protsenti.

Kui järgmise lapse sünnil on vanemal alla 2,5 aastaseid lapsi, siis võeti hüvitise määramisel aluseks kas eelneva aasta tulu või varasema vanemahüvitise aluseks olnud tulu, sõltuvalt sellest, kumb neis oli suurem. Selle sätte eesmärk oli toetada vanemaid, kes soovisid saada järgmise lapse suhteliselt lühikese vahega.

Kui inimene vanemahüvitise saamise ajal töötas, siis vanemahüvitist vähendati. Kui hüvitise saaja töötas ning teenis kuus kuni vanemahüvitise määra, siis säilis hüvitis täiel määral. Kui teeniti aga rohkem, siis vanemahüvitis vähenes. Uus hüvitise suurus arvutati algselt valemiga: uus hüvitis = $(\text{tulu} + \text{vanemahüvitis})/1,2 - \text{tulu}$. Valemis tehti 1. septembril 2007 muudatused ning sellest ajast hakkas kehtima järgmine valem: uus hüvitis = $(\text{tulu} - \text{hüvitise määr} + \text{vanemahüvitis})/1,2 - (\text{tulu} - \text{hüvitise määr})$. Alates 1. septembrist 2007 makstakse neile, kelle eeltoodud valemi järgi vähendatud uus hüvitis on väiksem kui riiklike peretoetuste seaduse alusel makstav lapsehooldustasu, vanemahüvitist lapsehooldustasu suuruses. Kui hüvitise maksmise ajal teenib vanem üle viiekordse hüvitise määra, siis kaotab ta õiguse vanemahüvitisele. 2014. aasta alguses jõustus järgmine muudatus vanemahüvitise valemis, millega tehti vanemahüvitise saamise ajal töötamine isikutele soodsamaks. Kui hüvitise saaja sai hüvitise maksmise kalendrikuul hüvitise määrast suuremat sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu, välja arvatud füüsilisest isikust ettevõtja ettevõtlustulu, lahutati hüvitisest vanemahüvitise määra ületav tuluosa, mis jagati kahega. Kui hüvitise suurus on väiksem kui vanemahüvitise määr, võrdub hüvitise suurus hüvitise määraga

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti vanemahüvitise süsteem helduse poolest esimeste hulgas (Otto jt, 2021). See tuleneb hüvitiste kõrgest asendusmäärast (üldjuhul 100 protsenti eelnevast töötasust), vanemahüvitise kõrgest maksimummäärast (kolm üle-eelmise aasta keskmist palka) ja pikast hüvitise maksmise perioodist (18 kuud). Käesolevas raportis analüüsitakse vanemahüvitise ja sündimuse seoseid 2019. aasta lõpuni. Viimastel aastatel vanemahüvitise süsteemis tehtud väiksemaid muudatusi, mille põhieesmärk on olnud süsteemi paindlikkuse suurendamine, käesolevas raportis ei käsitle.

4. Andmed ja meetodid

4.1. Vanemahüvitise ja sündimuse seoste analüüs

Käesolevas raportis esitatud analüüsid põhinevad registriandmetel, mille on Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskuse tellimisel ühiseks tööandmestikuks lõiminud Statistikaamet. Andmed pärinevad rahvastikuregistrist (erineva järjekorra laste sünnid, erineva laste arvuga naised, nende abikaasad, naiste perekonnaseisumuutused, haridustaseme, residentsuse ja elulemuse teave), meditsiinilisest sünniregistrist (emade ja isade sotsiaaldemograafilised tunnused sünnivahemike alguses), sotsiaalkindlustusametist pärinevad andmed vanemahüvitise kasutamise kohta (kes vanematest hüvitist kasutas, kui pikalt, millise suurusega hüvitis oli) ja vanemahüvitise määramise aluseks oleva sissetuleku suurus.

Registriandmestiku eeliseks vanemahüvitise ja sündimuse seoste uurimisel on nende suur täpsus, kuivõrd andmed hõlmavad uuritavatesse küsimustesse puutuvat rahvastikuosa tervikuna. Erinevalt valimipõhistest küsitlusandmestikest ei mõjuta tulemusi seetõttu esindusviga ega mittevastanute kogemuse puudumine. Samuti on eeliseks registriandmestiku longituudsus, mis võimaldab võrrelda samade isikute käitumist enne ja pärast vanemahüvitise reformi. Registriandmete kasutamisel ei mõjuta tulemusi ka ebatäpsus, mida vastajate käest saadud küsitlusandmetes elusündmuste tagantjärele meenutamise tõttu tihti ette tuleb.

Vanemahüvitise ja sündimuse seoste analüüsil keskendub käesolev raport enamiku varasemate uuringute eeskujul teise ja kolmanda lapse sünnile. Ehkki autorid enamasti ei põhjenda, miks nad analüüsivad just teise ja kolmanda (harvem ka kõrgema järjekorra sünde), saab seda seletada kahe tõsiasjaga. Esiteks on teise ja järgnevat laste sünnile keskendumisel võimalik võrrelda kahe rühma lapsevanemate — ühelt poolte nende, kes kasutasid vanemapuhkust ja said vanemahüvitist enne ja teisalt nende, kelle kogemus pärineb reformile järgnenud ajast — sündimuskäitumist. Teiseks on mitmeid küsimusi (nt järjestikuste sündide kaitse mõju) võimalik analüüsida alates teisest sünnist.

Sündimuse ja vanemahüvitise seoste analüüsil moodustavad uuritavate kogumi aastatel 1960–1999 sündinud naised, kes elasid ajavahemikul 2005–2019 alaliselt Eestis ning kel sündis 1993–2019 teine või kolmas laps. Analüüsi ajatelje algus on eelmise lapse sünd ehk vastava sünniintervalli algus: teise lapse sünni käsitlemisel esimese lapse sünd ning kolmanda lapse sünni käsitlemisel teise lapse sünd. Ajatelje lõpp on uuritav elusündmus: teise või kolmanda lapse eostamine, mille aeg on tagasiarvutatud laste sünniajast. Vaatlusaeg võib lõppeda ka naise 45. sünnipäeva, naise surma, Eestist lahkumise või 31. märtsiga 2019 (kolmandate sündide analüüsil 1. juulil 2017, välistamaks lasterikka pere toetuse suurendamise mõju tulemustele). Sündimuse ja vanemahüvitise seoste analüüsil kasutatud registriandmestik hõlmas 125 284 naist teise sünni ja 89 936 naist kolmanda sünni analüüsil.

Vanemahüvitise reformi ja sündimuse vahelise seose uurimisel on kasutatud kirjeldavaid (kestuspõhised sündimuskordajad, Kaplan-Meieri kõverad) ning sündmusloolise analüüsi meetodeid, täpsemalt elulemuse komposiitmudeleid (*mixture cure models* ehk *split*

population models). Nende algselt vähiuuringute tarbeks loodud mudelite (Boag, 1949; Berkson ja Gage, 1952) eeliseks võrreldes tavapäraselt kasutatavate sündmusloolise analüüsi mudelitega on nende võime eristada sõltumatu tunnuse (antud juhul vanemahüvitise reformi) mõju ühelt poolt toimuvate sündide tõenäosusele ja teisalt nende ajastusele. Rahvastiku-uuringute kontekstis on need mudelid seni suhteliselt vähe kasutatud leidnud (Gray jt, 2010; Bremhorst jt, 2016; Gortfelder ja Puur, 2020; Cukrowska-Torzewska ja Grabowska, 2023), kuid poliitikameetmete mõju käsitlemiseks on nad väga hästi sobivad, kuna sündimuse puhul on taseme- ja ajastusefekti selge eristamine võtmetähtsusega.

Tehniliselt toimub eristamine sündmusloolistest andmetest kahe omavahel seotud mudeli, sündmuse toimumise alammudeli (*incidence submodel*) ja sündmuse ajastuse alammudel (*duration submodel*) samaaegse hindamise abil. Arvutusteks kasutasime Stata 14 (Buxton, 2013) moodulit *curregr*. Mudel eeldab, et esimese (teise) lapsega naised koosnevad kahest rühmast: i) need, kel sünnib järgmine laps tõenäosusega π , ja ii) rühm, kellel järgmist last ei sünni, tõenäosusega $1 - \pi$. Sündmuse toimumise alammudelis modelleeritakse järgmise lapse saamise tõenäosust logistilise funktsiooniga. Kestuse alammudel on kiirendatud tõrkeaja (*accelerated failure time*) mudel, mis hindab tegurtunnuste mõju ajale T eelmise lapse sünnist järgmise lapse eostamiseni neil naistel, kes saavad järgmise lapse.

Vanemahüvitise reformi ja sündimuse seose uurimisel on peamist huvi pakkuv sõltumatu tunnus indikaatormuutuja, mis võrdub ühega vanemahüvitise reformile (1. jaanuarist 2004) järgnenud ajal ning nulliga vaatlusperioodi reformile eelnenud osas (1. jaanuarist 1993 kuni 31. detsembrini 2003). Et võtta arvesse muutusi lapsevanemate kogumi sotsiaaldemograafilises koostises ja makromajanduslikes tingimustes, on mudelitesse lisatud hulk kontrollmuutujaid. Isikutasandi kontrolltunnused hõlmasid naise vanuserühma, kooselu- ja perekonnaseisu, haridustaset, ametirühma ja majanduslikku aktiivsust, rahvust, elukoha asulatüüpi, sünnipõlvkonda, eelneva(te) lapse(laste), ja elukaaslase/abikaasa haridust. Isikutasandi kontrolltunnustest on seaduslik perekonnaseis aegmuutuv, teised isikupõhised kontrolltunnused on mõõdetud sünniintervalli alguses (eelmise lapse sünnil). Makromajanduslike kontrolltunnuste hulka kuulusid SKP kasvumäär, töötuse määr ja tarbijate kindlustunde indeks, mida sündimusealastes analüüsid on makromajandusliku olukorra muutuste kirjeldamiseks kasutatud. Kõik makromajanduslikud kontrolltunnused on ajas muutuvad ja mõõdetud aastasammuga.

Vanemahüvitise reformi ja sündimuse seose rühmaerinevuste analüüsil on uuritavad naised jagatud kolme rühma, võttes aluseks nende haridustaseme sünniintervalli alguses (madal, keskmine ja kõrge) ning rahvuse (eestlased ja teised rahvused). Rühmaerinevusi käsitlevates mudelites on peamised sõltumatud tunnused moodustatud interaktsioonina rühmatunnuse ja ajaperioodi vahel. Hariduserinevuse mudelites on peamisel sõltumatul muutujal kuus kategooriat: kõrge haridusega naised enne ja pärast vanemahüvitise reformi, keskmise haridusega naised enne ja pärast reformi ning madala haridusega naised enne ja pärast reformi. Rahvuserinevuse mudelites on sõltumatul muutujal neli kategooriat: eesti naised enne ja pärast reformi, teistest rahvusrühmadest naised enne ja pärast reformi.

4.2. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamise analüüs

Analüüsi aluseks on vanemahüvitise ja sündimuse seoste käsitlemiseks loodud andmestiku osa, mis hõlmab aastaid pärast vanemahüvitise reformi. Seda andmestikku on täiendatud infoga sotsiaalkindlustuseameti registritest vanemahüvitise maksmise episoodide kohta. Iga vanemahüvitise maksmise episoodi kohta sisaldab andmestik infot hüvitise saaja ning hüvitise maksmise perioodi kohta. Sotsiaalkindlustuseameti registritest on andmestikule lisatud ka info vanemahüvitise arvutamise aluseks oleva sissetuleku suuruse kohta (sotsiaalmaksuga maksustatud sissetulek lapse sünnile eelneval aastal).

Kuna analüüs keskendub jagava vanemapuhkuse kasutamisele isade poolt, siis on kõrvale jäetud need sünnid, mille kohta lapse ema polnud sünniregistrisse isa andmeid esitanud. Samuti on välja jäetud nende laste sünnid, kelle vanemad 30 kuu jooksul pärast lapse sündi Eestist lahkusid, surid või oma abielu lahutasid. Pärast eelmainitud sündide kõrvalejätmist sisaldab vanemapuhkuse isade poolt kasutamise analüüsi andmestik infot 192332 lapse sünnile järgnenud vanemapuhkuse kasutamise kohta aastatel 2004–2018.

Vanemapuhkuse kasutamise analüüsi meetodiks on logistiline regressioon. Sõltuvtunnus on binaarne (0, kui isa ei kasutanud vanemapuhkust; 1, kui isa kasutas pärast lapse sündi vanemapuhkust). Sõltumatud tunnused on isa sissetulek, isa haridus, isa ametirühm ja majanduslik aktiivsus, isa vanuserühm, isa rahvus ja isa elukoha asulatüüp. Kontrolltunnustena on mudelites kasutatud ema vastavaid tunnuseid (sissetulek, haridus, ametirühm ja majanduslik aktiivsus, rahvus, vanuserühm), kooselu tüüp (abielu või vabaabielu), samuti lapse sündi iseloomustavaid tunnuseid (lapse sünni aasta, sünnijärjekord, sugu, üksik- või mitmik sünd). Vanemapuhkust kasutavate isade profiili selgitamiseks on arvatud kolm mudelit. Esimene mudel (M1) sisaldab lapse sünniaastat ja eespool mainitud isa tunnuseid. Teises mudelis (M2) on lisatud ema tunnused ja kolmandas mudelis muud kontrolltunnused (M3).

4.3. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seose analüüs

Isade poolt vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seoste käsitlemisel on aluseks eelnevas kirjeldatud sündimuse analüüsi tarbeks loodud andmestik, mis hõlmab aastakäikude 1960–1999 naiste ajavahemikul 1993–2018 esimese või teise lapse sünniga alanud sünnivahemikke. Sellele andmestikule on lisatud tunnus, mis näitab, kas isa kasutas vastava sünnivahemiku alguses sündinud lapsega seoses vanemapuhkust või mitte, mis pärineb eelnevas kirjeldatud sotsiaalkindlustuseameti registritest. Võrreldes sündimuse analüüsiga on käesolevas osas kasutatud andmestikku kitsendatud kahe tingimusega. Esiteks on kõrvale jäetud need sünnivahemikud, mis algasid enne 2004. aasta vanemapuhkuse reformi. Teiseks on reformijärgsest sünnivahemikest täiendavalt kõrvale jäetud üksikemadele sündinud lapsed, mille registrikirjetes isa kohta teave puudub.

Isade vanemapuhkuse võtmise ja sündimuse seose käsitlemiseks on kasutatud sama tüüpi sündmusloolisi mudeleid (*mixture cure models*), mille abil analüüsisime eelnevas

vanemapuhkuse reformi ja sündimuse üldist seost ja selle seose rühmaerinevusi. Ajatelje lõpp ja algus on määratletud samal viisil nagu mainitud analüüsid. Eelnevatest analüüsides eristab neid mudeleid aga kolm asjaolu. Esiteks vanemapuhkuse reformi eelsete ja üksikemade sünniintervallide analüüsiandmestikust kõrvale jätmine. Teiseks peamist huvi pakkuv sõltumatu tunnus, milleks on indikaatormuutuja, mis näitab, kas isa kasutas sünniintervalli algust märkiva lapsega vanemapuhkust või mitte. Kolmandaks on mudelitesse lülitatud kontrolltunnuste loendit täiendatud suurema hulga isa tunnustega (isa vanuserühm, haridus, sissetulekurühm, ametirühm ja majanduslik aktiivsus, rahvus). Kuna need tunnused on seotud nii vanemapuhkuse kasutamise kui järgmise lapse sünni ajastuse ja tõenäosusega, siis oleks nende kontrolltunnuste hulgast väljajätmine võinud meid huvitavat seost puudutavat tulemust moonutada. Emade kohta on mudelisse lülitatud samad kontrolltunnused nagu eelnevates analüüsides. Samuti on kontrolltunnuste seas eelmis(t)e laste sugu ja paari kooseluseis (abielu või vabaabielu) sünniintervalli algul ning makromajanduslikud tunnused (SKP kasvumäär, töötuse määr ja tarbijate kindlustunde indeks).

Esimeses mudelis (M1) kontrolltunnused puuduvad, mudelis on vaid isa vanemapuhkuse kasutust kajastav tunnus. Järgnevates mudelites on kontrolltunnused mudelisse lisatud rühmakaupa, alustades isa tunnustest (M2). Selle järel on lisatud ema iseloomustavad tunnused (M3), edasi eelmis(t)e laste sugu ja kooseluseis (M4) ning lõpuks makromajanduslikud tunnused (M5).

5. Analüüsi tulemused

5.1. Vanemahüvitise ja sündimuse seosed: üldvaade

5.1.1. Kestuspõhised sündimuskordajad

Kirjeldava analüüsi osana vaatleme esmalt teise ja kolmanda lapse sünni kestuspõhiste kordajate abil, mis mõõdavad sündide sagedust mitte ema vanuse alusel, vaid vastavalt eelmise lapse sünnist möödunud ajale. Võrdleme kestuspõhiseid kordajad naiste rühmades, kes said oma eelmise lapse (esimese või teise) vastavalt erinevatel aastatel 1995–2015. Selliseid eelmise lapse sünniaasta alusel määratletud rühmi on järgnevas nimetatud esmas- ja teisessünni kohortideks.

Kestusel kuni 30 kuud eelmise lapse sünnist toimus teisessündide arvu märgatav suurenemine alates naistest, kes said oma esimese lapse 2003. aastal (joonis 1, paneel a). Kasv on täheldatav mitmes esmassünni kohordis, saavutades maksimumi 2009. aastal esimese lapse saanute hulgas. Selles kohordis ületab teisessündide arv sünnivahemiku esimese 30 kuu jooksul lähtekohordi (2002) taseme 1,85 korda. Seevastu kestusel 31 kuni 36 kuud jääb sündimuskordaja käsitlusalusel kohordivahemikus praktiliselt samale tasemele.

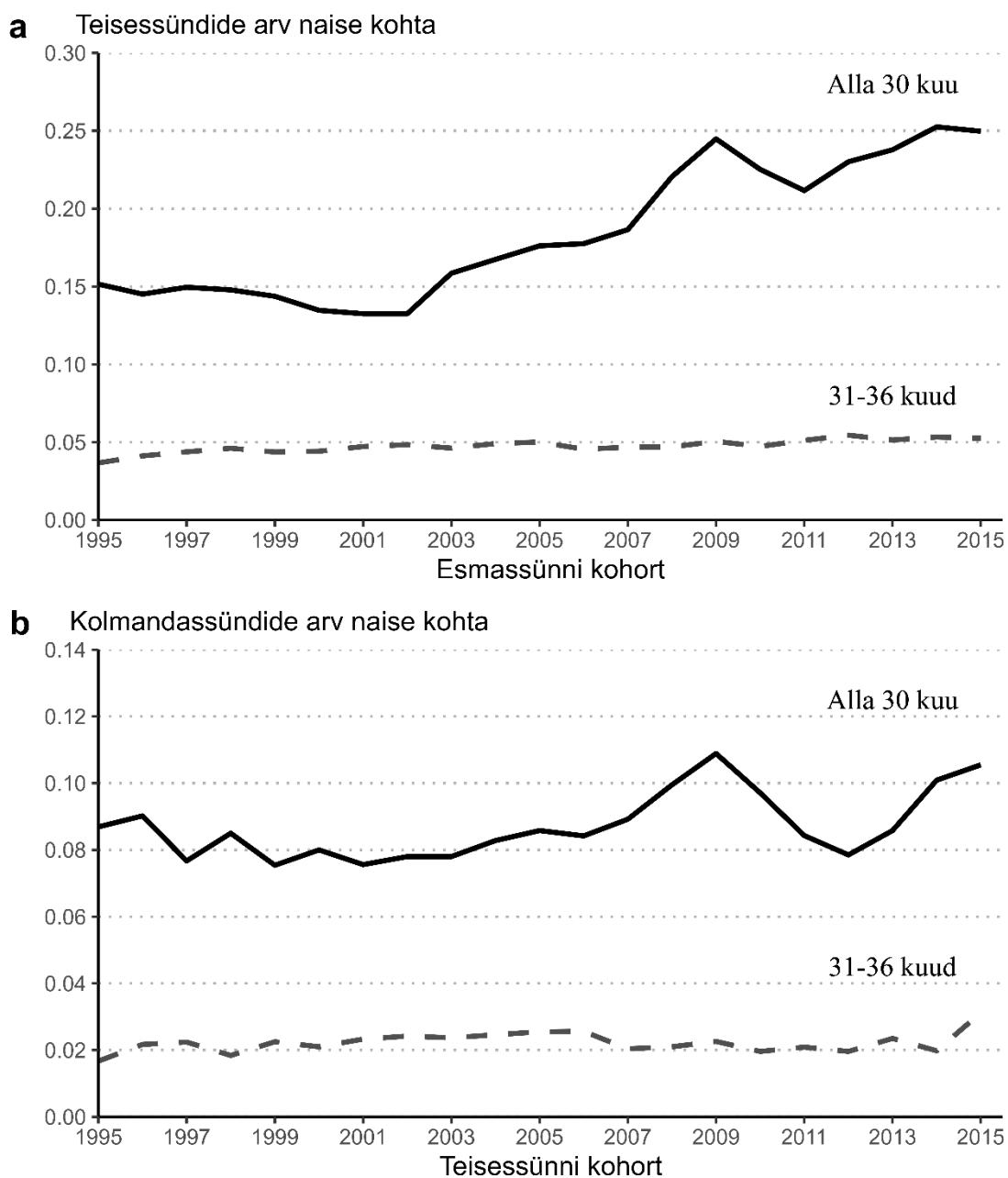
Sarnast mustrit võib täheldada ka kolmandate sündide juures, kuigi nende kasv lühematel kestustel on vähem reljeefne (joonis 1, paneel b). Vahemikus 2002. aasta kohordist kuni 2009. aasta teisessünni kohordini suurenes kolmandate sündide arv kestusel kuni 30 kuud 1,4 korda. Kolmandate sündide arvu suurenemine 2015. aasta kohordis pole seotud vanemahüvitisega, vaid peegeldab lasterikka peretoetuse järsku tõusu 2017. aasta juunist.

Teiste ja kolmandate sündide arvu suurenemine kestusel kuni 30 kuud on seostatav 2004. aasta vanemahüvitise reformiga, konkreetsemalt reformi osaks olnud järjestikuste sündide kaitsega. Seda toetavad kaks tõsiasja. Esiteks toimus sündimuse suurenemine just järjestikuste sündide kaitset pakkuv vahemikus (kuni 30 kuud eelmise lapse sünnist), samas kui veidi pikematel kestustel (31–36 kuud eelmisest sünnist) kasvu ei toimunud. Teiseks algas sündimuse tõus parajasti vanemapuhkuse reformist mõjutatud kohortidest. Vanemad, kes said oma esimese või teise lapse 2003. aastal, oli esimesed, kellel oli võimalus reaalselt järjestikuste sündide kaitse klauslit kasutada. Vanematel, kelle eelmine laps oli sündinud 2003. aasta alguses, oli vanemahüvitise reformi hetkel (1.01.2004) aega ligi aasta, et soovi korral järjestikuste sündide kaitset kasutada. Seevastu neil, kes olid saanud eelmise lapse 2002. aasta alguses, polnud see enam võimalik: järjestikuste sündide kaitse kasutamiseks oleks järgmine laps pidanud sündima vaid 6 kuud pärast vanemahüvitise reformi.

Vanemahüvitise mõju omaette oluline aspekt on lühematel kestustel (kuni 30 kuud) aset leidnud sündimuse tõusu järkjärgulisus. Kui tõusu põhjustas järjestikuste sündide kaitse sisseseadmine alates 2004. aasta jaanuarist, siis miks hajus see tervelt kuue aastakäigu peale (esmassünni kohordid 2003–2009)? Meie arvates on tõusu hajumisel pikemale ajale kaks põhjust. Esiteks, reformi järel hakkas vanemahüvitis sõltuma lapse sünnile sotsiaalmaksuga maksustatud sissetulekult. Võrk jt (2009) näitas, et reformi järel suurenesid naiste tööhõive

ja palgad võrreldes reformieelsega märgatavalt, mille eesmärk oli uutest süsteemi pakutud võimalustest suurema kasu saamine. Peamiselt puudutas see tööhõivet enne esimese lapse sündi. Siiski ei toimunud naiste tööhõive tõus hetkeliselt, vaid võttis mitu aastat aega. See on üks oluline põhjus, miks reformi sündimusmõju hajus mitme kohordi peale. Teine tõenäoline põhjus on vanemahüvitise maksmise perioodi samm-sammuline pikendamine 11 kuult 14 kuuni 2006. aastal ja lõpuks 18 kuuni 2008. aastal. Peredele, kes kaalusid lühikese vaheajaga teise või kolmanda lapse saamist, vähendas hüvitise maksmise perioodi pikendamine aega, mille vältel oleks lapsevanem kahe järjestikuse sünni vahel pidanud sissetuleku saamiseks tööle naasma.

Joonis 1. Kestuspõhised teise ja kolmanda sünni kordajad (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmas- ja teisesünni kohordid 1995–2015, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

Joonisel 2 on kujutatud teiste ja kolmandate sündide arv pikematel kestustel pärast järjestikuste sündide kaitse perioodi (30 kuud alates eelmise lapse sünnist) lõppu. Leidmaks seost vanemahüvitise reformi ja sündimuse muutuste vahel, tuleb keskendada tähelepanu eelkõige neile sünnijärjekorra kohortidele, mis vaadeldavates kestusvahemikes said esimestena reformist mõjutatud. Selline lähenemine tähendab nn kriitiliste punktide (*critical junctures*) uurimist, kus poliitikamuutuste mõju tavaliselt nähtavaks saab (Neyer ja Andersson, 2008).

Kestusvahemikus 31 kuni 60 kuud eelmise lapse sünnist algab kokkupuude vanemahüvitise reformiga 1999. aasta kohordiga. Vanematel, kelle eelmine laps sündis 1999. aasta lõpul, oli reformi ajaks 2004. aasta jaanuaris möödunud eelmisest sünnist neli aastat (48 kuud). See tähendab, et selle kohordi liikmed puutusid reformiga kokku alles kestusvahemikul 31–60 kuud viimasel aastal. Aastate 2000 ja 2001 kohortidel algas reformiga kokkupuude vastavalt üks ja kaks aastat varem. 2002. aasta kohorti puudutas reform aga juba kõnealuse kestusvahemiku algusest peale. Joonisel 2 esitatud tulemus näitab, et kui võrrelda 1998. aasta kohorti (viimane kohort, mida reform kestusvahemikus 31 kuni 60 kuud üldse ei puudutanud) ja 2002. aasta kohorti, siis on teiste ja kolmandate sündide arv kõnealuses kestusvahemikus suurenenud.

Et teada saada, kas vanemahüvitise reformi ja sündimuse seos ilmneb veel pikematel kestustel, tuleb võrrelda varasemaid kohorte. Esimene kohort, mida 2004. aasta reform kestusvahemikus 61–96 kuud puudutas, hõlmab vanemaid, kelle eelmine laps sündis 1996. aastal. 1999. aasta pariteedi kohorti mõjutas reform aga juba jutuks oleva intervalli algusest peale. Joonisel 2 esitatud andmed näitavad, et sarnaselt kestusele 31 kuni 60 kuud, seostub reformiga ka vahemikus 61 kuni 96 kuud teiste ja kolmandate sündide arvu kasv. Uuringu vaatlusaken ei võimalda vastata, kas positiivne seos reformi ja sündimuse vahel eksisteerib ka veel pikematel kestustel, kaheksa ja rohkem aastat eelmise lapse sünnist.

Joonis 2. Kestuspõhised teise ja kolmanda sünni kordajad (31–60 kuud, 61–96 kuud ja 97–132 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmas- ja teisesünni kohordid 1995–2015, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

5.1.2. Kaplan-Meieri kõverad

Kestuspõhised sündimuskordajad näitasid teiste ja kolmandate sündide tõusu pärast vanemahüvitisereformi, eriti järjestikuste sündide kaitse perioodil. Kestuspõhiste sündimuskordajate abil saadud tulemus on aga killustatud erinevate kestuste vahel ega anna seetõttu terviklikku pilti sündimustaseme muutusest. Tervikpildi saamiseks kasutame Kaplan-Meieri (pöörd)kõveraid, mis näitavad naiste kumulatiivset osakaalu, kes said oma teise või kolmanda lapse erinevatel kestustel pärast eelmise lapse sündi (joonis 3).

Alustame naistest, kes sünnitasid oma esimese lapse 1996. ja 2000. aastal, vastavalt kaheksa ja neli aastat enne vanemahüvitise reformi (joonis 3, paneel a). Võrdlus näitab laste sünni suurt sarnasust mõlemas kohordis lühimatel kestustel. Kuid viiendal aastal pärast esimese lapse sündi, kui 2000. aasta kohort puutub kokku uue vanemahüvitise süsteemiga, lähevad kõverad üksteisest lahku. Erinevus kahe kohordi vahel suureneb kuni kaheksanda aastani pärast esimese lapse sündi, jõudes viie protsendipunktini. Pikematel kestustel, kus ka 1996. aasta kohort puutub kokku reformi mõjuga, erinevus mõnevõrra väheneb.

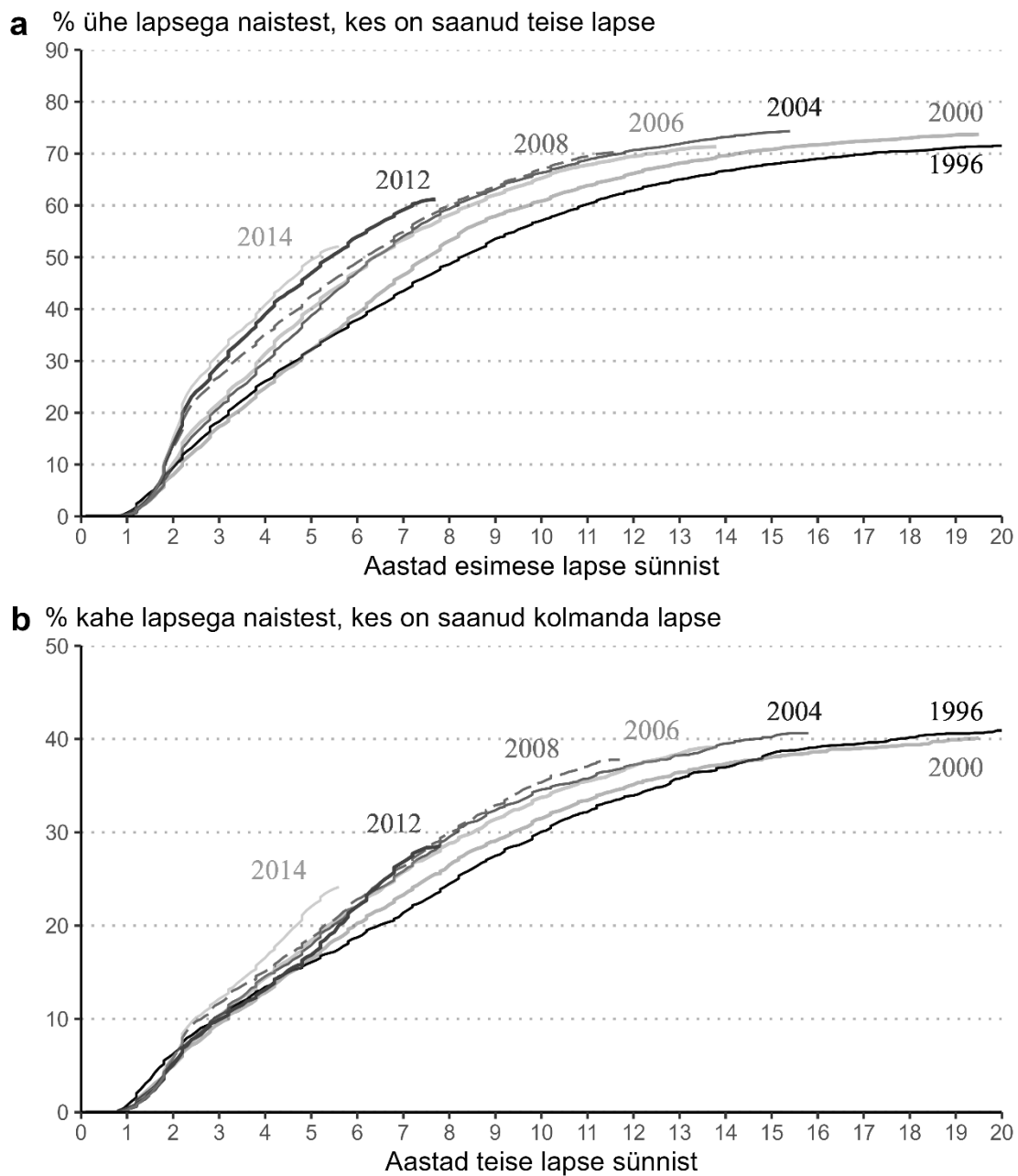
2004. ja 2006. aasta kohordid kuuluvad esimeste hulka, kes puutusid uue vanemahüvitise süsteemiga kokku kohe pärast esimese lapse sündi. Mõlema kohordi Kaplan-Meieri kõverad järgivad sarnast joont. Ootuspäraselt hakkab teise lapse saanud naiste osakaal neis ületama reformieelseid kohorte juba lühikesel kestusel. Järjestikuste sündide kaitse perioodil (30 kuud eelmisest sünnist) on erinevus reformijärgsete kohortide (2004 ja 2006) ja analüüsi kaasatud varaseima kohordi (1996) vahel siiski väike. Kuid erinevus suureneb koos esimese lapse sünnist möödunud ajaga. Viis aastat pärast esimese lapse sündi ületab teise lapse saanud naiste osakaal reformijärgsetes kohortides 1996. aasta kohordi vastavat määra 7–8 protsendipunkti võrra. Seitsmendal ja kaheksandal aastal pärast esimese lapse sündi, ulatub vahe 10 protsendipunktini. Hiljem see veidi väheneb, kuna pärast kaheksandat kestusaastat mõjutas reform juba ka 1996. aasta kohorti.

Teise lapse sünd 2008. aasta kohordis järgib eelmistest mõnevõrra teistsugust mustrit. Esimestel aastatel pärast esiklapse saamist sündis selles kohordis teisi lapsi rohkem kui 2004. ja 2006. aasta kohortides, kooskõlas eespool kirjeldatud järjestikuste sündide kaitse mõju tugevnemisega. Veidi pikematel kestustel teise lapse saamise tempo 2008. aasta kohordis aga aeglustus, usutavasti tollase majanduslanguse tõttu. Hilisemates, 2012. ja 2014. aasta kohortides suurenes teise lapse saanute osa esimestel aastatel pärast esiklapse sündi veel kiiremini kui 2008. aasta kohordis. Need kohordid, eriti 2014 aastal esimese lapse sünnitanud, näitavad varasematest kohortidest suuremat teise lapse saanute suhtarvu kuni vaatlusaja lõpuni.

Kaplan-Meieri pöördkõverad kolmanda lapse sünni kohta näitavad mustreid, mis on suures osas sarnased teise lapse omadega (joonis 3, paneel b). Nagu teiste sündide puhul lahknevad 1996. ja 2000. aasta kohortide kõverad üksteisest viis aastat pärast esimese lapse sündi, kui hilisem kohort puutub kokku vanemahüvitise reformiga. Erinevus suureneb kuni seitsmenda ja kaheksanda kestusaastani. Hiljem, kui reformi mõju jõuab ka 1996. aasta kohordini, erinevus väheneb. Väga pikkadel kestustel (15 aastat pärast teise lapse sündi) kolmanda lapse saanud naiste osakaal 1996. ja 2000. aasta kohortides võrdsustub.

Kolmandate sündide võrdlus reformieelsetes (1996 ja 2000) ja reformijärgsetes (2004 ja hilisemad) kohortides viib sarnastele järeldestele nagu teise sünni puhul, ehkki erinevused kohortide vahel on väiksemad. Järgmise lapse saanud naiste suurem suhtarv reformijärgsetes kohortides võrreldes reformieelsetega ei ole ka kolmandate sündide puhul lühiajaline, vaid jääb püsima pikema aja jooksul (vaatlusaja lõpuni). Näiteks kohas, kus vaatlusaeg 2012. aasta kohordil lõpeb (seitse aastat pärast teise lapse sünni) on kolmanda lapse sünnitanud naiste suhtarv 1996. aasta kohordist 5,5 protsendipunkti võrra suurem. 2014. aasta kohordis nähtav kolmanda lapse saanute osakaalu tõus ei ole tõenäoliselt seotud vanemapuhkuse reformiga, vaid lasterikka pere toetuse järsu suurendamisega 2017. aasta keskpaigas.

Joonis 3. Teise ja kolmanda sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad, naiste esmas- ja teisessünni kohordid 1996–2014, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

5.1.3. Mudelarvutus

Vanemahüvitise reformi ja sündimuse seose edasiseks analüüsiks kasutame sündmusloolisi komposiitmudeleid (*mixture cure models*). Erinevalt eelmistes osades esitatud kirjeldavast analüüsist on mudelarvutuses käsitletavaks sündmuseks tehniliselt teise või kolmanda lapse eostamine, mitte sünd. Selline lahendus on sündimuse analüüsides sageli kasutatav, võimaldades sündmust seda mõjutavate teguritega täpsemini seostada. Kuid järgnevas tekstis räägime siiski harjumuspäraselt sündidest. Peamine sõltumatu muutuja võrdleb järgmise lapse sünni tõenäosust ja ajastust vanemahüvitise reformile eelnenud ja sellele järgnenud perioodil, arvestades muutusi isikutasandi ja makromajanduslikes kontrolltunnustes.

Nii teise kui kolmanda lapse sünni kohta on arvatud mitmest mudelist koosnev sari. Esimene mudel (M1) sisaldab üksnes vanemahüvitise reformi tunnust. Teises mudelis (M2) on lisatud ema sotsiaaldemograafilised tunnused ja eelneva lapse sugu, kolmandas mudelis (M3) ema seadusliku perekonnaseisu muutused ja mehe (abikaasa/elukaaslase) haridus ning neljandas mudelis makromajanduslikud kontrolltunnused.

Tabelis 1 on esitatud vanemahüvitise reformi kajastava tunnuse parameetrite astendatud (eksponentsiaalsed) hinnangud. Sündmuse toimumise alammudeli parameetrite eksponentsiaalsed hinnangud on tõlgendatavad samamoodi nagu šansisuhted logistilises regressioonis. Kõigil juhtudel näitavad alammudelite puhul tulemused statistiliselt positiivset seost (šansisuhe suurem kui 1) vanemahüvitise reformi ning teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuse vahel. Šansisuhe väheneb pärast ema sotsiaaldemograafiliste tunnuste mudelisse lisamist (M2). See näitab, et ka analüüsiperioodi (1993–2019) jooksul neis tunnustes toimunud muutused on teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuse suurenemisele kaasa aidanud. Kuid vaatamata šansisuhte vähenemisele on vanemahüvitise reformi mõju teise ja kolmanda lapse sünnile selgelt positiivne. Täiendavate kontrollide kaasamine (ema seadusliku perekonnaseisu muutused, mehe (abikaasa/elukaaslase) haridus ja makromajandusliku olukorra muutumine mudelites M3 ja M4 tulemustes märkimisväärseid muutusi kaasa ei too.

Et neid tulemusi paremini mõistetavaks teha, arvutasime välja, kui suur on vanemahüvitise reformiga seotud muutus teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuses. Esimese mudeli (M1) kohaselt seondub poliitikareform teise lapse sünni 11,0 protsendipunktilise suurenemisega, võrreldes reformieelse perioodiga. Lõppmudelis (M4), mis jätab kõrvale muude tegurite mõju, võib vanemahüvitise seotud teise sünni tõenäosuse suurenemise hinnata 5,5 protsendipunkti suuruseks. Kolmanda lapse sünni tõenäosus osutus pärast vanemahüvitise reformi 13,8 protsendipunkti võrra suuremaks kui enne reformi. Kõigi kontrollmuutujate mõju arvestamisel (mudel M4) on vanemahüvitise seotud kolmanda lapse sünni tõenäosuse suurenemine 3,7 protsendipunkti.

Järgmise lapse sünni tõenäosuse vanemahüvitise reformiga seotud suurenemine — lõppmudelis (M4) 5,5 protsendipunkti teise lapse sünni osas ja 3,7 protsendipunkti kolmanda lapse sünni osas — võivad tunduda väikesed. Selle juures tuleb aga arvestada, et teise lapse sai 1960. aastatel sündinud põlvkondades sõltuvalt aastakäigust 69–73 protsenti ühe lapse sünnitanud naistest. Sel taustal tähendab 5,5 protsendipunktiline muutus

teisessündide arvu 7,5-8 protsendilist suurenemist. Mainitud põlvkondades sai sõltuvalt aastakäigust kolmanda lapse 35-38 protsenti kahe lapse emadest. Seda arvestades suurendas vanemahüvitise reform kolmandate laste sündide kümnendiku võrra. Absoluutarvudes vastab muutusele selles suurusjärgus 500 või pisut rohkem vanemahüvitise reformiga seotud sünni igal aastal. Kui arvestada seda, et muutus on seotud vaid ühe meetmega, ja ka seda, millises suurusjärgus on olnud muutused teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuses,² siis ei tuleks vanemahüvitise reformi mõju liiga väikeseks pidada.

Tabel 1. Vanemahüvitise reformi seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumisega ja sünnivahemiku pikkusega (sündmuslooline komposiitmudel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.

	Vanemahüvitise reformi mõju (referentsperiood = aeg enne reformi)			
	Mudel M1	Mudel M2	Mudel M3	Mudel M4
Teise lapse sünd				
Sünni toimumise alammudel (šansisuhe)	1,96***	1,28***	1,26***	1,25***
Sünni ajastuse alammudel (sünni- vahemiku pikkuse muutus)	0,91***	0,87***	0,87***	0,88***
Kolmanda lapse sünd				
Sünni toimumise alammudel (šansisuhe)	1,74***	1,33***	1,31***	1,34***
Sünni ajastuse alammudel (sünnivahemiku pikkuse muutus)	1,19***	0,84***	0,84***	0,85***

Mudel M1: protsessiaeg ja vanemahüvitise reform (aegmuutuv tunnus).

Mudel M2: M1 ja ema vanuserühm, kooseluseis, rahvus, elukoha asulatüüp, haridus, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses, naise sünnipõlvkond ja eelmis(t)e lapse(laste) sugu.

Mudel M3: M2 ja eelmise lapse isa haridus ja ema perekonnaseis (aegmuutuv tunnus).

Mudel M4: M3 ja SKT kasvutempo, töötusmäär ja tarbijausalduse indeks (aegmuutuvad tunnused).

Allikas: autorite arvutused

†p < .1, *p < .05, **p < .01, ***p < .001

Ajastuse alammudel kinnitab, et vanemahüvitise reformiga seoses toimusid muutused ka sünnivahemike pikkuses (tabel 1). Kui jätta kõrvale kolmandate laste sünnile eelnenud intervalli pikenemine kohandamata mudelis (M1), siis ilmneb kõigist ülejäänud ajastuse mudelitest nihe sünniintervallide lühenemise poole.³ Kõigi kontrolltunnustega lõppmudel (M4) näitab, et pärast vanemahüvitise reformi lühenes ajavahemik esimese lapse sünnist

² Kõigi muude tegurite kogumõju suurusest saab teatava ettekujutuse, kui silmas pidada, millises vahemikus üldse varieeruvad erineva järjekorra laste sünni tõenäosused demograafilise ülemineku läbiteinud riikides või kui palju nad on üldse varieerunud erinevates aastakäikudes. Näiteks Eesti rahvaloenduste andmetel varieerus teise lapse sünni tõenäosus naiste 1930–1959 aastakäikudes vahemikus 67–73 protsenti ja kolmanda lapse sünni tõenäosus vahemikus 26–34 protsenti. Võrdlus varasemate aastakäikudega ei ole siinkohal asjakohane, sest 1920. aastatel sündinud põlvkondades polnud pööre nüüdisaegse sündimuse poole kõigis rahvastikurühmades veel täiesti lõpule jõudnud. Samuti ei ole asjakohane võrdlus hilisemate põlvkondadega, sest nende käitumises hakkab kajastuma juba ka vanemahüvitise mõju.

³ Kui astendatud (eksponentsiaalsed) parameetrite hinnangud on väiksemad kui 1, siis on tegemist vahemike lühenemisega, kui need on aga suuremad kui 1, siis pikenemisega.

teise lapse eostamiseni võrreldes reformieelse perioodiga 0,88 korda ehk 12 protsenti. Kolmandate sündide puhul oli lühenemine mõnevõrra suurem (15 protsenti). Mudelarvutuse tulemused on seega kooskõlas eelmises alaosas esitatud kirjeldava analüüsi tulemustega.

Püüdsime hinnata ka vanemahüvitise võimalikku mõju esimese lapse sünnile. Paraku ei õnnestunud reformi mõju esimese lapse sünni puudutavatest üldistest suundumustest — lapsevanemaks saamise edasilükkamine ja lastetuse suurenemine — mudelarvutuse abil eristada. Ka vanemahüvitise mõju käsitlevas kirjanduses puuduvad head eeskujud selle eristuse tegemiseks.

Kuid arutluse abil võib ka esimese lapse sünni osas järeldusi teha. Kui rääkida esimese lapse saamisega seotud käitumismuutustest, siis on Eestis viimase kolme kümnendi vältel ema keskmine vanus esimese lapse sünnil suurenenud kuue aasta võrra, 22,6 aastalt 1991. aastal 28,7 aastani 2023. aastal. Viimase rahvaloenduse andmed näitavad, et lastetute osakaal suurenes 8 protsendilt 1960. aastal sündinud naiste seas 12 protsendini 1980. aastal sündinute hulgas (Statistikaamet, 2024). Euroopa Liidu riikide võrdluses on Eesti lastetusmäär keskmisest madalam (VID, 2024).

Teooria seisukohast ei ole põhjust seostada suurenemist otseselt vanemahüvitise reformiga, sest reform vähendas, mitte ei suurendanud lapsesaamise kulu vanemate jaoks. Seda vaadet kinnitavad ka eelnevates raporti alaosades tulemused esimese ja teise lapse sünni kohta. Samuti ilmneb saadud tulemustest, et sünniintervallide lühendamise kaudu töötas vanemahüvitise reform laste saamise hilisemasse vanusesse nihkumisele vastu. Kuid esimese lapse sünni puhul võis mõju olla vastupidine, sest vanemahüvitise eelneva sissetulekuga sidumine suurendas motivatsiooni saavutada enne esiklapse sünni kindlam positsioon tööturul ja suurem sissetulek, mis võtab arusaadavalt aega. Vanemahüvitise reformiga seonduvate naiste tööhõive tõusu lapse sünnile eelneval ajal näitas ka nullindate lõpul tehtud vanemahüvitise reformi mõjude analüüs (Võrk jt, 2009).

Et lapsevanemaks saamise ea tõus Eestis algas juba tosin aastat enne vanemahüvitise reformi, siis ei saa reformi pidada esiklapse sünni edasilükkamise peamiseks põhjuseks. Kuid kas eelneva sissetulekuga seotud vanemahüvitise kasutuselevõtt võis kõnealust muutust hoogustada? Vastuse saamiseks võrdlesime esimese lapse saanud emade keskmise vanuse suurenemise kiirust enne ja pärast vanemahüvitise reformi. Aastatel 1993–2004 kasvas emade keskmine vanus esmasünnitamisel keskmiselt 2,1 kuud ühe kalendriaasta kohta. Aastatel 2004–2022 oli kasv 2,3 kuud kalendriaasta kohta (Statistikaamet, 2024). Suuremat esmassünni vanuse võib näha siis, kui võrrelda muutust reformile vahetult eelnenud ja järgnenud aastatel. Kuid reformi üldise mõju seiskohalt on siiski olulisem pikemaajalise muutuse suurus. Ema keskmise vanuse tõus teise ja kolmanda lapse sünnil aeglustus pärast vanemahüvitise reformi. Ajavahemikul 1993–2004 suurenes ema keskmine vanus teisel sünnil 2,9 kuu võrra kalendriaastas (Eurostat, 2023). Ajavahemikul 2004–2022 oli tõus aastas poole aeglasem. Kolmanda lapse sünni edasilükkamise aeglustumine pärast vanemahüvitise reformi on suuresti sarnane. Seega sündimuse statistika näitab, et emaduse edasilükkamine on vanemahüvitise reformiga seoses veidi hoogustunud. Samas ei saa vanemahüvitise reformi pidada ainsaks emakssaamise vanuse tõusu põhjuseks, sest kõnealune käitumismuutus algas kümmekond aastat enne reformi ja on seotud laiemate tegurite ringiga.

Kontrolltunnuste mõju laste sünni tõenäosusele ja ajastusele ei ole lühianalüüsis püstitatud küsimustega seotud, mistõttu neid pole raportis käsitletud. Kontrolltunnuseid puudutavad tulemused on leitavad mullu ilmunud teadusartiklist (Puur jt, 2023).

5.2. Vanemahüvitise ja sündimuse seosed: rühmaerinevused

5.2.1. Kestuspõhised sündimuskordajad

Lühikestel kestustel (kuni 30 kuud) pärast eelmise lapse sündi, ilmnesid teise lapse sündide dünaamikas märgatavad erinevused naise haridustaseme järgi (joonis 4). Alates 2003. aasta (esimese lapse saanute) kohordist on teise lapse sündide arv kõrge haridustasemega naiste hulgas märgatavalt suurenenud. Tõus on toimunud mitme aasta vältel, jõudes maksimumini aastal 2009 oma esimese lapse sünnitanud naiste seas. Võrreldes tõusueelse 2002. aasta esmassünni kohordiga, mille liikmed lühikestel kestustel veel vanemahüvitise reformist mõjutatud polnud, oli teiste sündide arv 2009. aasta kohordis 2,14 korda suurem. Tõusule järgnes hilisemates esmassünni kohortides vähenemine ja hiljem uus tõus. Täheldatud ajutine vähenemine oli tõenäoliselt põhjustatud majanduslanguse protsüklilisest mõjust sündimusele (Comolli, 2017; Goldstein jt, 2013; Matysiak jt, 2021).

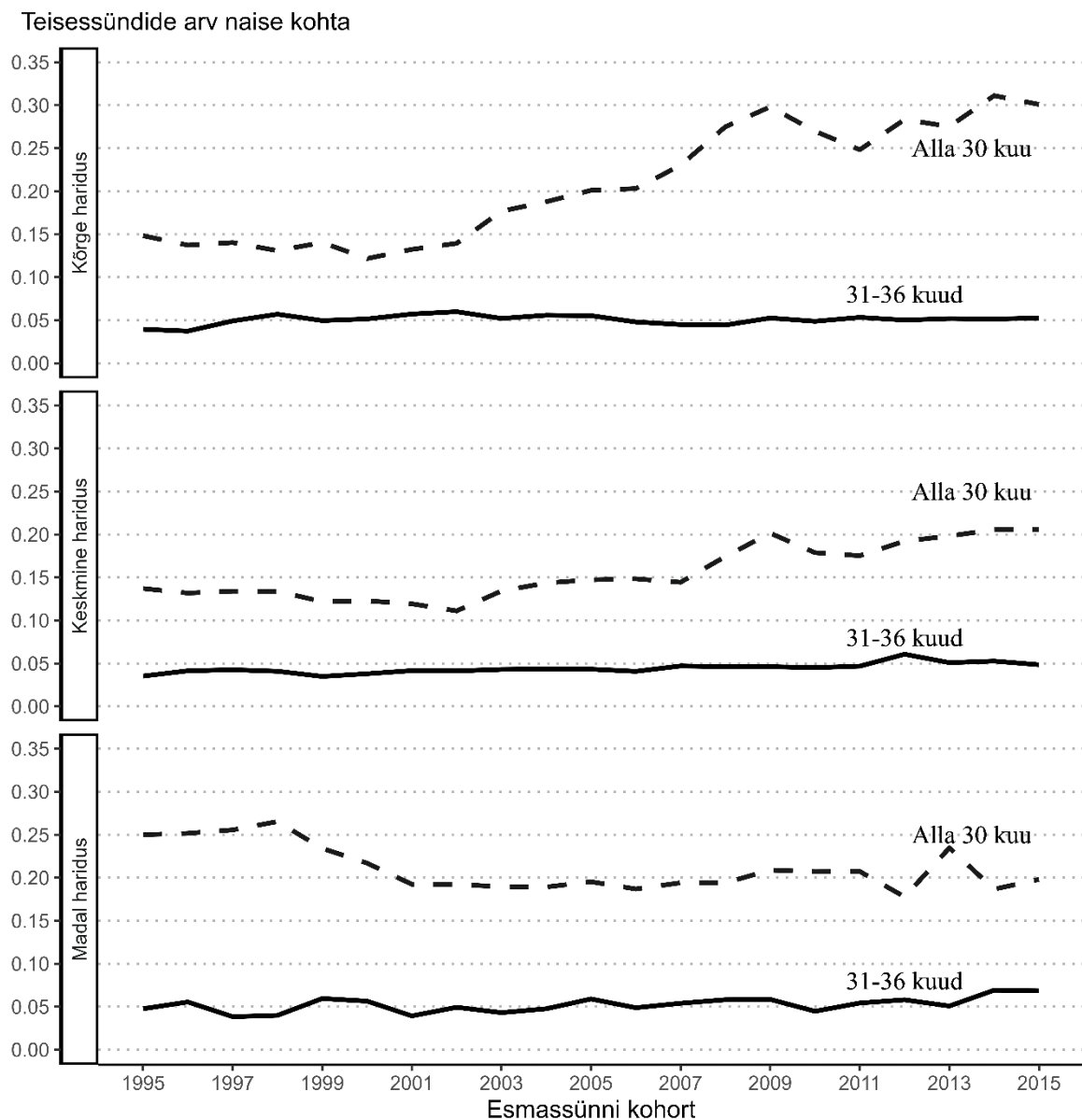
Keskmise haridustasemega naiste sündimuskordaja muutus lühikestel kestustel on põhijoontes sarnane, kuid võrreldes kõrge haridustasemega naistega mõnevõrra väiksem (esmassünni kohortide 2002–2009 võrdluses tõus 1,81 korda). Madala haridustasemega naistel seevastu on arengujoon teistsugune. Erinevalt teistest haridusrühmadest, madala haridusega naistel kohortides 1998–2002 teiste sündide arv väheneb. Järgnevates, vanemahüvitise reformist puudutatud kohortides jääb sündide arvu tõus madala haridustasemega naistel väga väikeseks: 2009. aasta kohordis ületab sündimuskordaja sünnivahemiku esimese 30 kuu jooksul 2002. aasta kohordi taseme vaid 1,09 korda. Ka viimastes analüüsiiga hõlmatud kohortides pole suuremat tõusu märgata.

Sündimuskordaja haridusrühmiti erinev dünaamika 30 kuu jooksul pärast esimese lapse sündi tõi muu hulgas kaasa ka sündimuse haridusgradiendi teisenemise. Nii oli reformieelsetes kohortides gradient negatiivne (kõrgeim oli sündimus madala haridustasemega naiste hulgas), kuid alates 2005. aasta esmassünnikohordist pöörduv see positiivseks (sündimus kõrge haridustasemega naiste hulgas ületab teiste haridusrühmade oma).

Erinevalt kestusest alla 30 kuu esimese lapse sünnist, veidi pikematel kestustel (31–36 kuud) üheski haridusrühmas märkimisväärset sündimuskordaja muutust vanemahüvitise reformiga seoses ei toimunud. See annab aluse väita, et lühematel kestustel täheldatud hariduserinevus oli tingitud kõrge, keskmise ja madala haridustasemega naiste erinevast reageeringust vanemahüvitise reformile, täpsemalt reformi osaks olnud järjestikuste sündide kaitsele.

Et teada saada, kas reageeringud vanemahüvitise reformile erinevad ka pikematel kestustel, analüüsisime sündimuskordaja muutusi haridusrühmiti kohortides, millest alates inimesed reformi mõjuga pikematel kestustel kokku puutusid. Vahemikus 31–60 kuud pärast esimese lapse sündi algas kokkupuude reformiga 1999. aasta kohordist. Inimestel, kelle esimene laps sündis 1999. aasta lõpus, oli vanemahüvitise reformi ajaks (jaanuar 2004) lapse sünnist möödunud veidi rohkem kui neli aastat. Igas järgmises kohordis algas kokkupuude reformiga aasta võrra varasemas ajapunktis, kuni 2002. aasta kohordi liikmeteni, kes olid reformi mõjuväljas juba kõnealuse kestusvahemiku algusest peale.

Joonis 4. Kestuspõhised teise sünni kordajad hariduse ti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmassünni kohordid 1995–2015, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

Aastatel 1998–2002 esimese lapse saanute kohortides suurenes vahemikus 31–60 kuud teiste sünnide arv kõigis haridusrühmades. Kõige suurem teise lapse saanute arvu kasv selles vahemikus oli kõrge haridustasemega naistel (0,047), millele järgnesid madala (0,034) ja keskmise haridustasemega naised (0,026). Vanemahüvitise reformiga seotud muutust vahemikus 61 kuni 96 kuud pärast esimese lapse sünni näitab 1995. ja 1999. aasta kohortide võrdlus. Kas selles vahemikus on sündimuse suurenemisel selgelt positiivne haridusgradient: kõrge haridustasemega naistel kasvas teise lapse sünnide arv 0,042 võrra, keskmise haridustasemega naistel 0,036 võrra ja madala haridusega naistel 0,015 võrra. Positiivne haridusgradient pikematel kestustel kõneleb sellest, et kõrgema haridustasemega naiste tugevam reageering vanemahüvitise reformile ei piirdu sünnivahemiku lühenemisega, vaid väljendub ka teise lapse sünni tõenäosuse suurenemises.

Kolmandate sündide puhul sarnanevad muutused teiste sündide juures kirjeldatule (joonis 5). Lühikestel kestustel (alla 30 kuu) pärast esimese lapse sünni oli vanemapuhkuse reformiga kaasnenud sündide arvu suurenemine kõige ulatuslikum kõrgema haridustasemega naiste seas. Keskmise haridustasemega naiste hulgas on suurenemine väiksem. Madala haridustasemega naistel vanemahüvitise reformi järel aga kolmandate sündide arvu tõusu ei järgnenudki: isegi viimastes analüüsitud kohortides (teise lapse sünd aastatel 2014–2015) ei ületanud kolmandate sündide arv naise kohta reformieelset taset (2002 kohort). Seega reageerisid järjestikuste sündide kaitse meetmele ka kolmandate sündide osas kõige tugevamini kõrgema haridustasemega naised.

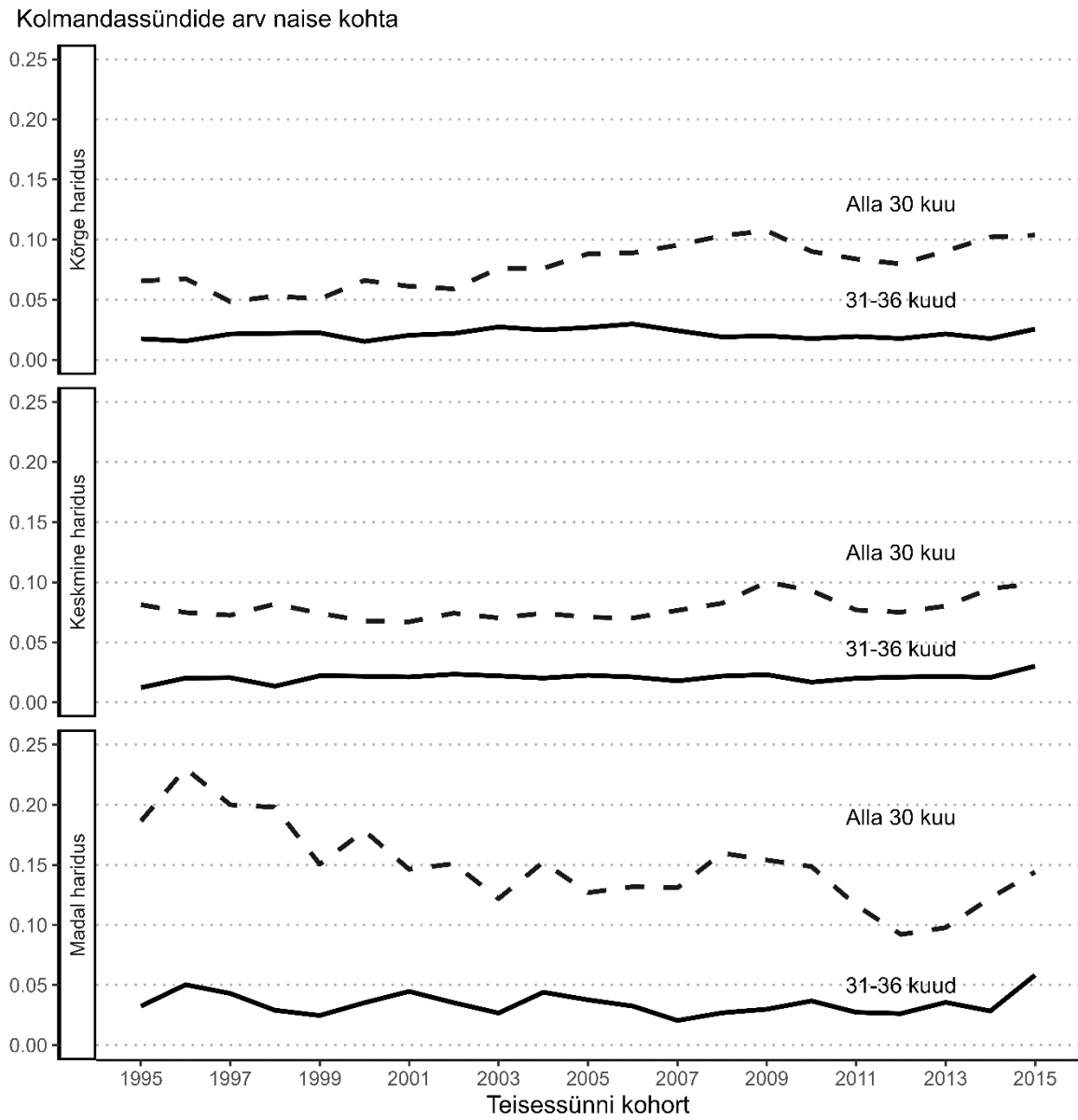
Joonisel 6 on esitatud teise sünni kestuskordaja muutus rahvuseiti. Tulemustest nähtub, et sündimuse tõus järjestikuste sündide kaitse perioodil oli eesti rahvusest naistel mõnevõrra suurem. Aastatel 2002 kuni 2009 esimese lapse saanute kohortides suurenes teiste sündide arv 1,9 korda. Pärast ajutist vähenemist, mis oli tõenäoliselt seotud majanduslangusega, liikus sündimuskordaja viimastes analüüsitud kohortides uuesti 2009. aasta tipptaseme lähedale. Teistest rahvustest naistel oli sündimuse kasv reformijärgsetes kohortides mõnevõrra väiksem. 2009. aasta kohordis ületas teiste sündide arv reformieelse kohordi taseme (2002) 1,7 korda.

Teistest rahvustest naiste reageering vanemahüvitise reformile erineb eestlannade omast veel paari seiga poolest. Esiteks ei toimunud teistest rahvustest naistel pärast 2009. aasta kohorti (kestusel alla 30 kuu) sündimuskordaja vähenemist. See võib olla tingitud reformile järgnenud sündimuse väiksemast tõusust, mistõttu teistest rahvustest naised kogesid languse asemel sündimuse tõusu ajutist peatumist. Teine selle rühma erijoon on sündimuskordaja aeglane, kuid see-eest pidev tõus läbi kogu käsitlusaluse kohordivahemiku, juba alates reformieelsetest kohortidest. Tõusutrendi võib lisaks näha ka kestusel 31 kuni 36 kuud. See tähendab, et teistest rahvustest naistel on sündimust lisaks vanemahüvitise reformile suurendanud ka muud tegurid, mis on pikemaajalise ja laiapõhjalisema toimega. Tänu sellele lisategurile, milleks tõenäoliselt on lõimumine, oli teistest rahvustest naistel kohordivahemikus 1995–2015 sündimuse suhteline tõus suurem kui Eesti naistel. Samas jääb teistest rahvustest naiste sündimuskordaja vaatamata jõudsamale tõusule ka hilisemates kohortides eestlannade omast madalamaks.

Pikematel kestustel on vanemahüvitise reformiga seotud sündimuskordaja kasv suurem eestlannadel. Aastatel 1998–2002 esimese lapse saanute kohortides, mis näitavad reformi mõju kestusel 31–60 kuud eelmise lapse sünnist, suurenes sündimuskordaja eestlannadel ja teistest rahvusrühmadest naistel vastavalt 0,045 ja 0,019 (lapse) võrra. Aastate 1995–1999 esmassünni kohortides, mis toovad esile reformi mõju kestusel 61–96 kuud, suurenes teiste sündide arv samuti eestlannadel rohkem (0,040) kui teistest rahvustest naistel (0,028).

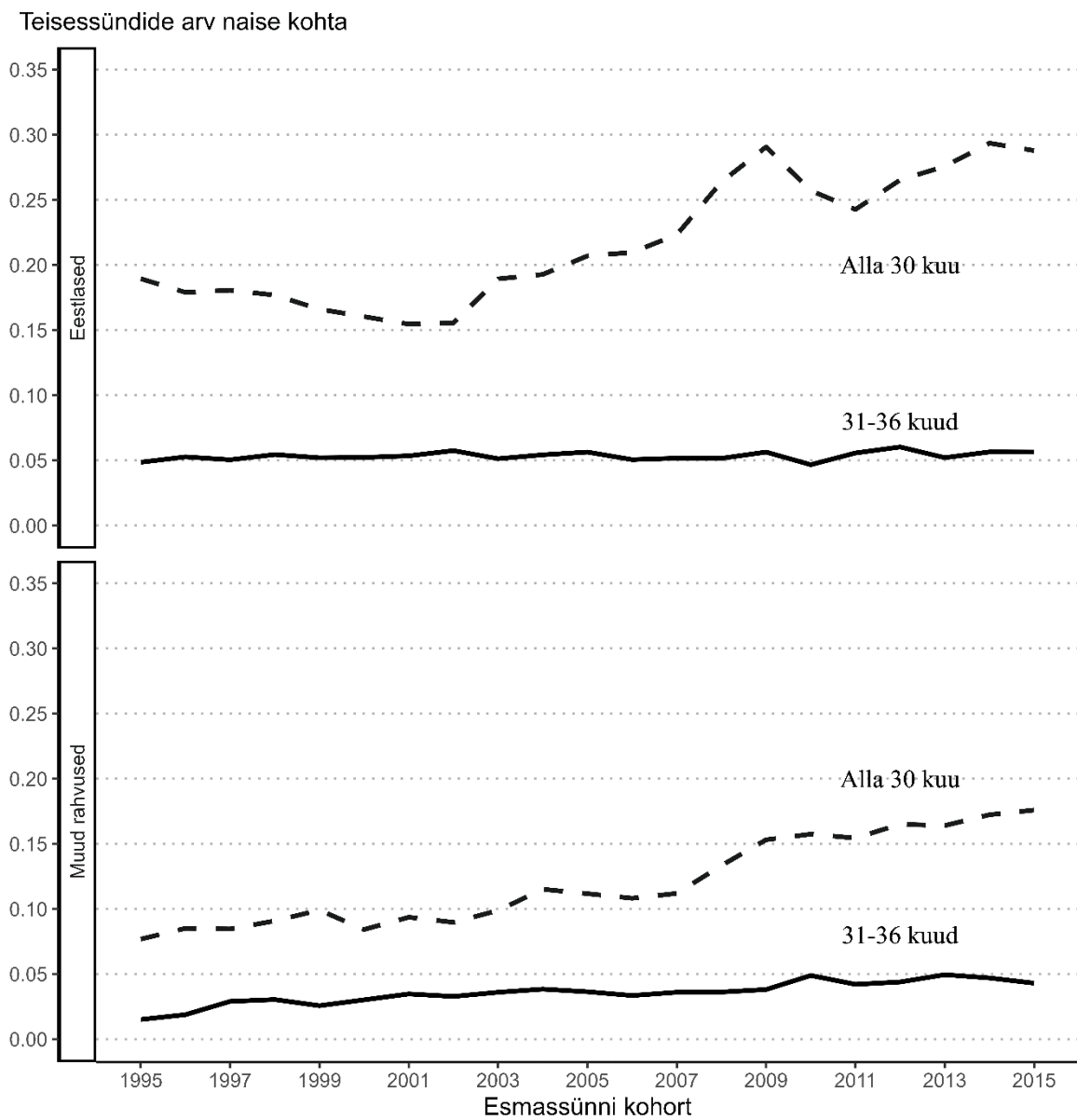
Kolmandate sündide puhul on rahvusrühmade erinevuse üldine muster põhijoontes ülalkirjeldatule sarnane (joonis 7). Aastatel 2002–2009 teise lapse saanute kohortide võrdluses iseloomustab eestlannasid suurem sündimuskordaja tõus (0,035 kestusel alla 30 kuu) kui nende sookaaslaste teistest rahvusrühmadest (0,019).

Joonis 5. Kestuspõhised teise sünni kordajad hariduse ti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste teisessünni kohordid 1995–2015, Eesti.

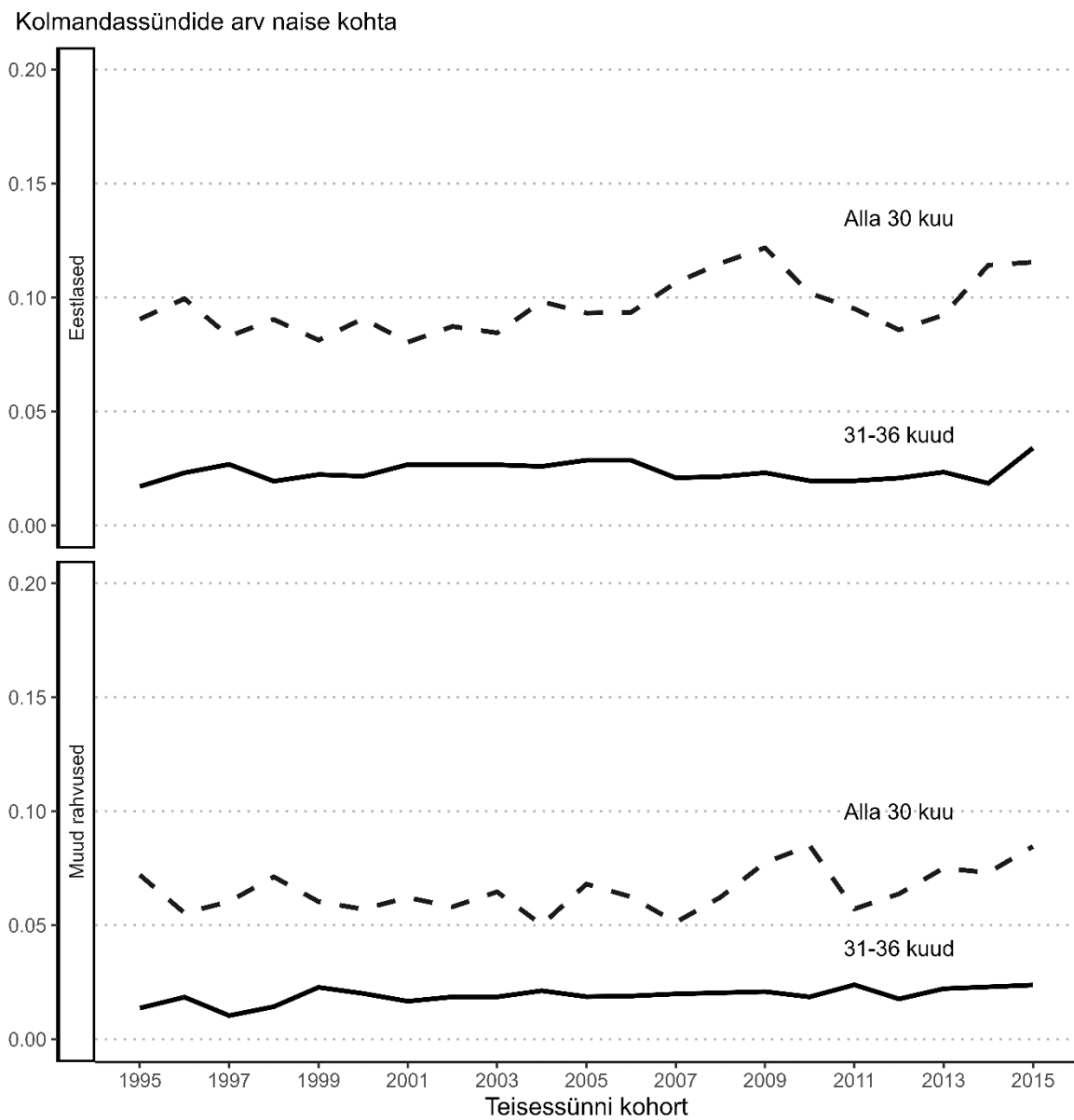
Allikas: autorite arvutused

Joonis 6. Kestuspõhised teise sünni kordajad rahvusesti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste esmassünni kohordid 1995–2015, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

Joonis 7. Kestuspõhised kolmanda sünni kordajad rahvusesti (alla 30 kuu ja 31–36 kuud eelmise lapse sünnist), naiste teisessünni kohordid 1995–2015, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

5.2.2. Kaplan-Meieri kõverad

Vanemahüvitise reformi järgsetes kohortides suurenes teiste ja kolmandate sündide arv rohkem kõrge haridustasemega naiste ja eestlannade seas, eriti lühematel kestustel pärast eelmise lapse sündi. Et paremini näha, kas erinevus reageeringutes piirdus sünnivahemike lühenemisega või puudutas ka teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosust, on järgnevas kasutatud Kaplan-Meieri (pöördkõveraid), mis näitavad järgmise lapse saanute osa eelmise lapse saanud naistest.

Esimese lapse saanute kohortides toimub suurim kasv teise lapse saanute osakaalus kõrgema haridustasemega naistel (joonis 8). Vanemahüvitise reformiga seotud sündimuse muutust võib selgesti näha juba 1996. ja 2000. aasta esmassünni kohortides, ehkki neid kohorte puudutas reform vastavalt neli ja kaheksa aastat pärast esimese lapse sündi. Kaplan-Meieri kõverad näitavad teise lapse saanute osakaalu sarnast tõusu esimese nelja aasta vältel pärast esiklapse sündi, mil kummagi kohordi liikmed polnud reformiga kokku puutunud. Aga viiendal aastast pärast esimese lapse sündi, kui 2000. aasta kohort reformiga puutub kokku, graafikujooned lahknevad. Erinevus suureneb seni, kuni ka 1996. aasta kohort jõuab reformi mõjuvälja, tipnedes eelnevalt seitsme protsendipunkti juures. Pikematel kestustel, kui mõlemad kohordid on reformiga kokku puutunud, väheneb teise lapse saanute suhtarvu erinevus viie protsendipunktini.

2004. aasta esimese lapse saanud moodustavad esimese kohordi, mille liikmed puutusid eelnevast sissetulekust sõltuva vanemahüvitise süsteemiga kokku kohe pärast esimese lapse sündi. Oluline erinevus selle ja reformieelsete kohortide vahel — suurem teise lapse saanute arv 2004. aasta kohordis — on näha juba lühikestel kestustel pärast esiklapse sündi ehk järjestikuste sündide kaitse perioodil. Pikematel kestustel erinevus analüüsi lähtepunktiks võetud kohordist (1996) suureneb, stabiliseerudes lõpuks 15 protsendipunkti tasemel. 2012. aastal esimese lapse saanute graafikujoon liigub eelnevatest veelgi kõrgemal, kuid vaatlusaja lõppemise tõttu on töös kasutatud andmete põhjal vara öelda, milliseks teise lapse saanute osa selles kohordis lõpuks kujuneb.

Keskmise haridustasemega naistel on muutuse muster sarnane, kuid erinevused kohortide vahel märksa väiksemad. Võrdlus 1996. ja 2000. aastal esimese lapse saanute vahel näitab vanemahüvitise reformi mõju, kuid pikkadel kestustel ületab teise lapse sünnitanud naiste osakaal 2000. aasta kohordis 1996. aasta kohordi oma vaid kahe protsendipunkti võrra. Reformijärgses 2004. aasta kohordis on teise lapse saanute osakaal suurem kui reformieelsetes esmassünni kohortides. Vaatluse lõpul ületab teise lapse saanute suhtarv 2004. aasta kohordis 1996. aasta kohordi sama näitajat viie protsendipunkti võrra, kolm korda vähem kui kõrgema haridustasemega rühmas.

Madala haridustasemega naised eristab kahest ülejäänud haridusrühmast selge tõusu puudumine teise lapse saanud naiste suhtarvus: reformieelsete ja reformijärgsete kohortide Kaplan-Meieri kõverad koonduvad pikkadel kestustel ühte kimpu kokku. Lühikestel ja keskmistel kestustel on teise lapse saanute osa 2004. aasta kohordis isegi väiksem kui reformieelsetel kohortidel. Sama kehtib ka 2012. aastal esimese lapse saanute kohta. Kui vaadata haridusrühmade tervikpilti, siis ilmneb, et reformieelsetes kohortides valitsenud negatiivne gradient, mille puhul kõrgeim teise lapse saanute osakaal oli madala

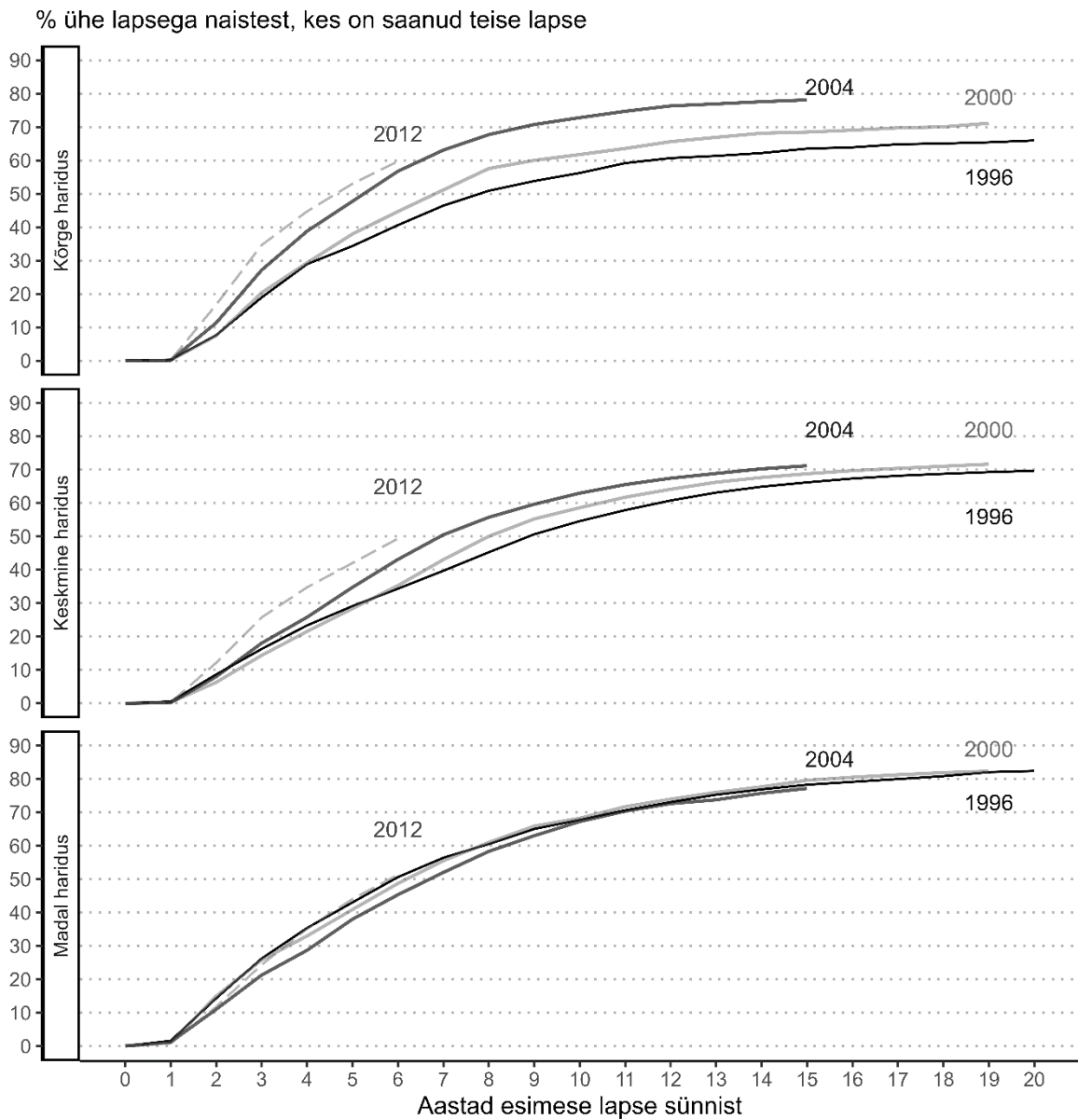
haridustasemega naistel, asendus reformijärgsetes kohortides U-kujulise seosega, kus teise lapse saanute suhtarv on kõrge ja madalama haridustasemega naistel enam-vähem võrdne ja ületab keskmise haridusega naiste vastavat näitajat.

Kolmanda lapse sünni ja vanemahüvitise seose hariduserinevus on sarnane teise sünni puhul täheldatule (joonis 9). Muutus reformieelsete kohortidega võrreldes on suurem kõrgema ja mõnevõrra väiksem keskmise haridustasemega naistel. Madala haridustasemega naistel on kolmandate sündide arv reformijärgsetes kohortides veidi väiksem kui reformile eelnenud kohortides.

Joonis 10 võrdleb teise lapse sünni saanute osakaalu muutust rahvusesti. Eestlannade hulgas võib vanemahüvitise reformi mõju märgata juba reformieelsetes 1996. ja 2000. aasta kohortides. Kui lühematel kestustel on kõverad sarnased, siis alates kuuendast aastast pärast esiklapse sünni hakkab teise lapse saanud naiste osakaal 2000. aasta kohordis varasema kohordi oma ületama. Nagu eespool juttu oli, võib lahknevuse ajastust pidada vanemahüvitise reformi mõju tõenduseks. Esimeses reformijärgses kohordis (2004) ületas teise lapse saanud naiste osakaal reformieelseid kohorte alates juba sünniintervalli kolmandast aastast. Vaatlusaja lõpul oli 2004. aasta kohordis teise lapse saanud neli protsenti rohkem eestlannasid kui 1996. aasta kohordis. 2012. aasta kohordis on teise lapse saamine lühematel kestustel olnud veelgi intensiivsem, kuid on vara öelda, milliseks kujuneb teise lapse saanute osakaal selles kohordis pikkadel kestustel.

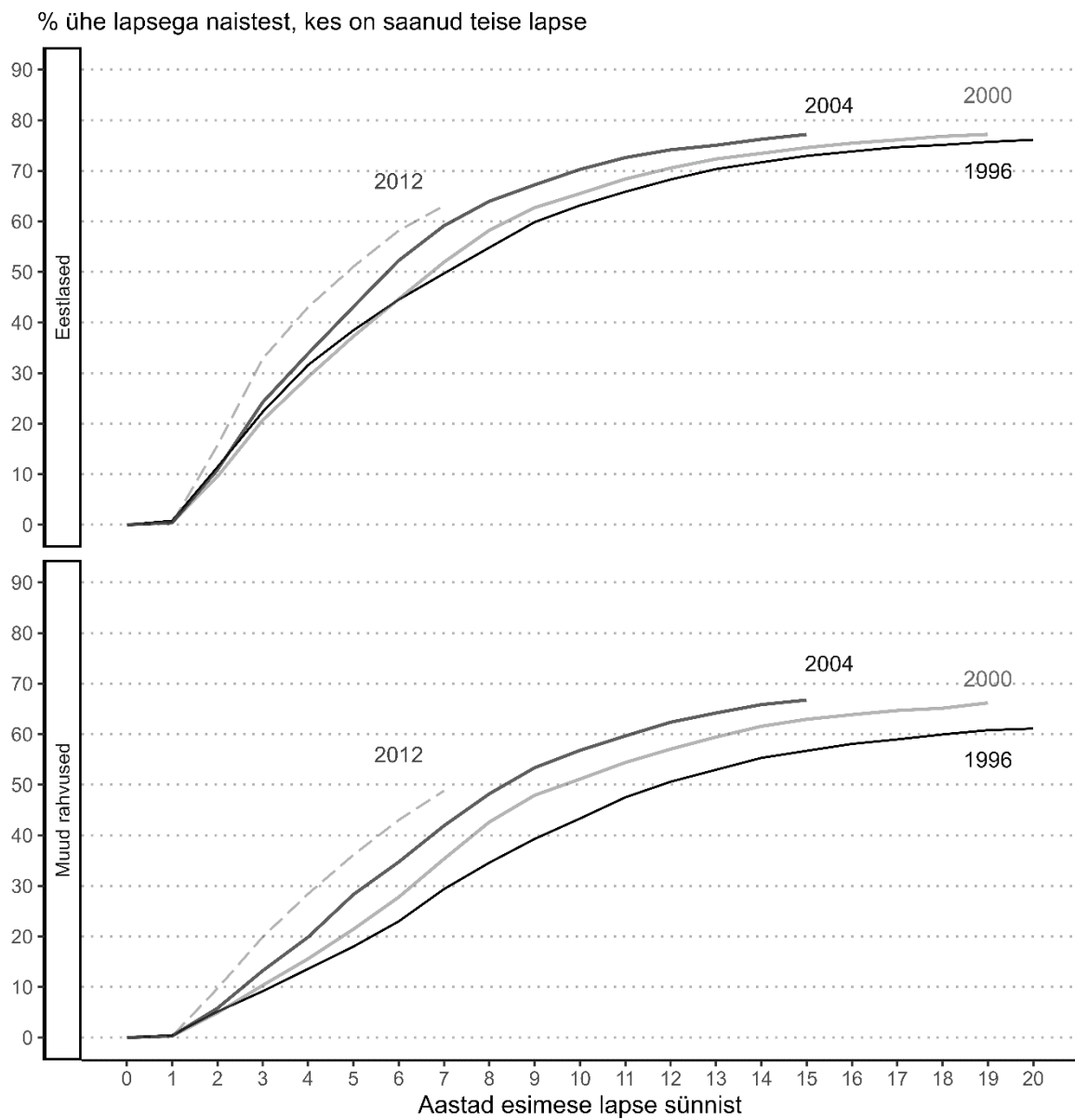
Muudest rahvustest naistel on teise lapse saanute osa suurenenud eestlannadega võrreldes mõnevõrra enam. Esimeses reformijärgses esmassünni kohordis (2004) oli neil teise lapse saanute osakaal 10 protsendipunkti kõrgem kui varaseimas analüüsitud kohordis (1996). Teise lapse saanute suhtarvu kasv on eestlannadega võrreldes suurem ka 1996. ja 2000. aasta kohortide võrdluses. See osutab rühmaspetsiifiliste tegurite toimimisele muudest rahvusest naistel, mis pole seotud vanemahüvitise reformiga, kuid on aidanud kaasa teise lapse sünni tõenäosuse suurenemisele. Kiiremale tõusule vaatamata jääb teise lapse saanute osakaal ka viimases analüüsitud kohordis (2012 esimese lapse saanud) muudest rahvustest naistel eestlannadega võrreldes siiski ligi kümne protsendipunkti võrra madalamaks. Rahvustevahelise erinevuse muster kolmanda lapse sünni osas on eelnevaga sarnane (joonis 11).

Joonis 8. Teise sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad haridusesti, naiste esmassünni kohordid 1996–2014, Eesti.

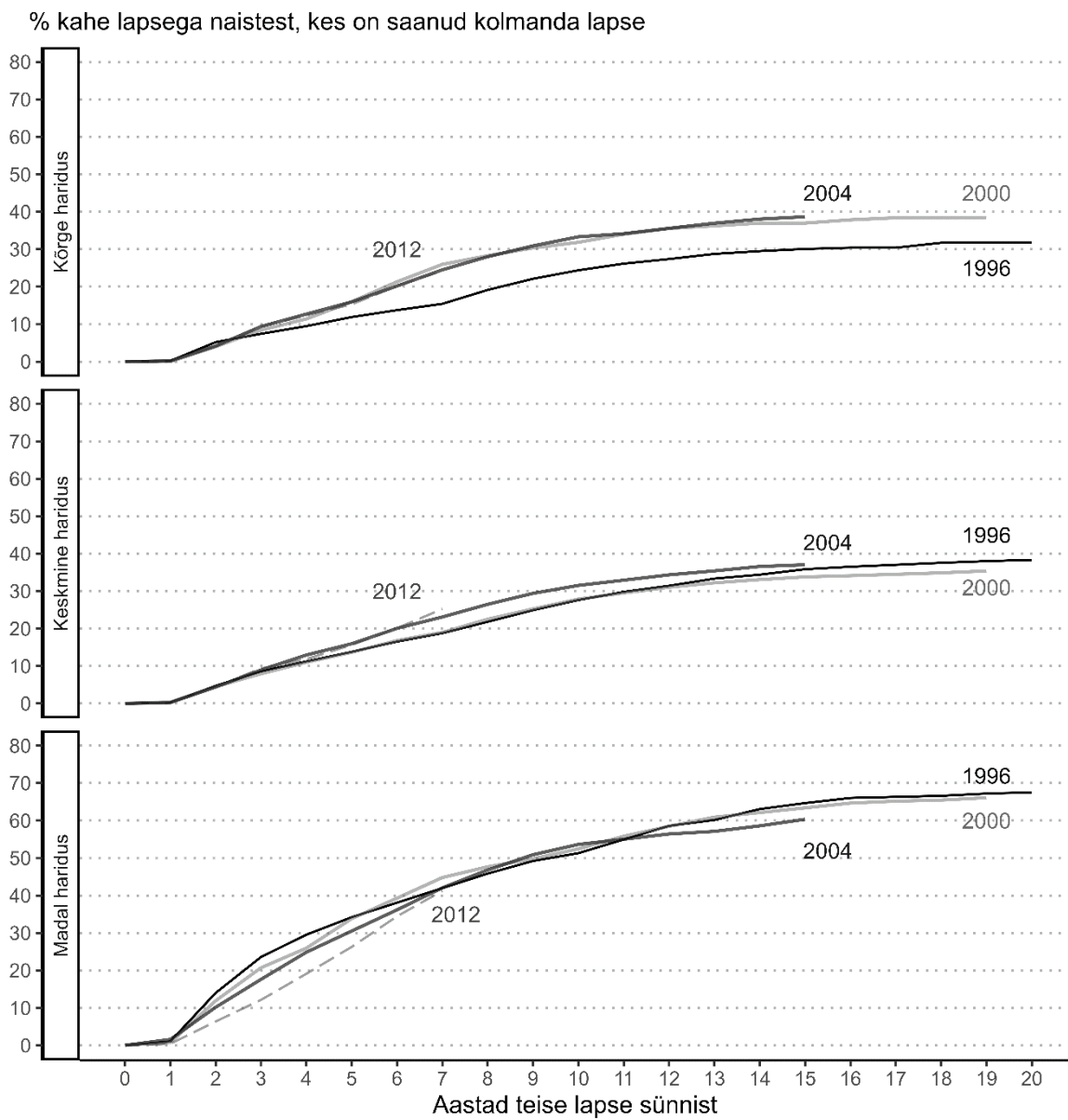
Allikas: autorite arvutused

Joonis 9. Teise sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad rahvusesti, naiste esmassünni kohordid 1996–2014, Eesti.

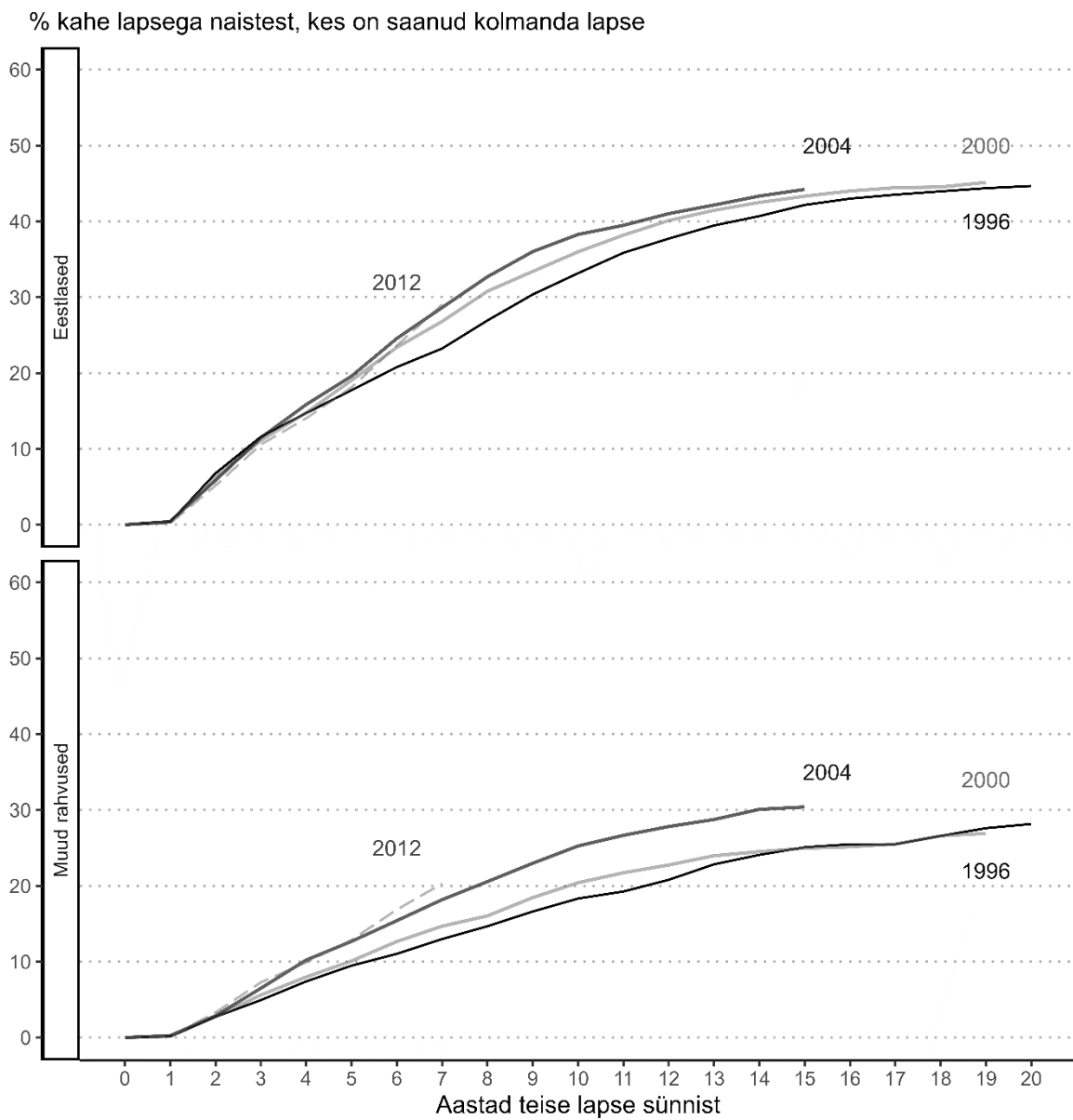
Allikas: autorite arvutused

Joonis 10. Kolmanda sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad haridusesti, naiste teisessünni kohordid 1996–2014, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

Joonis 11. Kolmanda sünni Kaplan-Meieri (pöörd)kõverad rahvuseiti, naiste teisessünni kohordid 1996–2014, Eesti.

Allikas: autorite arvutused

5.2.3. Mudelarvutus

Raporti eelnevale osale sarnaselt on ka vanemahüvitise reformi ja sündimuse seose rühmaerinevuste analüüsiks kasutatud sündmusloolisi komposiitmudeleid. Mudeldatud sündmuseks (sõltuvaks tunnuseks) on teise või kolmanda lapse eostamine, mis on arvatud lapse sünniaja põhjal. Järgnevas räägime lihtsuse huvides siiski laste sünnist. Peamised sõltumatud tunnused on moodustatud interaktsioonina rühmatunnuse ja ajaperioodi vahel. Hariduserinevuse mudelites on sõltumatul tunnusel kuus kategooriat: kõrge haridusega naised enne ja pärast vanemahüvitise reformi, keskmise haridusega naised enne ja pärast reformi ning madala haridusega naised enne ja pärast reformi. Rahvuserinevuse mudelites on sõltumatul tunnusel aga neli kategooriat: eesti rahvusest naised enne ja pärast reformi ning teistest rahvusrühmadest naised enne ja pärast reformi. Kontrolltunnuste komplekt on samasugune kui ka vanemahüvitise reformi ja sündimuse seose üldmudelites ning sisaldab ema sotsiaaldemograafilisi tunnuseid, isa haridust, eelmis(t)e lapse(laste) sugu ja makromajanduslikku olukorda iseloomustavaid tunnuseid.

Tabelis 2 on esitatud haridusrühmade astendatud (eksponentsiaalsed) parameetrite hinnangud. Sündmuse toimumise alammudeli hinnanguid tõlgendatakse nagu teise ja kolmanda lapse saamise šansisuhteid logistilises regressioonis. Sündmuse toimumise alammudel kinnitas kirjeldava analüüsi tulemusi näidates, et vanemahüvitise reformiga seotud teise lapse saamise šansisuhte suurenemine on olnud kõige suurem kõrge haridustasemega naistel. Selles rühmas suurenes teise lapse sünni šansisuhte reformieelsest ajast reformijärgsesse 0,59 võrra.⁴ Keskmise ja madala haridustasemega naistel on reformiga kaasnev šansisuhte muutus peaaegu poole väiksem, vastavalt 0,35 ja 0,42. Kõigis kolmes haridusrühmas oli muutus statistiliselt oluline ($p < 0,001$).

Ajastuse alammudeli parameetrite astendatud hinnanguid tõlgendatakse sünnivahemiku (tehniliselt eelmisest sünnist järgmise lapse eostamiseni kulunud aja) lühema (eksponentsiaalne hinnang väiksem kui 1) või pikema kestusena (hinnang suurem kui 1) võrreldes referentskategooriaga (keskmise haridustasemega naised vanemahüvitise reformile eelnenud ajal). Tulemused näitavad, et haridusrühmiti on sünnivahemike pikkuses asetleidnud muutused erisuunalised. Kõrge haridustasemega naistel on aeg esimesest sünnist kuni teise lapse eostamiseni pärast vanemahüvitise reformi lühenenud 32 protsendipunkti võrra.⁵ Ka keskmise haridustasemega naistel toimus esimese ja teise lapse sünni vahemiku pikkuse lühenemine, kuid neil on muutus väiksem (–18 protsendipunkti). Seevastu madala haridustasemega intervall reformieelsega võrreldes pikenes (+ 16 protsendipunkti). Sünnivahemike pikkuse muutus oli kõigis rühmades statistiliselt oluline ($p < 0,001$).

Kolmanda lapse sündi puudutavad tulemused järgivad teise sünni kohta leitule sarnast mustrit. Kolmanda sünni šansisuhetes vanemahüvitise reformiga seoses toimunud muutuste haridusgradient on selgelt positiivne. Kõrgema haridustasemega naistel suureneb kolmanda sünni šansisuhte reformieelsest reformijärgsesse aega täpselt samal määral kui teisel sünnil (0,59). Keskmise haridustasemega naistel on kolmanda sünni šansisuhte suurenemine aga

---

⁴ Tulemus (0,59) on leitud šansisuhete vahena 2,16-1,57.

⁵ Tulemus (32 protsendipunkti) on saadud arvutustehte $100 \cdot (1,04 - 0,72)$ abil.

peaaegu poole väiksem (0,32). Madala haridustasemega rühmas on vanemahüvitise reformiga seotud šansisuhte muutus väga väike (0,01) ja statistiliselt ebaoluline. Sarnaselt teise sünni juures täheldatule on ka sünnivahemiku lühenemine kõige suurem kõrge haridustasemega naiste (–32 protsendipunkti), keskmise haridustasemega naistel on lühenemine väiksem (– 19 protsendipunkti). Madala haridustasemega naistel ajavahemik teise lapse sünnist kolmanda lapse eostamiseni võrreldes reformieelse perioodiga seevastu veidi pikenes (+ 3 protsendipunkti), kuid muutus ei ole statistiliselt oluline.

Tabel 2. Vanemahüvitise reformi seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumisega ja sünnivahemiku pikkusega hariduseti (sündmuslooline komposiitmodel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.

	Sünni toimumise alammudel (šansisuhe)		Sünni ajastuse alammudel (sünnivahemiku pikkuse muutus)	
	Enne reformi	Pärast reformi	Enne reformi	Pärast reformi
Teise lapse sünd				
Kõrge (ISCED5–8)	1,57***	2.16***	1,04†	0,72***
Keskmine (ISCED3–4)	1	1,35***	1	0,82***
Madal (ISCED0–2)	0,69***	1,11	0,63***	0,79***
Kolmanda lapse sünd				
Kõrge (ISCED5–8)	1,29***	1,88***	1,16**	0,84***
Keskmine (ISCED3–4)	1	1,32***	1	0,81***
Madal (ISCED0–2)	1,37***	1,38***	0,61***	0,64***

Mudelid sisaldavad järgmisi kontrolltunnuseid: ema vanuserühm, kooseluseis, rahvus, elukoha asulatüüp, haridus, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses, ema sünnipõlvkond, perekonnaseis (aegmuutuv tunnus), eelmis(t)e lapse(laste) sugu, eelmise lapse isa haridus, SKT kasvutempo, töötusmäär ja tarbijausalduse indeks (aegmuutuvad tunnused).

Allikas: autorite arvutused

†p < .1, *p < .05, **p < .01; ***p < .001

Tabelis 3 on esitatud mudelarvutuse tulemused rahvusrühmade kohta. Sündmuse toimumise alammudel näitab, et teise lapse sünni tõenäosus kasvas vanemahüvitise reformiga seoses pisut enam eesti rahvusest naistel. Eestlannadel suurenes teise lapse sünni šansisuhe reformieelsest reformijärgsesse perioodi 0,18 võrra, teistest rahvustest naistel kasvas see 0,16 võrra. Sünnivahemike lühenemine oli suurem viimati mainitud rühmal. Teistest rahvustest naistel lühenes aeg esimese lapse sünnist teise lapse eostamiseni 28 protsendipunkti võrra, eestlannadel piirdus lühenemine 10 protsendipunktiga. Mõlemas rühmas olid nii teise lapse sünni tõenäosuse vanemahüvitise reformiga seotud suurenemine kui ka sünnivahemiku lühenemine statistiliselt olulised ($p < 0,001$).

Kolmanda lapse sünni osas näitavad mudelarvutuse tulemused, et nii lapse sünni tõenäosuse kasv kui ka sünnivahemiku lühenemine reformieelsest perioodist reformijärgsesse on olnud suurem eesti rahvusest naistel. Eestlannadel suurenes kolmanda sünni šansisuhe vanemahüvitise reformiga seoses 0,31 võrra, teistest rahvustest naistel oli vastav muutus 0,23. Aeg teisest sünnist kuni kolmanda lapse eostamiseni lühenes eesti

rahvusest naistel 17 protsendipunkti võrra, teistest rahvustest naistel oli lühenemine marginaalne (1 protsendipunkt).

Kontrolltunnuste seotud tulemused pole lühianalüüsi ette seatud küsimustega seotud, mistõttu neid pole raportis käsitletud. Kontrolltunnusteid puudutavate tulemustega saab tutvuda hiljuti ilmunud teadusartiklis (Abdullayev ja Puur, 2024).

Tabel 3. Vanemahüvitise reformi seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumisega ja sünnivahemiku pikkusega rahvusesti (sündmuslooline komposiitmodel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.

	Sünni toimumise alammudel (šansisuhe)		Sünni ajastuse alammudel (sünnivahemiku pikkuse muutus)	
	Enne reformi	Pärast reformi	Enne reformi	Pärast reformi
Teise lapse sünd				
Eestlased	1	1,18***	1	0,90***
Teised rahvused	0,45***	0,61***	1,51***	1,23***
Kolmanda lapse sünd				
Eestlased	1	1,31***	1	0,83***
Teised rahvused	0,50***	0,73***	0,94	0,93†

Mudelid sisaldavad järgmisi kontrolltunnuseid: ema vanuserühm, kooseluseis, rahvus, elukoha asulatüüp, haridus, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses, ema sünnipõlvkond, perekonnaseis (aegmuutuv tunnus), eelmis(t)e lapse(laste) sugu, eelmise lapse isa haridus, SKT kasvutempo, töötusmäär ja tarbijausalduse indeks (aegmuutuvad tunnused).

Allikas: autorite arvutused

†p < .1, *p < .05, **p < .01; ***p < .001

5.3. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamine

Käesolevas alaosas on esitatud mudelarvutuse tulemused isade poolt vanemapuhkuse kasutamise kohta. Analüüsiandmestik hõlmab ajavahemikul vanemahüvitise reformist 2004. aastal kuni 2018. aastani sündinud lapsi ($n=192332$), kel olid meditsiinilisse sünniregistrisse kantud andmed mõlema vanema kohta.

Mudelarvutuse sõltuvtunnuse väärtus on 0, kui isa ei kasutanud vanemapuhkust, ja 1, kui isa kasutas pärast lapse sündi vanemapuhkust. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamisega seotud tegurite selgitamiseks on arvatud kolm logistilist regressioonimudelit. Esimene mudel (M1) sisaldab lapse sünniaastat ja eespool mainitud isa tunnuseid. Teises mudelis (M2) on lisatud ema tunnused ja kolmandas mudelis (M3) muud kontrolltunnused. Mudelarvutuse tulemused on esitatud šansisuhete kujul. Lisaks on esitatud vanemapuhkust kasutanud isade osakaal protsentides.

5.3.1. Isade poolt vanemapuhkuse kasutamise muutus

Tabelis 4 on näha, kuidas vanemapuhkust kasutanud isade osakaal on aja vältel muutnud. Vahetult enne ja pärast vanemahüvitise reformi sündinud laste isadest kasutas vanemahüvitist 3 protsenti. Vaatlusperioodi jooksul suurenes vanemahüvitist võtnud isade suhtarv pisut rohkem kui neli korda, ulatudes 2017. aastal sündinud lastel 11,8 protsendini. Mainitud algtase võib tunduda esmapilgul üllatavalt madal, kuid sama madalalt või isegi madalamalt algas isade vanemapuhkuse kasutamise tõus ka Põhjamaades. Näiteks Eesti praeguse vanemahüvitise süsteemi loomisel eeskujuks olnud Rootsis kasutasid isad vahetult pärast vanemapuhkuse süsteemi loomist 1974. aastal vaid 0,5 protsenti vanemapuhkuse päevadest; järgnenud 35 aasta vältel suurenes see suhteliselt ühtlases tempos 23,1 protsendini (Duvander ja Johansson, 2012).

Andmed näitavad, et Eestis ei ole vanemapuhkust kasutanud isade osakaal suurenenud ühtlaselt. Esimestel aastatel pärast reformi oli muutus väga aeglane, ajavahemikul 2004–2006 sündinud laste isadest võttis puhkust maksimaalselt 3,6 protsenti. Sellele järgnes suhteliselt kiire tõus aastatel 2007–2009, neil aastatel sündinud lastel suurenes vanemapuhkust kasutanud isade osakaal varasemaga võrreldes ligi kaks ja pool korda, kerkides 2009. aastal sündinud lastel 8,7 protsendini. On võimalik, et tõusule aitas kaasa ka 1. septembril 2007. aastal tehtud muudatus vanemahüvitise arvestuses, mis tagas eelnevaga võrreldes soodsama kohtlemise neile isikutele, kes said hüvitise maksmise ajal sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu. Kiirele tõusule järgnes tagasilangus ja seisak, mille järel kerkis vanemapuhkust kasutanud isade osakaal eelnevast maksimumtasemest kõrgemale alles 2013. aastal. Järgnenud aastatel vanemapuhkust kasutanud isade osakaal suurenes, kuid nullindate lõpu kiire tõusuga võrreldes aeglasemas tempos.

Vanemapuhkust kasutanud isade osa suurenemise ebaühtlust võib seletada kahe tõigaga. Esiteks, kuni 1. septembrini 2007 võisid isad kasutada vanemapuhkust alates hetkest, kui laps oli saanud kuue kuu vanuseks. Puhkus enne seda oli reserveeritud emale. Paindlikkuse suurendamiseks lühendati 1. septembrist 2007 ema ainukasutuses olevat puhkuse osa lapse 70 päevaseks saamiseni, alates sellest hetkest võisid vanemad ise otsustada, kumb neist

puhkust kasutab. Analüüs näitas, et isade vanemapuhkuse kasutuse kiire kasv aastatel 2007–2009 tuli täiel määral nende isade lisandumise arvelt, kes kasutasid ära regulatsiooni muutust ning hakkasid vanemapuhkust kasutama enne, kui laps oleks saanud kuue kuu vanuseks. Nende isade osakaal, kes võtsid puhkust pärast lapse kuue kuu vanuseks saamiseks veidi vähenes pärast reeglite muutmist.

Tabel 4. Isa vanemapuhkuse kasutamise muutus, aastatel 2003–2017 sündinud lapsed, Eesti.

Lapse sünniaasta	Vanema- puhkust kasutanud isade osakaal, %	Isade vanemapuhkuse kasutamise šansisuhe		
		Mudel M1	Mudel M2	Mudel M3
2003	3,29	0,36***	0,25***	0,24***
2004	2,80	0,30***	0,34***	0,33***
2005	3,19	0,35***	0,42***	0,41***
2006	3,56	0,38***	0,48***	0,47***
2007	5,67	0,63***	0,78***	0,77***
2008	8,10	0,93***	1,12*	1,10†
2009	8,71	1,05	1,14*	1,13*
2010	7,39	0,91†	0,95	0,94
2011 (ref)	7,95	1	1	1
2012	7,83	0,96	0,99	0,99
2013	9,14	1,13**	1,26***	1,27***
2014	9,98	1,26***	1,38***	1,39***
2015	10,02	1,25***	1,43***	1,45***
2016	10,72	1,37***	1,64***	1,67***
2017	11,81	1,55***	1,96***	2,01***

Analüüsikogum ei hõlma lapsi, kelle sünniregistri andmetes puudus teave isa kohta.

Mudel M1: isa vanuserühm, rahvus, elukohta asulatüüp, haridus, sissetulekurühm, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses.

Mudel M2: M1 ja ema vanuserühm, rahvus, haridus, sissetulekurühm, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses.

Mudel M3: M2 ja lapse sünnijärjekord, lapse sugu, vanemate kooseluseis, sünnivahemiku kestus järgmise sünnini (kui on) ja isa sünnipõlvkond.

Allikas: autorite arvutused

†p < .1, *p < .05, **p < .01; ***p < .001

Vanemapuhkust kasutanud isade osakaalu tõusu aastatel 2007–2009 sündinud laste seas kiirendanud teine tegur näib olevat neil aastatel toimunud üleilmne majanduslangus. Majanduslanguse olukorras kaotas hulk isasid oma töö. Osa neist võis kasutada vanemahüvitist asendussissetulekuna ja sel moel vältida pere majandusliku olukorra järsku halvenemist. Selle teguri võimalikule toimimisele viitab tõsiasi, et vanemapuhkuse kasutajate osakaalu eriti järsk tõus aastatel 2007–2009 ja hilisem tagasilangus iseloomustas eelkõige keskmise haridustasemega mehi, keda majanduslanguse negatiivne mõju tugevamini puudutas. Kõrgharitudel oli vanemapuhkuse kasutajate osa tõus väiksem ja tagasilangust praktiliselt ei olnudki (selle asemel on kasvu peatumine). Kõrgharitud puudutas majanduslangus vähem.

2018. aastal sündinud laste isadel täheldatud vanemapuhkuse kasutamise määra väike langus ei peegelda protsessi muutust, vaid asjaolu, et analüüsi aluseks olevad vanemahüvitise kasutamise andmed ei ulatu 2018. aasta lõpust kaugemale. Kuna üks osa isadest võtab vanemapuhkust ema järel, siis kõnealusel aastal sündinud lastel kajastub nende isade poolt vanemapuhkuse võtmine analüüsiandmetes üksnes osaliselt. See põhjustabki suhtarvu vähenemise.

Mudelarvutus kinnitab vanemapuhkust kasutanud isade osakaalu muutuse põhjal tehtud järeldusi. Kõigis mudelites ilmneb vanemapuhkuse isade poolt kasutamise mitmekordne sagenemine, aga ka selle muutuse ebaühtlus — kiirenemine aastatel 2007–2009 ja sellele järgnenud ajutine tagasilangus. Kui võrrelda 2003. ja 2017. aastal sündinud lapsi, suurenes esimeses mudelis (M1) isade vanemapuhkuse võtmise šansisuhe 4,3 korda. See on üsna sarnane vanemapuhkust kasutanud isade osakaalu muutusega. Ema tunnuste ja muude kontrolltunnuste arvestamisel järgnevates mudelites šansisuhte muutus isegi suureneb: mudelis M3 on šansisuhte muutus 2003. ja 2017. aastal sündinud laste võrdluses 5,1 kordne. Tõsiasi, et kontrollide lisamisel šansisuhte muutus ei vähenenud, vaid suurenes, räägib sellest, et teatud muutused rahvastikukoostises on töötanud isade vanemapuhkuse suurenemise mõõdukale tõusule vastu: neid muutusi kõrvale jättes oleks suurenemine toimunud veidi kiiremini, kui tabeli 4 esimeses veerus olevad protsendid näitavad.

Isade poolt vanemahüvitise kasutamise sagenemise ajaline kulg annab alust arvata, et tähtsat rolli selles protsessis on mänginud selle praktika suurenev omaksvõtt ühiskonnas. Sellist mõttekäiku toetavad kaks asjaolu. Esiteks, alates 2008. aastast kuni analüüsiperioodi lõpuni ei toimunud vanemahüvitise süsteemis selliseid muutusi, mis oleksid võinud isade vanemapuhkuse kasutamise motivatsiooni suurendada (nt isakvoodi juurutamine). Teiseks, sotsiaaldemograafiliste kontrolltunnuste mudelisse lisamine näitas, et rahvastikukoostise muutus on isade poolt vanemahüvitise kasutamisele vastu töötanud, mitte seda soodustanud. Poliitikamuutuste ja rahvastikukoostise muutuse mõju välistamisel jääb isade vanemapuhkusele jäämise peamiseks seletajaks selle samm-sammult suurenev omaksvõtt ühiskonnas. Selle teguri mõju registritest saadaolevad tunnused paraku mõõta ei võimalda.

5.3.2. Vanemapuhkust kasutanud isade profiil

Tabelis 5 on esitatud info vanemapuhkuse võtmise kohta isade sotsiaalmajanduslike ja -demograafiliste tunnuste lõikes. Sellest on näha, millised isad on vanemapuhkust rohkem kasutanud ja millised vähem.

Tulemused näitavad, et isa sissetuleku ja vanemapuhkuse võtmise vahel on selge positiivne seos. Kõige vähem —2,4 protsenti ja 2,3 protsenti —on vanemapuhkust võtnud need isad, kellel lapse sünnile eelneva aasta jooksul sissetulek üldse puudus või kes said madalat sissetulekut (esimene kvantiil). Järgmistes sissetulekurühmades on vanemapuhkust kasutanud isade osakaal märgatavalt suurem, ulatudes teises kvantiilis 5,6 protsendini ja kolmandas kvantiilis 11 protsendini. Ülemisse kvantiili kuuluvad isad on analüüsis jagatud kahte alarühma sõltuvalt sellest, kas isa sissetulek jäi allapoole vanemahüvitise ülempiiri või ületas seda. Alarühmade võrdlusest nähtub, et kõige rohkem (14,6 protsenti) on

vanemapuhkust kasutanud ülemisse sissetulekukvantiili kuuluvad isad, kelle sissetulek oli hüvitise ülempiirist väiksem. Sellest rohkem teeninud isade seas on sarnane vanemahüvitist kasutanute suhtarv (11,4 protsenti) võrreldav kolmandasse kvantiili kuuluvate isadega. Mudelarvutuse tulemused kinnitavad kirjeldatud mustrit. Kontrolltunnuste arvestamise järel (mudel M3) oli vanemapuhkuse kasutamise šansisuhe neljandasse kvantiili kuuluvatel isadel, kes teenisid vanemahüvitise ülempiirist vähem, 12,8 korda suurem kui isadel, kellel lapse sünnile eelnenud aastal sissetulek puudus.

Sissetulekuga sarnaselt on ka isa hariduse ja vanemapuhkust kasutanud isade osakaalu vahel positiivne seos, kuid see on nõrgem kui isa sissetulekul. Kui madala haridustasemega isadest võttis vanemapuhkust 5,5 protsenti, siis keskmise haridustasemega isade hulgas oli neid 7,5 protsenti, kõrgema haridustasemega rühmas kasutas vanemapuhkust 9,1 protsenti isasid. Erinevalt sissetulekust pöörduv seos aga mudelarvutuses vastupidiseks osas, mis puudutab kõrgema haridustasemega isasid. Positiivse seose kadumist mudelarvutuses saab seletada teiste tunnuste mõjuga. Lapse sünniaastat ja isa haridustaset sisaldavale mudelile ühekaupa isa muude tunnuste lisamine näitas, et kõrghariduse efekti negatiivseks muutumise tingib isa sissetuleku mudelisse lisamine. Sellest võib järeldada, et kõrgema haridustasemega isade sagedasem vanemapuhkuse võtmine tuleneb kõrgema haridustasemega kaasnevast suuremast sissetulekud. Teiste sõnadega tundub suurem sissetulek olevat põhjus, mis kõrgema haridustasemega isasid teistest rohkem vanemapuhkust võtma motiveerib.

Isa ametirühma ja majandusliku aktiivsuse vaheline seos vanemapuhkuse kasutusega on samuti mõõdukas. Kui võrrelda vanemapuhkust kasutanud isade suhtarvu, siis on see madalam töötutel (4,4 protsenti) ja erinevatel põhjustel (õpingud, terviseprobleemid jms) mittetöötavatel isadel (4,1 protsenti). Ligikaudu kaks korda rohkem on vanemapuhkust kasutanud juhtidest ja spetsialistidest (8,8 protsenti) ja sõjaväelastest (8,7 protsenti) isad. Ülejäänud ametirühmades jääb isapuhkust kasutanute määr nende vahele. Sarnaselt haridusele kirjeldatud muster mudelarvutuses mõnevõrra muutub. Peamiselt puudutab muutus töötuid ja muudel põhjustel mittetöötavaid isasid, kelle hulgas vanemapuhkuse kasutamise šansisuhe osutub referentsrühma (madalamates valgekraelistes ametites isad) omast kõrgemaks. Nagu haridustasemes, on ka selle muutuse taga sissetulekute erinevuse arvestamine mudelarvutuses. Seega võib öelda, et väikest vanemapuhkust võtnute osakaalu töötute ja mittetöötavate isade hulgas põhjustab sissetuleku puudumine või selle väiksus, mis tähendab aga ühtlasi minimaalsuuruses vanemahüvitist, mis isasid vanemapuhkust võtma ei innusta.

Muudest rahvustest isadest kasutas vanemapuhkust 8,1 protsenti, eestlastes hulgas oli vastav suhtarv veidi väiksem (7,5). Mudelarvutus näitab sama mustrit: vaid isa tunnuseid sisaldavas mudelis (M1) on teistest rahvustest isade vanemapuhkuse võtmise šansisuhe 1,35 korda eestlaste omast suurem. Kontrolltunnuseid sisaldavates mudelites (M2 ja M3) isa rahvusega seotud vanemapuhkuse kasutamise erinevus väheneb ja muutub statistiliselt ebaoluliseks. Selle põhjuseks on ema rahvuse olemasolu neis mudelites, mis on isa rahvusega tugevas korrelatsioonis. Seega erinevalt Põhjamaadest ja Lääne-Euroopast ei iseloomusta Eesti rändetaustaga isasid põlisrahvastikuga võrreldes väiksem vanemapuhkuse kasutamine. Selle taga on ilmselt eestlaste ja Eestis elavate muude rahvuste, kellest põhiosa moodustavad venelased, perekäitumise suhteline sarnasus.

Isa vanuse ja vanemapuhkuse võtmise vaheline seos on eelnevalt käsitletutest nõrgem ja meenutab kujult tagurpidi pööratud U-d. Kõige suurem on vanemapuhkust kasutanud isade osakaal vanusrühmas 30–34 (8,4 protsenti). Nooremates ja vanemates vanusrühmades on see väiksem, kõige väiksem noortel, alla 25-aastastel isadel (5 protsenti). Sama mustrit võib näha ka pärast kõigi kontrolltunnuste lisamist (mudel M3).

Isa elukohaga seotud erinevused vanemapuhkuse kasutamises on veel väiksemad kui vanusrühmade vahel. Vanemapuhkust kasutanud isade suhtarv on kõige suurem Tallinna lähiümbruses (8,1 protsenti) ja väikseim (7,2 protsenti) maal ja väikelinnades elavatel isadel. Mudelarvutuses kirjeldatud muster muutub: pärast teiste tunnuste mõju arvestamist osutub vanemapuhkuse kasutamise šansisuhe kõige väiksemaks Tallinna lähipiirkondades ja suuremates linnades (kuid mitte pealinnas) elavatel isadel. Kuid šansisuhete erinevused on eespool käsitletud tunnustega väiksemad, jäädes mudelis M3 vahemikku 0,93–1,07.

Kokkuvõttes kõnelevad saadud tulemused sellest, et pered lähtuvad Eestis vanemapuhkuse võtmise otsuseid tehes eelkõige majandusliku optimiseerimise kaalutlustest — mida suuremat hüvitist isal on võimalik saada, seda suurema tõenäosusega vanemapuhkust võetakse. Tugev seos isa sissetuleku ja vanemahüvitise kasutamise vahel räägib ka sellest, et Eesti vanemahüvitise süsteemi suur asendusmäär (100 protsenti lapse sünnile eelneva aasta sissetulekust), kõrge ülempiir (kolmekordne keskmine palk) ja vanemahüvitise saamisega samaaegse töötamise võimalus on isade vanemapuhkuse võtmist omajagu toetanud. Lisaks näitas vanemahüvitist kasutanud isade arvu tõus ka vanemahüvitise isade poolt kasutamise suurenevat omaksvõttu ühiskonnas, ehkki registriandmetel põhinev mudelarvutus selle aluseks olevat hoiakute muutust otseselt välja tuua ei võimaldanud.

Tabel 5. Vanemapuhkust kasutanud isade sotsiaal-demograafiline profiil, aastatel 2003–2018 sündinud lapsed, Eesti.

Isa tunnus	Vanema- puhkust kasutanud isade osakaal, %	Isade vanemapuhkuse kasutamise šansisuhe		
		Mudel M1	Mudel M2	Mudel M3
Sissetulek				
Madal (Q1)	2.32	1	1	1
Keskmine (Q2)	5.59	2.63***	3.10***	3.07***
Keskmisest kõrgem (Q3)	11.01	5.91***	7.81***	7.75***
Kõrge (Q4)	14.59	9.03***	12.17***	12.11***
Üle VH maksimummäära	11.40	8.35***	10.70***	10.67***
Sissetulek puudus	4.12	1.85***	1.82***	1.82***
Haridustase				
Madal (ISCED0–2)	5.54	0.96	0.89**	0.89**
Keskmine (ISCED3–4)	7.45	1	1	1
Kõrge (ISCED5–8)	9.12	0.78***	0.89***	0.88***
Amet/majandulik aktiivsus				
Juht, tippspetsialist	8.77	1.30***	1.17***	1.18***
Spetsialist, ametnik	6.50	1	1	1
Muu amet	7.06	1.22***	1.09**	1.09*
Sõjaväelane	8.72	1.03	0.97	0.95
Töötu	4.42	1.29***	1.07	1.07
Mitteaktiivne	4.10	1.66***	1.25**	1.25**
Rahvus				
Eestlane	7.49	1	1	1
Muu rahvus	8.10	1.34***	1.05	1.07
Vanuserühm				
Alla 25	4,99	1,09*	0.76***	0.77***
25–29	8.09	1.10***	0.99	0.99
30–34	8.36	1	1	1
35–39	7.98	0.94*	1.02	1.02
40–45	6.96	0.85***	0.91	0.90†
45+	6.78	0.93	0.95*	0.90
Elukoha asulatüüp				
Tallinn	7.81	1	1	1
Suuremad linnad	8.00	1.28***	1.10**	1.08**
Väikelinnad, maa-asulad	7.24	1.23***	1.02	0.98
Tallinn lähipiirkonnad	8.14	0.94†	0.92*	0.91**

Analüüsikogum ei hõlma lapsi, kelle sünniregistri andmetes puudus teave isa kohta.

Mudel M1: ainult isa tunnused.

Mudel M2: M1 ja ema vanuserühm, rahvus, haridus, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses ja sissetulekurühm lapse sünnile eelnenud aastal.

Mudel M3: M2 ja lapse sünnijärjekord, lapse sugu, vanemate kooseluseis, sünnivahemiku kestus järgmise lapse sünnini ja isa sünnipõlvkond.

Allikas: autorite arvutused

†p < .1, *p < .05, **p < .01, ***p < .001

5.4. Isade vanemapuhkuse kasutamise ja sündimuse seos

Sündmuslooliste komposiitmodelite abil saadud tulemused on esitatud tabelis 6. Mudelarvutusest ilmneb, et seos isa vanemapuhkuse kasutamise ja sünnivahemiku pikkuse vahel erineb seosest järgmise lapse sünni tõenäosusega.

Ajavahemik esimese lapse sünnist teise lapse sünnini (täpsemalt lapse sünniga lõppenud raseduseni) on esimeses, ilma kontrolltunnusteta mudelis (M1) neil paaridel, kus isa kasutas vanemapuhkust, 5 protsendi võrra ülejäänutest lühem. Isa kontrolltunnuste lisamisel (M2) erinevus väheneb ja muutub statistiliselt ebaoluliseks, kuid järgmistes mudelites suureneb see taas ja muutub statistiliselt oluliseks, ulatudes kõiki kontrolltunnuseid sisaldavas mudelis (M5) 7 protsendini. Seevastu teise lapse saamise tõenäosus isa vanemapuhkust kasutanud paaridel ja ülejäänutel ei erinenud. Vastav šansisuhe on enamikus mudelites (v.a M2) küll pisut ühest suurem, kuid statistiliselt ebaoluline.

Tabel 6. Isa vanemapuhkuse kasutamise seos teise ja kolmanda lapse sünni toimumise ja sünnivahemiku pikkusega (sündmuslooline komposiitmodel), aastatel 1960–1999 sündinud naised, Eesti.

	Sünni toimumise alammudel (šansisuhe)		Sünni ajastuse alammudel (sünnivahemiku pikkuse muutus)	
	Isa ei kasutanud vanema- puhkust (referents)	Isa kasutas vanema- puhkust	Isa ei kasutanud vanema- puhkust (referents)	Isa kasutas vanema- puhkust
Teise lapse sünd				
Mudel M1	1	1,11 [†]	1	0,95*
Mudel M2	1	0,97	1	0,98
Mudel M3	1	1,01	1	0,90***
Mudel M4	1	1,04	1	0,93**
Mudel M5	1	1,06	1	0,93**
Kolmanda lapse sünd				
Mudel M1	1	1,37***	1	1,02
Mudel M2	1	1,24***	1	0,93
Mudel M3	1	1,05	1	0,85***
Mudel M4	1	1,05	1	0,85***
Mudel M5	1	1,05	1	0,86***

Mudel M1: protsessiaeg ja isa vanemapuhkuse kasutamine.

Mudel M2: M1 ja isa vanuserühm, rahvus, elukoha asulatüüp, haridus, sissetulekurühm, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses.

Mudel M3: M2 ja M1 ja ema vanuserühm, rahvus, haridus, sissetulekurühm, ametirühm ja majanduslik aktiivsus sünnivahemiku alguses.

Mudel M4: M3 ja eelmis(t)e lapse(laste) sugu, ema perekonnaseis (aegmuutuv tunnus) ja sünnipõlvkond.

Mudel M5: M4 ja SKT kasvutempo, töötusmäär ja tarbijaosaluse indeks (aegmuutuvad tunnused).

Allikas: autorite arvutused

[†]p < .1, *p < .05, **p < .01; ***p < .001

Kolmanda lapse puhul on mudelarvutuse tulemus põhijoontes sama. Kontrolltunnuste lisamisel (mudelist M3 alates) ilmneb seos isa vanemapuhkuse kasutamise ning järgmise lapse sünnini (täpsemalt raseduseni) kulunud ajavahemiku pikkuse vahel. Neil paaridel, kus isa kasutas vanemapuhkust, on see ajavahemik lühem, kõiki kontrolltunnuseid sisaldavas mudelis (M5) ülejäänud paaridega võrreldes 14 protsendi võrra. Seos isa vanemapuhkuse kasutamise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuse vahel muutub kontrolltunnuste lisamisel (alatest mudelist M3) statistiliselt ebaoluliseks.

Seega näitas mudelarvutus veidi lühemaid sünnivahemikke neil paaridel, kus isad on vanemapuhkust kasutanud. Tulemuste tõlgendamisel tuleb silmas pidada, et täheldatud seos isapuhkuse kasutamise ja lühemate sünniintervallide vahel ei pruugi olla põhjuslik. Tegemist võib olla olukorraga, kus isapuhkust kasutanud paarid võivad erineda ülejäänutest mõne mudelis varjatuks jääva tunnusoone poolest, mille tõttu nad eelistavad saada lapsi mõnevõrra lühema vaheajaga. Kuid samas ei ole lühemate sünnivahemikega kaasnenud suurem järgmise lapse sünni tõenäosus.

Lõpetuseks väärrib rõhutamist, et isade vanemapuhkuse kasutamise seose erinevust ühelt poolt järgneva lapse sünni ajastuse ja teisalt tõenäosuse vahel õnnestus näha tänu komposiitmudelite kasutamisele. Sündmusloolise analüüsi tavapäraste meetodite kasutamisel oleks olnud võimatu öelda, kumma sündimuse tahuga isade vanemapuhkuse kasutamine seotud on.

6. Kokkuvõte

Käesolev raport käsitles Eesti vanempuhkuse süsteemi loomisega kaasnenud muutusi sündimuskäitumises ning isade poolt vanempuhkuse kasutamist. Raportis esitatud analüüside peamised järeldused on järgmised:

Eesti vanemahüvitise süsteemi osaks olev järjestikuste sündide kaitse (võimalus säilitada enne eelmise lapse sündi väljateenitud hüvitise suurus, kui vaheaeg sündide vahel ei ületa 30 kuud) on aidanud lühendada sünnivahemikke esimese ja teise ning teise ja kolmanda sünni vahel. Samalaadset mõju on täheldatud ka teistes riikides tehtud uuringutes (Austria, Rootsi), kus vanemahüvitise süsteem on peredele sellist võimalust pakkunud. Järjestikuste sündide kaitse kõnealust toimet tuleb pidada tänuväärseks olukorras, kus esmakordselt lapsevanemaks saamise vanus on hoogsalt tõusnud. Selles olukorras on sünnivahemike lühenemine pakkunud teatud vastukaalu ja aidanud kaasa soovitud laste arvuni jõudmisele, vaatamata esimese lapse sünni hilisemasse ikka nihkumisele.

Mõnikord on oletatud, et vanemahüvitise reform mängis olulist rolli esmakordselt lapsevanemaks saamise ea tõusus, motiveerides peresid esimese lapse saamist edasi lükkama seni, kuni ollakse jõudnud tööelus positsioonini, mis tagab korraliku vanemahüvitise. Andmed esimese lapse saamise vanuse tõusu kiiruse kohta toetavad seda oletust: vanemahüvitise reformile järgnenud aastatel (2004–2022) oli esimese lapse saamise vanuse tõusu tempo veidi kiirem kui reformile eelnenud aastatel (1993–2004). Samas aeglustus selgesti emade keskmise vanuse tõus teise ja kolmanda lapse sünnil vanemahüvitise reformile järgnenud aastatel, kinnitades järjestikuste sündide kaitse vastutoimet sündide edasilükkamisele.

Rahvastikutaaste seisukohalt kõige olulisem tulemus puudutab teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuse suurenemist seoses vanemahüvitise reformiga, vastavalt mudelarvutusele 5,5 ja 3,7 protsendipunkti võrra. Ei saa välistada, et neis protsendides sisaldub teataval määral ka näiteks üldine elujärje paranemine pärast 2004. aastat võrreldes varasema kümne aastaga või mõni muu tegur, mille toimet ei õnnestunud analüüsil kasutatud isiku- ja ühiskonna tasandi kontrolltunnustega täies ulatuses kogumuutusest „välja puhastada“. Niisuguse võimalusega tuleb paraku arvestada kõigi vaatluslikel andmetel põhinevate poliitikameetmete mõju analüüside puhul.

Suure kindlusega võib siiski väita, et teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuse suurenemise näol on tegemist vanemahüvitise reformi põhjusliku mõjuga. Seda väidet toetab erinevate analüüsiviiside abil saadud tulemuste hea kooskõla. Kõige selgema tõenduse põhjuslikkuse andis neist Kaplan-Meieri analüüs, mis näitas erinevatel reformile eelnenud aastatel eelmise lapse saanud naiste sündimuskäitumise muutust just sellest ajast alates, mil vanemahüvitise reformi mõju nendeni jõudis. Väitega, et vanemahüvitise reformi mõju sünnivahemike pikkusele ja laste sünni tõenäosusele võib pidada põhjuslikuks, nõustusid ka analüüsitulemusi esitanud teadusartiklite (Puur jt, 2023; Abdullayev ja Puur 2024) retsensendid.

Laste sünni tõenäosuse täheldatud muutus võib tunduda esmapilgul väga väike, kuid sellele hinnangut andes tuleks silmas pidada, et reformile eelnenud aastakäikudes sai teise lapse

keskeltläbi 70 protsenti ühe lapse emadest ja kolmanda lapse pisut alla 40 protsendi kahe lapse emadest. See tähendab, et vanemahüvitise arvele saab kirjutada teisessündide arvu ligi 8-protsendilise suurenemise ja kolmandate sündide arvu tõusu kümnendiku võrra. Arvestades, kui suur üldse on vahemik, kuhu mahub (kõikvõimalike tegurite summaarset mõju peegeldav) keskmise laste arvu variatsioon Euroopa Liidu riikides —1,38st Hispaanias kuni 2,06ni Prantsusmaal praegu aktiivse lapsesaamise lõppu jõudvates aastakäikudes —, ei peaks Eesti vanemahüvitise reformi mõju laste arvule väga väikeseks hindama. Raportis esitatud hinnangut vanemahüvitise poolt sündimuse tasemele avaldatud mõju kohta saab mõtestada ka nii, et see annab realistliku vastuse küsimusele, kui suurt muutust perepoliitika ühe meetme rakendamisest tasub loota.

Vanemahüvitise ja sündimuse seose analüüs pakub omaette mõtteainet ka seetõttu, et hinnangu poliitikameetmete mõjule saab reeglina anda taganjärele. Vähe sellest, vanemahüvitise analüüs näitas ka seda, et meetmete tegelik mõju võib selguda alles hulk aastaid pärast nende rakendamist. Nii kulus järjestikuste sündide kaitse sünniintervalle lühendava mõju avaldumiseks 6–7 aastat. Kuna reformile järgnes majanduskriis, siis oli tõsikindlate järelduste tegemiseks tarvis ära oodata ka kriisi mõju vaibumine. Sama kehtib laste sünni tõenäosuse kohta, mille muutustest saab usaldusväärseid järeldusi teha alles siis, kui reformist oli möödunud kümme või enamgi aastat. Pika aja tarvidust järelduste tegemiseks kinnitavad ka raportis refereeritud teiste riikide uuringud. Ühiskonna jaoks tähendab tulemuste tagantjärele selgumine paraku seda, et reforme tuleb teha piiratud informatsiooni põhjal ja olla valmis ka selleks, et mõnikord ei anna need soovitud tulemust.

Mikromajandusliku sündimusteooriaga kooskõlas reageerisid vanemahüvitise reformile kõige tugevamini kõrgema haridusega naised, kelle hulgas oli nii sünnivahemike lühenemine kui ka teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosuse kasv suurim. Kõrgharitude tugevama reageeringu tõttu pehmendas vanemahüvitise reform negatiivset seost viljakusea jooksul sündinud laste arvu ja haridustaseme vahel. Kuna kõrgema haridustasemega kaasneb keskeltläbi suurem sissetulek, siis võib kõrgharitude teistest tugevamat reageeringut seletada lapse saamisega seotud loobumiskulu vähenemisega, mis oli suurim just kõrgema sissetulekuga rühmadel. Poliitikakujunduse jaoks on siin mõttekoht, sest võrdse vanemahüvitise korral (ka see variant oli vanemahüvitise reformi kavandamisel arutuse all) oleks sündimuse kasv võinud kujuneda kõrgharitudel tegelikust väiksemaks ja madalama haridusega rühmades tegelikust suuremaks. Üldisemas mõttes näitlikustab see situatsioon tõsiasja, et sõltuvalt meetme disainist võivad mõjud erinevatele rahvastikurühmadele olla erinevad.

Põhjamaadele sarnaselt algas vanemapuhkuse kasutamine isade poolt Eestis väga madalalt tasemelt. Vahetult enne ja pärast vanemahüvitise reformi sündinud laste peredes kasutas vanemahüvitist umbes 3 protsenti isadest. Vaatlusperioodi lõpuks suurenes vanemahüvitist võtnud isade suhtarv rohkem kui neli korda (2017. aastal sündinud lastel 11,8 protsenti). Kuna analüüsiga hõlmatud ajavahemikul vanemapuhkuse jagamise tingimused oluliselt ei muutunud, siis võib oletada, et peamist rolli isade vanemapuhkuse kasutuse sagenemises mängis vastava praktika suurenev omaksvõtt ühiskonnas. Vanemapuhkust kasutanud isade profiili analüüs näitas, et pered on Eestis isa vanemapuhkuse võtmise otsuseid tehes lähtunud eelkõige majandusliku optimeerimise kaalutlustest: mida suuremat hüvitist isal on võimalik saada, seda suurema tõenäosusega isa vanemapuhkust võtab. Võib pidada

tõenäoliselt, et hüvitise väiksema asendusmäära, väiksema maksimummäära rakendamisel või hüvitise saamisega samaaegset töötamist rangemalt piirates oleks isadest vanemapuhkuse võtjaid võinud olla tegelikult vähem.

Mudelarvutus näitas veidi lühemaid sünnivahemikke neil paaridel, kus isad vanemapuhkust kasutasid. Kuid lühemate sünnivahemikega ei kaasnenud siiski suurem järgmise lapse sünni tõenäosus. Isa vanemapuhkuse võtmise positiivset põhjuslikku seost järgmiste laste sündidega ei ole kinnitanud ka teistes riikides viimase kümne aasta jooksul tehtud analüüsid. Raportis Eesti andmete analüüsil leitud seos isa vanemapuhkuse kasutamise ja lühemate sünniintervallide vahel ei pruugi samuti olla põhjuslik, sest puhkust kasutanud isadega paarid võivad erineda ülejäänutest mõne mudelites kajastamata tunnusjoone poolest, mille tõttu nad eelistavad saada lapsi lühema vaheajaga.

Vanemahüvitise ja sündimuse seoste analüüsist kokkuvõtet tehes võib öelda, et 2004. aasta reformiga loodud vanemahüvitise süsteem on Eestis rahvastikutaastet küllalt hästi toetanud. Sünnivahemikke lühendades on süsteem töötanud vastu laste sünni hilisemasse ikka nihkumisele ja suurendanud teise ja kolmanda lapse sünni tõenäosust, eriti kõrgema hariduse naiste hulgas, vähendades seeläbi hariduslikku lõhet sündimuses. Need mõjud pole seotud vanemahüvitise süsteemiga üldiselt, vaid süsteemi konkreetsete tahkudega. Sünnivahemike lühenemisel on võtmerolli mänginud süsteemi osaks olev järjestikuste sündide kaitse mehhanism (väljateenitud vanemahüvitise säilitamine, kui sünnivahemik on lühike) koos vanemahüvitise perioodi pikkusega. Need süsteemi tahud on muutnud laste lühikese vaheajaga saamise peredele atraktiivseks. Laste sünni tõenäosuse suurendamisel on ilmselt olulist rolli mänginud vanemahüvitise süsteemi heldus, mis tuleneb vanemahüvitise kõrgest asendus- ja maksimummäärast ning vanemapuhkuse pikast kestusest. Süsteemi sellele tahule osutab kõrgharitude tugevam reageering vanemahüvitise reformile, kellele on laste saamise alternatiiv- ehk loobumiskulu keskmisest suurem ning kes reformist on teiste rühmadega võrreldes rohkem võitnud. Analüüsi tulemusi arvestades tuleks süsteemi eespool mainitud omadusi kindlasti tulevikus säilitada, mitte nõrgendada.

Viimased aastad on näidanud, et väga kiire palgakasv, millega kipub kaasa käima elukalliduse tõus, võib järjestikuste sündide kaitse mehhanismi nõrgendada. Sellistes tingimustes kaotab eelmise lapsega välja teenitud vanemahüvitis lühikese ajaga märgatava osa oma väärtusest, mis motiveerib peresid järgmise lapse sündi edasi lükkama ja suurema hüvitise väljateenimiseks pikemaks ajaks tööturule naasma. See võib vähendada järgmise lapse sünni tõenäosust, eriti juhul, kui esimene laps on saanud küpsemas vanuses. Kõnealust riski saaks teatud määral vähendada, kui täiendada järjestikuste sündide kaitse mehhanismi elemendiga, mis väga kiire palgakasvu oludes eelmise lapse sünni eel välja teenitud vanemahüvitise suurust palgakasvu arvestades ülespoole korrigeerib. Kaaluda võiks sellise mehhanismi sidumist vanemate vanusega eelmise lapse sünnil, kui tekkiv vastuolu võrdse kohtlemise põhimõttega on ületatav.

Käesoleva raportis ei analüüsitud vanemahüvitise süsteemis viimastel aastatel tehtud paindlikkuse suurendamise eesmärgil tehtud muutusi. Nende muutuste sündimusele avaldatava mõju käsitlemiseks tuleb aega varuda, sest muutuste võimaliku pikaajalise mõju selgitamiseks on ajaline distant praegu veel liiga väike.

Viited

- Abdullayev, S. & Puur, A. (2024). Varying responses to the introduction of earnings-related benefits: A study of 2004 parental leave reform in Estonia. *Journal of Population Research*, 41(22).
- Adserà, A. (2004). Changing fertility rates in developed countries. The impact of labor market institutions. *Journal of Population Economics*, 17(1), 17–43.
- Aldous, J., Mulligan, G. M., & Bjarnason, T. (1998). Fathering over time: What makes the difference? *Journal of Marriage and Family*, 60(4), 809–820.
- Andersson, G. (1999). Childbearing trends in Sweden 1961-1997. *European Journal of Population*, 15(1), 1–24.
- Andersson, G. (2002). Fertility developments in Norway and Sweden since the early 1960s. *Demographic Research*, 6, 67–86.
- Andersson, G. (2004). Childbearing developments in Denmark, Norway, and Sweden from the 1970s to the 1990s: A comparison. *Demographic Research*, S3, 155–176.
- Andersson, G., Hoem, J. M., & Duvander, A.-Z. (2006). Social differentials in speed-premium effects in childbearing in Sweden. *Demographic Research*, 14(4), 51–70.
- Ang, X. L. (2015). The effects of cash transfer fertility incentives and parental leave benefits on fertility and labor supply: Evidence from two natural experiments. *Journal of Family and Economic Issues*, 36(2), 263–288.
- Baizan, P., Arpino, B., & Delclòs, C. E. (2016). The effect of gender policies on fertility: The moderating role of education and normative context. *European Journal of Population*, 32(1), 1–30.
- Becker, G. S. (1991). *A treatise on the family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bergemann, A., & Riphahn, R.T. (2011). Female labour supply and parental leave benefits — the causal effect of paying higher transfers for a shorter period of time. *Applied Economic Letters*, 18(1), 17–20.
- Bergsvik, J., Fauske, A., & Hart, R. K. (2021). Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature. *Population and Development Review*, 47(4), 913–964.
- Berk, S. F. (1985). *The gender factory: The apportionment of work in American households*. Springer.
- Berkson, J., & Gage, R. P. (1952). Survival curve for cancer patients following treatment. *Journal of the American Statistical Association*, 47(259), 501–515.

- Bhrolcháin, M. N., & Dyson, T. (2007). On causation in demography: Issues and illustrations. *Population and Development Review*, 33(1), 1–36.
- Boag, J. W. (1949). Maximum likelihood estimates of the proportion of patients cured by cancer therapy. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*, 11(1), 15–44.
- Bremhorst, V., Kreyenfeld, M., & Lambert, P. (2016). Fertility progression in Germany: An analysis using flexible nonparametric cure survival models. *Demographic Research*, 35(18), 505–534.
- Bujard, M., & Passet, J. (2013). Wirkungen des elterngelds auf einkommen und fertilität: Effects of the new German parental leave benefit on income and fertility. *Journal of Family Research*, 25(2), 212–237.
- Buxton, A. (2013). CUREREG: Stata module to estimate parametric cure regression. In *Statistical software components*. Chestnut Hill, MA: Boston College Department of Economics.
- Bygren, M., & Duvander, A.-Z. (2006). Parents' workplace situation and fathers' parental leave use. *Journal of Marriage and Family*, 68(2), 363–372.
- Cannonier, C. (2014). Does the family and medical leave act (FMLA) increase fertility behavior? *Journal of Labor Research*, 35(2), 105–132.
- Carlson, J. (2013). Sweden's parental leave insurance: A policy analysis of strategies to increase gender equality. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 40(2), 63–46.
- Cigno, A. (1994). *Economics of the family*. UK: Oxford University Press.
- Coltrane, S. R. (1989). Household labor and the routine production of gender. *Social Problems*, 36(5), 473–490.
- Comolli, C. L. (2017). The fertility response to the Great Recession in Europe and the United States: Structural economic conditions and perceived economic uncertainty. *Demographic Research*, 36, 1549–1600.
- Cools, S., Fiva, J. H., & Kirkebøen, L. J. (2015). Causal effects of paternity leave on children and parents. *The Scandinavian Journal of Economics*, 117(3), 801–828.
- Cukrowska-Torzewska, E., & Grabowska, M. (2023). The sex preference for children in Europe: Children's sex and the probability and timing of births. *Demographic Research*, 48, 203–232.
- Cygan-Rehm, K. (2016). Parental leave benefit and differential fertility responses: Evidence from a German reform. *Journal of Population Economics*, 29(1), 73–103.

- D'Addio, A. C., & d'Ercole, M. M. (2005). *Trends and determinants of fertility rates: The role of policies* (OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 27). Paris, France: OECD Publishing.
- Dahl, G. B., Løken, K. V., Mogstad, M., & Salvanes, K. V. (2016). What is the case for paid maternity leave? *The Review of Economics and Statistics*, *98*(4), 655–670.
- Deutsch, F. M., Lussier, J. B., & Servis, L. J. (1993). Husbands at home: Predictors of paternal participation in childcare and housework. *Journal of Personality and Social Psychology*, *65*(6), 1154–1166.
- Duvander, A.-Z. (2008). Family policy in Sweden: An overview. *Social Insurance Report*, *15*, 1–18
- Duvander, A.-Z., & Andersson, G. (2006). Gender Equality and Fertility in Sweden. *Marriage & Family Review*, *39*(1–2), 121–142.
- Duvander, A.-Z., Lappegård, T., & Andersson, G. (2010). Family policy and fertility: Fathers' and mothers' use of parental leave and continued childbearing in Norway and Sweden. *Journal of European Social Policy*, *20*(1), 45–57.
- Duvander, A.-Z., & Johansson, M. (2012). What are the effects of reforms promoting fathers' parental leave use? *Journal of European Social Policy*, *22*(3), 319–330.
- Duvander, A.-Z., Lappegård, T., Andersen, S. N., Garðarsdóttir, Ó., Neyer, G., & Viklund, I. (2019). Parental leave policies and continued childbearing in Iceland, Norway, and Sweden. *Demographic Research*, *40*(51), 1501–1528.
- Duvander, A.-Z., Lappegård, T., & Johansson, M. (2020). Impact of a Reform Towards Shared Parental Leave on Continued Fertility in Norway and Sweden. *Population Research and Policy Review*, *39*(6), 1205–1229.
- Duvander, A.-Z., & Viklund, I. (2020). How long is a parental leave and for whom? An analysis of methodological and policy dimensions of leave length and division in Sweden. *International Journal of Sociology and Social Policy*, *40*(5/6), 479–494.
- Duvander, A.-Z., Mussino, E., & Tervola, J. (2021). Similar negotiations over childcare? A comparative study of fathers' parental leave use in Finland and Sweden. *Societies*, *11*(3), Article 3.
- Duvander, A.-Z., Halldén, K., Koslowski, A., & Lindquist, G. S. (2024). Income loss and leave taking: Increased financial benefits and fathers' parental leave use in Sweden. *Journal of Social Policy*, *53*(2), 551–571.

- Escot, L., Fernández-Cornejo, J. A., & Poza, C. (2014). Fathers' use of childbirth leave in Spain. The effects of the 13-day paternity leave. *Population Research and Policy Review*, 33(3), 419–453.
- Eurostat (2023). *Statistical database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Fahlén, S., & Duvander, A.-Z. (2023). Fathers who do not use parental leave: A register-based analysis of Swedish fathers to children born between 1994 and 2017.
- Farré, L., & González, L. (2019). Does paternity leave reduce fertility? *Journal of Public Economics*, 172, 52–66.
- Fitzenberger, B., & Seidlitz, A. (2021). Effects of motherhood and selection into motherhood: Revisiting the 2007 parental benefits reform in Germany. *ZBW - Leibniz Information Centre for Economics, Kiel, Hamburg* (Beiträge zur Jahrestagung des Vereins für Socialpolitik 2021: Climate Economics).
- Gauthier, A. H., & Hatzius, J. (1997). Family benefits and fertility: An econometric analysis. *Population Studies*, 51(3), 295–306.
- Geisler, E., & Kreyenfeld, M. (2011). Against all odds: Fathers' use of parental leave in Germany. *Journal of European Social Policy*, 21(1), 88–99.
- Geisler, E., & Kreyenfeld, M. (2019). Policy reform and fathers' use of parental leave in Germany: The role of education and workplace characteristics. *Journal of European Social Policy*, 29(2), 273–291.
- Goldscheider, F., Bernhardt, E., & Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41, 207–239.
- Goldstein, J. R., Kreyenfeld, M., Jasilioniene, A., & Örsal, D. K. (2013). Fertility reactions to the “Great Recession” in Europe: Recent evidence from order-specific data. *Demographic Research*, 29, 85–104.
- Gortfelder, M., & Puur, A. (2020). Survival and sex composition of offspring: individual-level responses in the quantum and tempo childbearing during the demographic transition. *Population Studies*, 74(2), 161–177.
- Gray, E., Evans, A., Anderson, J., & Kippen, R. (2010). Using split-population models to examine predictors of the probability and timing parity progression. *European Journal of Population*, 26(3), 275–295.
- Haas, L., & Hwang, P. (1995). Company culture and men's usage of family leave benefits in Sweden. *Family Relations*, 44(1), 28–36.

- Hart, R. K., Andersen, S. N., & Drange, N. (2022). Effects of extended paternity leave on family dynamics. *Journal of Marriage and Family*, *84*(3), 814–839.
- Hilgeman, C., & Butts, C. T. (2009). Women's employment and fertility: A welfare regime paradox. *Social Science Research*, *38*(1), 103–117.
- Hoem, J. M. (1990). Social policy and recent fertility change in Sweden. *Population and Development Review*, *16*(4), 735–748.
- Hoem, J. M. (1993). Public policy as the fuel of fertility: Effects of a policy reform on the pace of childbearing in Sweden in the 1980s. *Acta Sociologica*, *36*(1), 19–31.
- Kalwij, A. (2010). The impact of family policy expenditure on fertility in Western Europe. *Demography*, *47*(2), 503–519.
- Katus, K., Puur, A., & Põldma, A. (2004). Population-related policies in Estonia in the 20th century: Stages and turning points. *Finnish Yearbook of Population Research*, *40*, 73–103.
- Kluve, J., & Tamm, M. (2013). Parental leave regulations, mothers' labor force attachment and fathers' childcare involvement: Evidence from a natural experiment. *Journal of Population Economics*, *26*(3), 983–1005.
- Lalive, R., & Zweimüller, J. (2009). How does parental leave affect fertility and return to work? Evidence from two natural experiments. *The Quarterly Journal of Economics*, *124*(3), 1363–1402.
- Lappegård, T. (2008). Changing the Gender Balance in Caring: Fatherhood and the Division of Parental Leave in Norway. *Population Research and Policy Review*, *27*(2), 139–159.
- Lappegård, T. (2010). Family policies and fertility in Norway. *European Journal of Population*, *26*(1), 99–116.
- Lee, Y. (2022). Is Leave for Fathers Pronatalist? A Mixed-methods study of the impact of fathers' uptake of parental leave on couples' childbearing intentions in South Korea. *Population Research and Policy Review*, *41*(4), 1471–1500.
- Luci-Greulich, A., & Thévenon, O. (2013). The impact of family policies on fertility trends in developed countries. *European Journal of Population*, *29*(4), 387–416.
- Lundberg, S., & Pollak, R. A. (1996). Bargaining and distribution in marriage. *Journal of Economic Perspectives*, *10*(4), 139–158.
- Ma, L., Andersson, G., Duvander, A.-Z., & Evertsson, M. (2020). Fathers' uptake of parental leave: Forerunners and laggards in Sweden, 1993–2010. *Journal of Social Policy*, *49*(2), 361–381.

- Manser, M., & Brown, M. (1980). Marriage and household decision-making: A bargaining analysis. *International Economic Review*, 21(1), 31–44.
- Matysiak, A., & Szalma, I. (2014). Effects of parental leave policies on second birth risks and women's employment entry. *Population*, 69(4), 599–636.
- Matysiak, A., Sobotka, T., & Vignoli, D. (2021). The Great Recession and fertility in Europe: A sub-national analysis. *European Journal of Population*, 37(1), 29–64.
- McDonald, P. (2000). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427–439. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x>
- McDonald, P. (2006). Low fertility and the state: The efficacy of policy. *Population and Development Review*, 32(3), 485–510.
- Miranda, V. (2020). Recent trends in birth intervals in Sweden: A decline of the speed-premium effect? *European Journal of Population*, 36(3), 499–510.
- Mussino, E., Tervola, J., & Duvander, A.-Z. (2019). Decomposing the determinants of fathers' parental leave use: Evidence from migration between Finland and Sweden. *Journal of European Social Policy*, 29(2), 197–212.
- Naz, G. (2010). Usage of parental leave by fathers in Norway. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 30(5/6), 313–325.
- Neyer, G., & Andersson, G. (2008). Consequences of family policies on childbearing behavior: Effects or artifacts? *Population and Development Review*, 34(4), 699–724.
- Närvi, J. (2012). Negotiating care and career within institutional constraints – work insecurity and gendered ideals of parenthood in Finland. *Community, Work & Family*, 15(4), 451–471.
- Okun, B., & Raz-Yurovic, L. (2019). Housework, gender role attitudes, and couples' fertility intentions: Reconsidering men's roles in gender theories of family change. *Population and Development Review*, 45, 169-196.
- Otto, A., Bártová, A., & Lancker, W. V. (2021). Measuring the generosity of parental leave policies. *Social Inclusion*, 9(2), 238–249.
- Pailhé, A., Solaz, A., & Stanfors, M. (2021). The great convergence: Gender and unpaid work in Europe and the United States. *Population and Development Review*, 47, 181–217.
- Pettigrew, R. N., & Duncan, K. A. (2021). Fathers' use of parental leave in a Canadian law enforcement organization. *Journal of Family Issues*, 42(10), 2211–2241.

- Prskawetz, A., & Zagaglia, B. (2005). Second births in Austria. *Vienna Yearbook of Population Research*, 3, 143–170.
- Prskawetz, A., Sobotka, T., Buber, I., Engelhardt, H., & Gisser, R. (2008). Austria: Persistent low fertility since the mid-1980s. *Demographic Research*, 19, 293–360.
- Puur, A., Abdullayev, S., Klesment, M., & Gortfelder, M. (2023). Parental leave and fertility: Individual-level responses in the tempo and quantum of second and third births. *European Journal of Population*, 39(1), 22.
- Raute, A. (2019). Can financial incentives reduce the baby gap? Evidence from a reform in maternity leave benefits. *Journal of Public Economics*, 169(C), 203–222.
- Raybould, A., & Sear, R. (2020). Children of the (gender) revolution: A theoretical and empirical synthesis of how gendered division of labour influences fertility. *Population Studies*, 75(2), 169–190.
- Saarikallio-Torp, M., & Miettinen, A. (2021). Family leaves for fathers: Non-users as a test for parental leave reforms. *Journal of European Social Policy*, 31(2), 161–174.
- Sandner, M., & Wijnck, F. (2023). The fertility response to cutting child-related welfare benefits. *Population Research and Policy Review*, 42(2), 25.
- Spiess, C. K., & Wrohlich, K. (2008). The parental leave benefit reform in Germany: Costs and labour market outcomes of moving towards the Nordic model. *Population Research and Policy Review*, 27, 575–591.
- Statistikaamet (2024). Andmebaas. <https://andmed.stat.ee/en/stat>
- Stichnoth, H. (2020). Short-run fertility effects of parental leave benefits: Evidence from a structural model. *Empirical Economics*, 59(1), 143–168.
- Sundström, M., & Duvander, A. E. (2002). Gender division of childcare and the sharing of parental leave among new parents in Sweden. *European Sociological Review*, 18(4), 433–447.
- Št'astná, A., & Sobotka, T. (2009). *Changing parental leave and shifts in second and third-birth rates in Austria* (Working Paper No. 7/2009). Vienna Institute of Demography Working Papers.
- Št'astná, A., Kocourková, J., & Šprocha, B. (2020). Parental leave policies and second births: A comparison of Czechia and Slovakia. *Population Research and Policy Review*, 39(3), 415–437.
- Thenner, M. (1999). Parental leave in Austria. In P. Moss, F. Deven (Eds.). *Parental leave: Progress of pitfall?* (pp. 155–171). The Hague/Brussels: NIDI/CBGS Publications, 35.

- Thomas, J., Rowe, F., Williamson, P., & Lin, E. S. (2022). The effect of leave policies on increasing fertility: A systematic review. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9(262).
- VID (2024). *European demographic data sheet 2024*. Vienna Institute for Demography.
- Vörk, A., Karu, M. & Tiit, E.-M. (2009). *Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004–2007*. Tallinn, Praxis.
- Wood, J., Marynissen, L., & Van Gasse, D. (2023). When is it about the money? Relative wages and fathers' parental leave decisions. *Population Research and Policy Review*, 42(6), 93.
- Zhelyazkova, N., & Ritschard, G. (2018). Parental leave take-up of fathers in Luxembourg. *Population Research and Policy Review*, 37(5), 769–793.